

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KNUD BERLIN

SPREDTE ERINDRINGER
FRA ET LANGT LIV

KØBENHAVN 1952

GYLDENDALSKE BOGHANDEL

NORDISK FORLAG

**COPYRIGHT 1952 BY GYLDENDALSKE
BOGHANDEL NORDISK FORLAG - COPENHAGEN**

—
OPLAG: 750 EKSEMPLARER

—
**PRINTED IN DENMARK
GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KØBENHAVN**

FORORD

NÅR jeg først nu, efter mere end 6 års tavshed, igen sender et større skrift ud, skyldes det, at mit syn efter min afgang fra universitetet er blevet svagere og svagere, således at jeg nu hverken kan læse eller skrive. Enhver vil forstå, at dette er en næsten utålelig tilstand for en forfatter, der har elsket at læse og skrive lige fra sin første ungdoms tid. Jeg har derfor, for at sende denne bog ud, måttet ty til fremmed medhjælp, gennem oplæsning og stenografisk diktat, men da dette i min høje alder har været forbundet med store vanskeligheder, har jeg ikke turdet indlade mig på mere end „Sprede erindringer“.

KNUD BERLIN

INDHOLDSFORTEGNELSE

I. Fra min æstetiske ungdoms tid	9
II. Da jeg var sekundant i en celeber duel	13
III. Et spil med Alberti	20
IV. Min gæsteoptræden blandt de nordisk-interparlamentariske fredsmænd	34
V. Bag de parlamentariske kulisser	41
VI. Hvorfor jeg ikke søgte ind i aktiv partipolitik	49
VII. Min indsats i det islandske spørgsmål	53
§ 1. Indledning	53
§ 2. Den første dansk-islandske forfatningskommission nedsættes i 1907	58
§ 3. Docenturet i islandsk ret	71
§ 4. Min fortsatte deltagelse i Islands-debatten	76
§ 5. Den dansk-islandske forbundsoverenskomst gennemføres i 1918	94
§ 6. Mit andet Islands-besøg	110
§ 7. Island opsiges forbundsloven og indfører republik i 1944 . . .	122
§ 8. Danmark ophæver „Forbundsloven“ 6 år efter, at Island havde opsagt forbundsloven og indført republik	124
§ 9. Tilbageblik og resumé	127
VIII. Omkring det grønlandske spørgsmål	132
§ 1. Indledning. Islandske og norske pressekrav på Grønland . . .	132
§ 2. Østgrønlandstraktaten af 1924	133
§ 3. Et lille muntert mellemspil: Jon Duason bliver dr. jur. i Oslo på en afhandling om Islands ret til Grønland	138
§ 4. Norge foretager okkupation i „Erik den rødes land“ i Østgrøn- land	145
§ 5. Danmark indbringer den norske okkupation for domstolen i Haag	146
§ 6. Efter Grønlands-dommen	151
§ 7. En fornøjelig episode. Det nordisk-administrative møde i Oslo i 1933	154
§ 8. Professor Arups stilling til Grønlandsdommen	158
§ 9. Efterskrift om Grønland. Mine tre rejser til Grønland	165

I

FRA MIN ÆSTETISKE UNGDOMSTID

I tunge tider, hvor nutiden er mørk og trist, og fremtiden tegner sig skæbnesvangert uvis, føler man uvilkårligt trang til at vende tankerne tilbage mod fortiden, til svundne tider, der, lysere eller mindre lyse, i hvert fald nu er tilbagelagte og for så vidt altså ligger fuldt belyste bag os. Og da fortiden jo er nutidens og fremtidens moder, vil der altid være et og andet at lære ved med eftertanke at fordybe sig i fortiden. Jeg vil derfor, inden det for mig bliver for silde, opfriske nogle spredte erindringer fra mit liv, som muligt kan påregne mere end rent privat interesse.

Jeg vil begynde med min første gærende ungdomstid, de første famlende studenterår, inden jeg fandt min senere mere faste hylde i tilværelsen. Det hænder nemlig, at folk undertiden forbavses ved at opdage, at jeg, den senere juridiske professor, engang for mange år tilbage beskæftigede mig med så ujuridiske sysler som oversættelse af russiske og polske digte og fortællinger. Jeg kan derfor lige så godt straks gå til bekendelse og tilstå min skyldighed på dette punkt.

Min undskyldning — hvis nogen undskyldning er nødvendig — må søges deri, at det gik mig ligesom vel de allerfleste unge jurister, at når jeg havde valgt det juridiske studium, var det ikke af noget indre kald, men kun for at have noget „i ryggen“. Historie, filosofi og æstetik, navnlig det sidste, tiltrak mig langt mere.

Tiden i firserne — jeg blev student i 1883 — var ikke blot den bevægede politiske kamptid, de berømte provisorieår, der i øvrigt for os unge var en både spændende og morsom tid at opleve, men det var også en grødefuld æstetikkers tid, hvor et helt kuld af senere navnkundige unge lyrikere, Viggo Stuckenborg, Johannes Jørgensen, Sophus Claussen, Sophus Michaëlis, Ludvig Holstein m. fl. for første gang stemte deres lyre. I denne kreds, der fylkedes omkring det af Carl Behrens redigerede tidsskrift „Ny Jord“, og som mødtes med videre ungdomskredse ved de filosofiske aftener hos professor Harald Høffding på Amicisvej, inddroges også jeg, og det blev da kun lidt

interesse, jeg havde tilovers for juraen, der også dengang ved universitetet doceredes på en måde, der ikke just var egnet til at virke opflammende.

Den russiske litteratur med de store navne Turgenev, Dostojevski og Leo Tolstoj stod dengang i forgrunden af tidens litterære interesse, og for at komme den helt ind på livet, lagde jeg mig ved selvstudium efter russisk og senere polsk. I dette mit møjsommelige arbejde blev jeg hjulpet og opmuntret af min gode ven Stanislaw Roscniecki, der selv af gammel polsk æt dyrkede de slaviske sprog, og som efter at have taget sin magisterkonferens rejste til udlandet og forblev mere end 20 år i russisk Polen, indtil jeg i 1917 til min store glæde genså ham som min kollega ved Københavns Universitet. Da var han, der desværre døde kun fire år efter, blevet professor i slaviske sprog og jeg juridisk professor, en konstellation, som ingen af os i vore studenterår drømte om.

Frugten af mine æstetiske sysler blev flere oversættelser af russisk og polsk prosalitteratur, deriblandt af Dostojevski's „Fortællinger fra det døde hus“, desværre i en afkortet og spartansk udstyret godtkøbsudgave, der tager sig helt lilleputagtig ud i sammenligning med de mammut-uhyrer af bøger, der i øjeblikket trods papirmanglen væltes ud over boghandlernes diske. Men mest fornøjelse havde jeg dog selv af mine oversættelser af digte af Lermontov, Alexis Tolstoj og Mickiewicz. Jeg mindes endnu med glæde, at selve Georg Brandes i en anmeldelse i „Politiken“ for den 20. april 1888 udtalte sig i anerkendende ord om min oversættelse i „Ny Jord“ af fem af Mickiewicz' berømte krimske sonetter, og her endog roste mig på bekostning af en oversættelse sammesteds af et tysk digt af Sophus Michaëlis, der dog senere skulle blive en så fremragende lyriker. Jeg mindes ligeledes med glæde den store oplevelse, som Michaëlis og jeg nogen tid efter havde som gæster hos Georg Brandes, hvor han en hel aften åbnede sin veltalenheds sluser for os to unge og overvældede os således med sin åndrigheid og lærdom og sine mangfoldige pikante, ofte helt utrolige anekdoter om alle de store og små ånder, han kendte, at vi ikke vovede og heller ikke fik lejlighed til at indføre så godt som et eneste ord.

Naturligvis skrev jeg også selv vers og fik også et par stykker trykt i forskellige ugeblade og tidsskrifter og drømte så småt om at gå videre på den skønlitterære bane. At jeg dog — utvivlsomt til held for mig selv — i tide sprang fra, kan jeg nærmest takke redaktør Galschiøt for. Et, sikkert med flid udarbejdet, digt, som jeg havde indsendt til det af ham dengang redigerede „Illustreret Tidende“, sendte han mig tilbage med den ubarmhertige dom, at af den slags vers blev der skrevet hundrede om året. Ved nærmere selvgranskning måtte jeg give ham fuldstændig ret, og skønt han havde

opmuntret mig til at fortsætte mine lyriske oversættelser, besluttede jeg helt at forsvare de æstetiske fristelser og vende tilbage til den tørre jura, hvor jeg måske bedre ville kunne gøre mig gældende. Jeg forærede derfor alle mine, naturligvis af ungdommelig Weltschmerz fyldte, vers til en beundrende veninde og lagde samtidig alt mit russiske og polske på hylden, der, hurtigt tilegnet som det var, også ligeså hurtigt helt glemtes.

En i høj grad medvirkende grund til dette mit opgør med mig selv var dog også det nederlag, der i 1889 ramte mig ved den juridiske embedseksamen, da jeg omsider gik op til den. Hos mine juridiske manuduktører havde jeg altfor ofte glimret ved min fraværelse — i den retning blev jeg kun overgået af en af mine kammerater på holdet, der da heller aldrig nogen sinde fik sin juridiske eksamen, nemlig Ludvig Holstein, der senere uventet åbenbarede sig som en af vore allerfineste yngre lyrikere. Morsomt nok mødtes Ludvig Holstein og jeg langt om længe igen, kun et år før hans død, hos hans fætter lensgreve Bent Holstein, hvor vi begge morede os hjerteligt over igen at se hinanden. Og når jeg af og til mødte på holdet, var jeg sjældent forberedt. Endnu i det år jeg gik op til eksamen, udgav jeg i stedet for at passe min jura, oversættelser af fortællinger af Leo Tolstoj og af digte af Michail Lermontov, deriblandt det store og med rette berømte kvad om „Zar Iwan Vasiljevitz, hans unge livvagtshøvding og den kække købmand Kalasnikow“, der kom frem i det af Riis Knudsen redigerede „Litteratur og Kritik“ for 1889.

Dette kunne kun ende med forskrækkelse. Og det gjorde det også, hvad jeg vel nu, da jeg forlængst er gået af som professor, nok tør røbe. Jeg stod vel i det skriftlige til at kunne få laud, men ved den mundtlige eksamen viste jeg en sådan uvidenhed, hvad alle positiviteter angik, at jeg slog det ned til en lille haud. Jeg kunne næsten ikke et ord hverken af grundloven eller af straffeloven, og navnlig gik jeg, den senere professor i statsret, hos professor Matzen helt i stykker på de indviklede paragraffer i grundloven af 1866 om landstingets sammensætning, som jeg senere skulle kunne på fingrene, ja, skrive en doktordisputats om.

Da jeg som en slagen mand forlod eksamensbordet, udtalte en af mine kolleger på manuduktionsholdet: „De, som er det bedste hoved på holdet, går hen og får haud! De må skamme Dem!“ Dertil svarede jeg: „det gør jeg også, men nu vil jeg tage eksamen om med lutter lauder og bagefter vinde guldmedaillen for en juridisk prisopgave og så tage den juridiske doktorgrad.“ Det var vel storsnudet sagt af en ynkelig haudkandidat. Men jeg førte det igennem.

Jeg læste skrappt et års tid. Og nu morede juraen mig, da jeg havde sat

min ære ind på at få oprejsning, og jeg fik da også den eftertragede fine eksamen. Og straks efter at jeg havde aftjent min værnepligt, besvarede jeg den udsatte juridiske prisopgave og vandt prisen, og da opgaven drejede sig om et statsretsligt emne, blev min interesse derved henledt på statsretten, der senere skulle blive mit særlige embedsfag. Længe, meget længe, varede det derimod, inden jeg fik den dengang så sjældne og derfor dobbelt fine juridiske doktorgrad. Den fik jeg først så sent som i 1906, og jeg kan i virkeligheden takke den noksom bekendte justitsminister Alberti for, at jeg omsider fandt et emne, som jeg fandt egnet til at blive doktor på. Men dette er en anden historie, som jeg senere skal komme tilbage til.

Men selvom jeg altså en skøn dag vendte æstetikken ryggen, har jeg dog aldrig følt grund til at angre de ungdomsår, jeg ofrede på frie studier udenfor brødstudiet. Man har kun gavn af at sprede sig noget, inden man samler sig for at gå ind i den faste bås i livet, selvom der naturligvis altid er en fare ved at sprede sig altfor meget.

I den retning fik jeg en ubehagelig angstfølelse en dag i mine sidste studenterår, da en studiekammerat — lad mig kalde ham Jensen, hvad han forresten også hed — besøgte mig for at låne et kollegiehæfte; dengang var der endnu ikke trykte juridiske lærebøger i alle fag, og man måtte derfor sommetider spille tiden med efter diktat at afskrive professorernes forelæsninger. Naturligvis havde jeg ikke det ønskede kollegiehæfte, da jeg overhovedet ikke satte mine ben på universitetet ved forelæsningerne. Men da min kammerat så, at jeg sad begravet i læsning af Dostojevski på russisk, rystede han på hovedet og sagde i en misbilligende tone: „de, der spreder sig for meget, driver det i reglen ikke til noget!“

Jeg nægter ikke, at disse ord i øjeblikket gjorde et alvorligt indtryk på mig. Det for med en frysende følelse gennem mig: blot han ikke får ret!

Men mange år efter traf jeg den samme Jensen igen. Jeg var da forlængst blevet juridisk professor og havde færdedes vidt om på rejser og var nu i færd med i min statsforfatningsrets 2. del at skrive bl. a. om statens domæner. Da faldt det mig ind, at Jensen nu sad som fuldmægtig i domænekontoret. Og skønt jeg vel vidste, at de fleste af statens domæner var bortsolgte, tænkte jeg dog, at han måske alligevel kunne have besøgt nogle af de gamle domæner og kunne fortælle mig noget morsomt derom, der kunne virke oplivende i min fremstilling. Desværre viste det sig, da jeg besøgte ham i hans hule i domænekontoret, at han aldrig havde set nogen domæne. Han havde kun med de bortsolgte domæners papirer at gøre. Og længere kom han ikke, hans embedsvirke endte i domænekontoret.

Han havde så sandelig ikke spredt sig!

II

DA JEG VAR SEKUNDANT I EN CELEBER DUEL

Efter i det foregående afsnit at have tilstået min fjerne og glemte æstetiske fortid, vil jeg for at få det hele overstået også skrifte en anden ungdomsbrøde, nemlig min deltagelse som sekundant i en af vore sidste, så sjældne danske dueller.

Duellen fandt sted i 1894 og havde sit udspring i et rusgilde i Studenter-samfundet.

Af duellanterne var den ene den velkendte, forlængst afdøde dramatiske forfatter Gustav Esmann, der i øvrigt selv senere skulle falde for en pistolkugle fra en elskerindes hånd — en så højddramatisk afslutning, som nogen dramatiker vel kunne ønske sig. Den anden duellant bar det heller ikke ukendte navn Steincke.

Nu vil man vel straks tænke, at det så måtte være den noksom kendte tidligere minister K. K. Steincke. Dette synes da også Carl Behrens at være gået ud fra i sine „Erindringer“ af 1937, idet han her side 222 i en note omtaler duellen af 1894, som han i øvrigt ikke havde det mindste med at gøre, og herom oplyser, at den fandt sted mellem Gustav Esmann og „overretssagfører Steincke, den senere fattiginspektør“, en stilling som K. K. Steincke jo netop indtog, før han blev minister.

Dette var imidlertid en ubetænksom og højst vildledende oplysning af den gode Carl Behrens. Thi havde han blot gjort sig den ulejlighed at slå op i den „Blaa Bog“, ville han have set, at K. K. Steincke i 1894 kun var fjorten år gammel og derfor næppe i den alder kunne have været student og medlem af Studenter-samfundet. Helt udelukket kunne det ganske vist ikke have været, idet i hvert fald to tidligere danske ministre var studenter allerede i 12—13 års alderen, nemlig en vis Peder Schumacher, den senere greve af Griffenfeldt, og krigsministeren i 1848 og 1864 general C. F. Hansen. Og nu var K. K. Steincke utvivlsomt også usædvanlig tidligt moden, idet han, som af ham selv i „Politiken“ for den 23. november 1944 oplyst, allerede som stud. jur. i 1905 til „Politiken“s „Dag til Dag“ under „Tik-tak“ med overskriften „Barne-Teologi“ indsendte en af sine allervigtigste

„Strøtanker“. Men at K. K. Steincke trods dette alligevel ikke i tidlig udvikling kunne hamle op med sine ældre forannævnte ministerkolleger, det ville hr. Carl Behrens have set, hvis han havde læst videre i den „Blaa Bog“, idet denne oplyser, at K. K. Steincke først blev student i 1899, altså dog først 19 år gammel. I 1894 kunne K. K. Steincke derfor ikke have deltaget i en fra Studentersamfundet udgået duel.

Rimeligvis må Carl Behrens' fejltagelse forklares derved, at han uden videre er gået ud fra, at der ikke gives mere end een Steincke. Og til hans undskyldning taler det da, at det samme synes fhv. minister K. K. Steincke selv at mene. I alt fald mente han dette engang, da han i en højspændt politisk situation ringede mig op i telefonen. Det var i 1925, da Stauning ikke kunne få bugt med Lyngsies arbejdsmandsstrejke og derfor til sidst påtænkte at indføre tvungen voldgift og at gøre dette ved en provisorisk lov, da rigsdagen ikke var samlet. I den anledning ringede Staunings justitsminister, hvad K. K. Steincke dengang var, mig op for at spørge mig, om jeg ikke var enig med min forgænger som statsretslærer professor Matzen i, at en sådan provisorisk lov var fuldt grundlovsmæssig, hvad jeg naturligvis med fornøjelse kunne bekræfte. Men da han nu i telefonen meldte: „det er Steincke“, spurgte jeg, skønt jeg nok kendte stemmen, for at være på den sikre side: „hvilken Steincke?“, og det lød da i telefonen med let fornærmet stemmeklang: „er der mere end een Steincke?“ „Ja, der er,“ svarede jeg. „Hvem da?“ „F. eks. min gamle ven, overretssagfører, kommunalrevisor Evald Tang Steincke.“

Det var altså ikke den landskendte fhv. minister, senere landstingsformand K. K. Steincke, men sidstnævnte, senere kommunalrevisor og sekretær ved den faste voldgiftsret Evald Tang Steincke, som var den anden hovedperson i 1894-duellen, hvilket jeg har ment at måtte godtgøre så udførligt, for at der ikke på dette punkt skulle falde mindste skygge af brøde på K. K. Steincke's hoved som følge af Carl Behrens' altså på dette punkt ikke helt pålidelige „Erindringer“.

Overretssagfører Evald Tang Steincke ønskede på sine ældre dage ikke at mindes sin ungdommelige bedrift, og en kronik om begivenheden, som jeg allerede for nogle år siden havde skrevet og vist ham, tiltalte ham derfor ikke, hvorfor jeg besluttede ikke at offentliggøre den før efter hans død, men da han nu i november 1949 er afgået ved døden, krænker jeg ikke noget pietetshensyn ved som den sidste efterlevende af de optrædende at berette min historie.

Rusgildet i 1894, der afholdtes lørdag den 29. september i Studentersamfundet på Nørre Vold — det var altså i min radikale ungdomstid — var i

dobbelt forstand et rigtigt rusgilde. Muligvis var punchen den aften særlig stærk, men i hvert fald var den steget de unge russer så stærkt til hovedet, at man ud på natten kunne se den ene efter den anden af dem synke stille hen i sød slummer i stolene. Og for at ingen skulle forstyrre dem, dækkede man dem varligt til med aviser.

I denne idyl tren så pludselig ud på morgenstunden den diabolske Gustav Esmann ind for ligesom Loke at lade sit ondskabsfulde vid gå ud over de af mjød betyngede minervasønner. Det var særlig de yngre og yngste studenter, han slog sig til ridder på. Det ærgrede os ældre kandidater at se og høre på, og vi besluttede da at give ham en lektion. Tilfældigvis — og vel uheldigvis — blev det den brave, men i ordskifte ikke særligt slagfærdige Steincke, der først forsøgte at give Esmann svar på spydig tiltale. Men da han ikke kunne hamle op i vid med Esmann, opgav han hurtigt at replicere og langede ham i stedet en lussing ud, hvorpå Esmann omgående udfordrede ham til duel.

Vi var alle hede i hovedet og havde ikke ventet denne udgang af sammenstødet, men vi mente dog ikke straks rent ud at kunne afvise duellen. Begge parter valgte da sekundanter. Esmann's sekundanter blev cand. jur. C. Th. Zahle, den senere konsejlspræsident og statsminister, samt cand. mag. Valdemar Koppel, den senere redaktør af „Politiken“, medens Steincke til sekundanter valgte den nu afdøde cand. mag., senere lektor Bøving-Petersen og mig.

Vi sekundanter blev dog hurtigt enige om, at det var at drive løjerne for vidt at lade et rusgilde-skænderi afslutte med en duel. Vi foreslog derfor, at begge parter, hvis de endnu var stridslystne, skulle give hinanden et par lussinger og så lade det være godt.

Dermed var den i virkeligheden bund-fredsommelige Steincke tilfreds. Men ikke så Esmann. Han var rasende og ville have tilfreds efter alle kunstens regler. Og da vi sekundanter havde trukket os tilbage og troede affæren bilagt, fik han Steincke hen i en krog og foreholdt ham, at han var en fejj usling, hvis han ikke modtog udfordringen. Dette ville Steincke ikke lade sidde på sig og gav nu tilsagn om at ville møde på pletten og stå for Esmann's skud.

Efter dette fandt vi, Steincke's sekundanter, at et tilbagetog ikke mere var muligt. Zahle derimod, der allerede dengang var en udpræget fredsmand, ville ikke være med mere og erstattedes derfor af en fætter til Gustav Esmann, en nu forlængst afdød stud. jur. Esmann. Sekundanterne samledes da på ny og vedtog, at duellen skulle finde sted på pistoler tidligt den næste morgen i Fortunens indelukke. Distancen skulle være 15 skridt; duellanterne

skulle stille sig op med ryggen til hinanden, således at de ved kommandoen 1 skulle gøre omkring, ved 2 sigte og 3 fyre. Kun eet skud fra hver side skulle veksles. Som læge skulle medvirke cand. med. Axel Thomsen.

Efter at dette var aftalt, gik vi hjem for at nyde et kort blund, inden vi mødtes igen i den årle morgen til den blodige dyst.

Meget fik vi ikke sovet, da vi skulle afsted med et tidligt tog til Dyrehaven ¹⁾. Jeg husker kun, at jeg endnu håbede, at det hele måske ikke blev til noget, fordi det i natten mellem lørdag og søndag næppe ville lykkes Esmann og hans sekundanter at få fat på pistoler og ammunition. Vi andre ville i hvert fald intet foretage os.

Skønt det kneb efter nattens bevægede sold, nåede vort hold, Steincke og hans sekundanter, rettidigt med toget ud til Dyrehaven, og i den smukke efterårmorgen marcherede vi igennem den fredelige skov ud til Fortunen. Først da gik situationens muligvis frygtelige alvor rigtigt op for mig, idet Steincke bad mig, hvis han skulle falde, meddele det til hans forlovede. Samtidig betroede han mig, at han ville skyde i luften for at få så kortvarig straf som muligt. Han regnede nemlig med i så fald kun at få 8 dages simpelt fængsel mod ellers 14 dage, og som ung sagfører ønskede han ikke at forsømme sin forretning mere end nødvendigt. Og mere end at stå for hans skud, kunne Esmann vel ikke forlange.

Da vi ankom til Fortunen, hvor vi agtede at spise frokost, nærede jeg endnu et lille håb om, at modpartiet måske ikke var så raske morgenmænd som vi og derfor muligvis ikke ville være på pletten til aftalt tid. Men ak, i et andet lysthus sad de der allerede alle tre plus lægen og stak til snapsen, og på en bænk ved siden af lå foruden lægens forbindstaske en uhyggelig lang kasse, der godt kunne se ud til at indeholde rytterpistoler. Det viste sig da også, at det virkelig var lykkedes Esmann's folk i nattens løb at få banket en bøsse-maker i Store Kongensgade op og få lejet pistoler hos ham — det kunne man altså dengang gøre!

Efter at duellanterne havde indtaget deres — måske sidste — måltid, samledes begge partier i Fortunens indelukke. Trådt an på dette idylliske sted forsøgte jeg endnu i sidste øjeblik at få duellen afværget, ved at begge parter gjorde hinanden en undskyldning. Jeg regnede med, at frokosten og snapsen og den smukke morgen ville have stemt sindene blidere. Men mit forslag blev med harme afvist af Esmann — han ville se blod!

Så blev duellanterne stillet op til kamp, og duellen kunne begynde. Hvem

¹⁾ Ifølge den den 8/11 1894 afsagte utrykte dom i duelsagen, som jeg senere har læst udskrift af, tog vi dog ikke afsted før kl. 11.30. Men for os efter det sene nattesold syntes det tidligt nok.

der kommanderede, husker jeg ikke bestemt, men det var vistnok mig. I hvert fald husker jeg, at jeg regnede med, at når der blot blev kommanderet hurtigt, ville der næppe være stor fare for, at kuglerne skulle ramme, da duellanterne, der var opstillet med ryggen mod hinanden og skulle vende sig omkring, i så fald næppe ville få tid til at tage ordentlig sigte. Størst fare udsatte derfor vi sekundanter os egentlig for, jeg siger dette ikke for at prale, men da vi stod hver på sin side af duellanterne uden dækning kun nogle få skridt tilbage, altså så at sige midt i kugleregnen, kunne kuglerne — eller i hvert fald Esmann's ene kugle — næsten lige så godt have ramt os! Lægen derimod havde været så forsigtig at dække sig bag en tyk træstamme, hvad der i øvrigt ikke var noget at sige til. Thi var lægen blevet ramt af en kugle, hvem skulle så have forbundet ham og de andre muligvis sårede eller døde?

Så faldt skudene. Esmann sigtede for så vidt godt nok. Han skal have fortalt, at han sigtede lige på Steincke's funkende briller. Men heldigvis ramte han ikke. Bagefter løftede Steincke sin pistol i vejret og fyrede i luften, idet han højtideligt udtalte: „nu har jeg stået for hr. Esmann's skud, og så går mit skud af i luften!“ Herover blev Esmann så fornærmet, at han ikke ville række Steincke hånden, men i vrede forlod valpladsen sammen med sine sekundanter.

Så tog vi andre hjem og håbede på, at sagen ikke skulle komme offentligt frem, vi fire sekundanter havde alle lovet hinanden ikke at meddele pressen noget. Men vi havde glemt at tage misteltenen, d. v. s. lægen, i ed. Desværre var han tillige journalist og kunne ikke dy sig for at lade den gode historie gå videre til småbladene, og derfra kom den også frem i „Social-Demokraten“. Og så var øvrigheden, dommeren i Nordre Birk, Oldenburg, den senere overpræsident, nødt til at tage affære, når, som han udtalte overfor os, ikke blot småbladene, som man havde kunnet se bort fra, men også et så forholdsvis alvorligt blad som „Social-Demokraten“ havde omtalt affæren.

Vi sekundanter slap dog let. Vi blev kun indkaldt til et eneste lille møde på Blegdamsvejens tinghus og blev behandlet på den mest elskværdige måde. Thi medens den nugældende straffelov af 1930 straffer både duellanter og sekundanter, var vi sekundanter efter den dengang gældende på dette punkt mere humane straffelov af 1866 straffri, når vi ikke havde overtrådt de pligter, der ifølge vedtægt eller aftale påhviler sekundanter. Vi betragtedes altså dengang af loven i virkeligheden som offentlighedens repræsentanter, der skulle påse, at alt gik sømmeligt og ærligt til. Den ene af Esmann's sekundanter, endda en vordende jurist, stud. jur. Esmann, ville ganske vist påstå, at vi, Steincke's sekundanter, havde overtrådt aftalen ved ikke at modsætte

os, at Steincke skød i luften. Men denne påstand fik kun mig og selve den værdige birkedommer til at le hjerteligt, thi derved blev jo duellens farlighed i væsentlig grad forringet. Havde også Esmann gjort det samme, ville det jo have været en helt ufarlig farce. Med et venligt: „ja, så kan d’herrer sekundanter gå hjem til fredeligere sysler“, bød den mildt forstående dommer os farvel, og dermed var vi ude af sagaen.

Måske vil man nu bagefter spørge: men hvorledes kunne en lovlydig jurist, uanset sekundanternes personlige straffrihed, gå med til at fremme en ifølge loven strafbar duel?

Jeg skal ikke her påkalde formildende omstændigheder, men kun forklare, hvorfor jeg på det tidspunkt ikke følte nogen som helst ruelse ved at påtage mig at fungere som sekundant.

Jeg var dengang lige vendt hjem fra et års studieophold i Tyskland. Dengang i kejsertiden var dueller mellem officerer og studenter ikke noget ualmindeligt, og jeg var selv dengang lige ved uforvarende at blive udfordret til en duel.

Det gik til på den måde, at da jeg en aften i Berlin sammen med en norsk ven, den senere professor i filosofi dr. Anathon Åll, vendte hjem fra et livligt gilde, mødte jeg på et gadehjørne nogle tysk-baltiske kandidater, der boede i samme pensionat som jeg, og som også var i en meget oplivet stemning. I vor fælles gensynsglæde omfavnede jeg en af dem, da han pludselig blev vildt fornærmet og ville gå løs på mig, så at hans kammerater med magt måtte føre ham bort. Bagefter fik jeg, der ikke forstod et muk af det hele, at vide, at det var en blodig fornærmelse at tage en tysk student om skuldrene, og at det var blevet til en udfordring til duel, hvis ikke kammeraterne havde forestillet den fornærmede, at jeg som udlænding ikke forstod de tyske æresbegreber og ikke havde tilsigtet nogen fornærmelse.

En så overdreven æresfølelse fandt jeg vel latterlig. Men da jeg kom hjem igen til Danmark og kom op i Studentersamfundet, mødte jeg i lige modsætning dertil en mangel på æresfølelse, der forekom mig lige så eller endnu mere usmagelig, idet en lille klike, hvoriblandt var en senere radikal politisk fører, havde fundet på til daglig at traktere hinanden med de sjofleste skældsord, det skulle de gensidigt finde morsomt og grine af. Overfor en så plebejisk tankegang måtte jeg uvilkårlig finde en æresfølelse, der ikke selv i løftet stemning tillod nærgåenheder, ulige mere tiltalende.

Så let som sekundanterne slap duellanterne nu ikke. De idømtes begge simpelt fængsel, Steincke i 8 og Esmann i 14 dage, ganske som Steincke havde takseret det til, hvorved dog må erindres, at „simpelt fængsel“ efter straffeloven af 1866 i virkeligheden betød „fint fængsel“ og svarer til, hvad der efter den ny straffelov af 1930 hedder „hæfte“, medens „fængsel“ efter

den nuværende straffelov er et forskønnende ord for, hvad der under den gamle straffelov kaldtes forbedrings- eller tugthusstraf. Duellanterne afsonede deres milde straf under ret komfortable forhold i Blegdamsvejens arresthus. De fik mad fra arrestforvarerens frues køkken, og de gav også gode drikkepenge, så det var en ren fest for arresthusets personale at huse sådanne fine logerende i stedet for hotellets sædvanlige stamgæster, der sandelig ikke gav drikkepenge.

Affæren fik forøvrigt på en måde et ganske pudsigt efterspil. Herved siger jeg ikke til, at duellen bagefter blev foreviget i „Blæksprutten“ i et morsomt billede af Axel Thies, der lader duellen foregå på selve Dyrehavsbakken i overværelse af samtlige bakkens artister. Jeg siger derimod til en ny celeber duel, der foregik nogle år efter i året 1900, denne gang i Ermelunden.

Duellanterne var her dr. phil. Edvard Brandes og skuespiller ved Det kgl. Teater, R. Schyberg, og sekundanterne var for E. Brandes forfatterne Erik Skram og Peter Nansen, samt for Schyberg de kgl. skuespillere dr. Mantzius og Poul Nielsen. Ved denne berømte duels anledning og enkelt-heder skal jeg ikke dvæle, men kun berøre det ene punkt, at medens vi i 1894 helst havde ønsket, at duellen ikke var kommet offentligt frem, ønskede de optrædende i 1900, der jo også alle tilhørte scenen eller pressen, at duellen skulle forløbe som en sensation efter de bedste parisiske mønstre og derfor også i fineste litterære stil forelægges offentligheden. Ingen ringere end den fine stilist Erik Skram blev derfor betroet at optage en protokol over duellen og offentliggøre den i bladene.

Erik Skram var imidlertid protokolsekretær i folketinget, og i denne fredselskende forsamling vakte det stor harme, at en af tingets embedsmænd kunne deltage i en krigerisk og under straf forbudt handling, som en duel var, og tilmed formeligt gøre sig til af det overfor offentligheden. Det endte derfor med, at folketingets daværende formand, den ellers så milde Sofus Høgsbro, måtte lade Erik Skram kalde til sig og tildele ham en alvorlig reprimande.

Jeg var dengang nylig i 1898 også blevet protokolsekretær i folketinget. Og da nu Skram kom op på vort fælles arbejdsværelse i rigsdagsbygningen i Fredericiagade og ikke alt for stolt fortalte mig om den reprimande for sin duelvirksomhed, som han lige havde modtaget, kunne jeg trøste ham med at betro ham, at også jeg for kun 6 år siden havde været sekundant. Jeg sluttede min beretning med at udtale: „det skulle det høje folketing blot vide, at ikke De alene, men at begge folketingets protokolsekretærer har været sekundanter“, men det var der dengang heldigvis ingen i folketinget, der vidste!

III

ET SPIL MED ALBERTI

Inden jeg går videre i mine spredte livserindringer, har jeg endnu en episode at fortælle om, som vel kan anses for at have været af noget angribelig karakter, men som dog blev af fundamental betydning for hele min senere livsskæbne. Det drejer sig om et ret voveligt spil, jeg i begyndelsen af min juridiske løbebane indlod mig i med en så farlig medspiller som — Alberti.

Denne sidstes navn er vel nok mindre kendt af den nulevende generation, men for de samtidige var det en forfærdelig skandale, at selve landets justitsminister, oven i købet justitsministeren i landets første parlamentariske regering, åbenbarede sig som en bedrager og falskner for mange millioner kroner. Dette vidste ganske vist ingen, før han selv meldte sig, og naturligvis heller ikke jeg.

Jeg havde efter at have taget min juridiske embedseksamen, i 1892, vundet universitetets guldmedalje for en statsretlig afhandling og stiledet nu mod mit næste akademiske mål, den juridiske doktorgrad, der dengang var meget sjælden og svær at erhverve, men som til gengæld dengang åbnede en normalt sikker adgang til en af universitetets juridiske lærerstole. Der skulle imidlertid gå adskillige år hen, inden jeg nåede så langt.

Jeg havde i mine første kandidatår været sagførerfuldmægtig og assistent i finansministeriet og havde derefter, da jeg i 1894 var vendt hjem fra et års udenlandsrejse, søgt at komme ind i justitsministeriet, men var trods mine fine juridiske papirer blevet barskt afvist af justitsminister Nellemann. Han gav som grund dertil, at jeg allerede var blevet for gammel, og at jeg tidligere havde været ansat i et andet ministerium. Men jeg tvivler ikke om, at den virkelige grund til hans afvisning var, at jeg, som foran omtalt, da nylig havde været sekundant i en duel udgået fra det radikale og derfor hos den gamle provisorieminister ilde anskrevne Studentsamfund.

I denne knibe søgte jeg da min tilflugt til rigsdagen og måtte her til at begynde med nøjes med den beskedne stilling som assistent i bureauet. Og

endda var det også her nær ved at gå galt — netop på grund af mine fine juridiske papirer. Pladserne i rigsdagens bureau besattes nemlig af begge tingenes formænd i forening. Af de to formænd var folketingets formand Sofus Høgsbro ubetinget for mig, dels fordi jeg var langt den bedst kvalificerede af de vist op mod 100 ansøgere, og dels fordi jeg var varmt anbefalet af hans søn, højesteretssagfører Svend Høgsbro, hos hvem jeg havde været fuldmægtig. Derimod modsatte landstingets formand professor Henning Matzen sig en lang tid stejlt min ansættelse, fordi jeg var for fin til denne stilling, og fordi jeg havde lovet ham, der havde været virksom for at skaffe mig et længere universitetsstipendium, at skrive en doktordisputats, hvad han mente, jeg ville glemme, når jeg først blev ansat i rigsdagen og faldt til ro der. Det var dog i længden et altfor uholdbart standpunkt: at nægte en mand en stilling, fordi han var for fin til den, og Matzen måtte da også til sidst opgive sin modstand. Og morsomt nok skulle det da netop blive gennem min virksomhed ved rigsdagen, at jeg fandt emnet til min doktordisputats og omsider blev doktor.

Imidlertid var mit egentlige mål med min ansættelse i rigsdagen at blive protokolsekretær i folketinget, hvad jeg da også blev i 1898. I denne stilling havde jeg da i en længere årrække adgang til på nærmere hold at lære parlamentarisk politik og alle datidens danske politikere at kende, en ikke helt dårlig skoling for en senere statsretslærer! Samtidig havde jeg gjort mit navn kendt i videre kredse gennem juridiske og politiske artikler i forskellige tidsskrifter samt som medarbejder ved det af Alberti udgivne dagblad „Dannebrog“.

Men min juridiske doktordisputats, som jeg havde lovet både mig selv og professor Matzen at skrive, og hvorpå jeg til sidst byggede hele min fremtid, den blev stadig ikke til noget. Navnlige ledte jeg forgæves efter et emne indenfor statsretten, der ikke i forvejen var så fortærsket og udtrådt, at der vanskeligt kunne findes stort nyt at sige. Professor Matzen havde i sin tid foreslået mig, at jeg kunne udvide min prisafhandling om traktaters statsretlig gyldige afslutning og så blive doktor derpå, men dette afviste jeg som altfor letkøbt og ikke tilfredsstillende for mig.

Tillige opfordrede Matzen mig til, når jeg havde fået min doktordisputats, at søge en stilling i de internationale domstole i Ægypten, hvilken fine og velaflagte stilling han lovede at hjælpe mig til, men også dette fristende forslag mente jeg at måtte afvise, da jeg, som jeg udtalte, ønskede at bryde mig en juridisk videnskabelig bane i mit eget land og ikke havde nogen interesse for retsplejen i det fjerne Ægypten. At jeg overfor disse Matzen's overmåde venlige tilbud i mit stille sind nærede en mistanke om, at Matzen

derved muligt ønskede at få mig, der var medarbejder ved venstrebladet, Alberti's blad, „Dannebrog“, hurtigst muligt og længst muligt fjernet fra vor hjemlige politiske valplads, hvor kampen mellem venstre og Estrup dengang endnu ikke helt var udspillet, det nægter jeg ikke, men om der virkelig lå noget eller slet intet til grund for denne min mistanke, skal jeg nu så lang tid efter ikke forsøge at udgranske.

Rent faktisk skulle det dog ikke vare ret mange år, før jeg som ordfører for venstres opfattelse kom i en varm offentlig debat med Matzen, ligesom jeg må bekende, at det personlige forhold mellem Matzen og mig hverken dengang eller senere blev mere end ret høfligt, hvilket vel skyldes vor meget forskellige politiske opfattelse, selvom jeg fuldt ud vurderede hans store videnskabelige evner, og han sikkert også agtede min videnskabelige stræben.

Jeg ønskede med andre ord et emne, der kunne fylde mig helt, og hvor jeg virkelig kunne gøre en ny indsats. Men jeg kunne stadig ikke finde det.

Så var det, at Alberti ved en lunefuld skæbnes gunst kom mig til hjælp og skaffede mig det emne, jeg ledte efter. Det gik til på følgende måde.

I 1873 havde folketingets venstre, ligesom det napt og knapt havde opnået flertallet i folketinget, i en adresse til kongen krævet folketingsparlamentarismen indført. Derved rejstes spørgsmålet om, hvorledes landstingets modstand herimod eventuelt skulle kunne brydes. Efter den dagældende grundlov af 1866 bestod landstinget af 66 medlemmer, hvoraf de 54 var folkevalgte på 8 år, medens de 12 var udnævnt af kongen på livstid. De 54 folkevalgte medlemmer valgtes i et nogenlunde lige antal ved almindelig valgret og ved privilegeret valgret. I tilfælde af, at ved en konflikt stemmerne stod lige eller næsten lige, ville altså de tolv kongevalgte udgøre tungen på vægtskålen og komme til at gøre udslaget. Men de 12 kongevalgte tilhørte alle højre, og der syntes da ingen mulighed for en ny venstreregering til at bryde landstingets modstand.

Med denne situation for øje var det da, at den gamle venstrepolitiker I. A. Hansen i 1873 i sit blad „Almuevennen“ fremsatte den overraskende opfattelse, at landstingets modstand kunne brydes simpelthen ved en opløsning af tinget, idet en sådan opløsning efter grundlovens ord formentlig måtte omfatte samtlige landstingets medlemmer, derunder altså også de 12 kongevalgte, således at disse ville kunne ombyttes med 12 venstre-kongevalgte. Og at dette virkelig var grundlovens mening, derfor anførte han, at de 12 på livstid udnævnte medlemmer ikke var undtagne fra opløsningen i grundloven af 1866, således som de kongevalgte i de tidligere forfatningslove af 1855 og 1863 udtrykkeligt havde været det, og som tilfældet også

var i selve grundloven af 1866 med hensyn til de tidligere for 12 år udnævnte kongevalgte, der indtil de 12 års udløb fik sæde i det nye landsting.

Denne I. A. Hansen's lære, der i øvrigt ikke stemte godt med hans egne udtalelser under grundlovsforhandlingerne i 1865, mødtes naturligvis med skarp protest fra højres side, navnlig under henvisning til, at livsvarige medlemmer ikke kunne opløses, men den blev efterhånden den herskende doktrin indenfor venstre. Så længe der imidlertid alene sad højre-regeringer ved roret, og venstres flertal i folketinget forgæves løb storm imod dem, kunne denne nye dristige venstre-doktrin naturligvis ingen rolle spille i praktisk politik, men blev blot nu og da rent teoretisk drøftet i videnskabelige kredse. Således blev den i en afhandling i „Tidsskrift for Retsvidenskab“ for 1894 af overretssagfører Amdrup med skarp logik hævdet som den selvfølgelig og uimodsigeligt eneste rigtige grundlovsfortolkning, medens den fra modsat side af professor Henning Matzen i hans statsforfatningsret med ligeså skarp logik blev afvist som oplagt uholdbar og klart grundlovsstridig.

Så skete det imidlertid, at venstre omsider kom til roret i 1901, og i maj 1902 holdt da justitsministeren i den første danske parlamentariske regering, P. A. Alberti, i Klosterskoven ved Køge en opsigtsvækkende, bagefter i hans blad „Dannebrog“ refereret tale, hvori han ganske sluttede sig til I. A. Hansen's lære, idet han udtalte: „vil flertallet — i landstinget — misbruge sin magt, da ligger spørgsmålet om opløsning for — ikke før. Og da en opløsning ikke alene med nye valg, men også med de kongevalgte medlemmers hjemsendelse. Det er urimeligt at undre sig over dette, thi det må nødvendigvis ende således.“

Dermed var venstres opløsningsteori med et slag rykket ind i praktisk politik, og den blev nu genstand for livlig debat rundt om i landet såvel på offentlige møder som i pressen. Og særlig opsigst vakte her en afhandling i „Tilskueren“ for juni 1902, hvori en af venstres fornemste gamle førere, lensgreve Holstein-Ledreborg, samtidig med at han formelt skarpt gik imod professor Matzen's grundlovsfortolkning, dog reelt erklærede sig enig med ham i resultatet, at på livstid udnævnte landstingsmænd ikke kunne rammes af opløsningen.

Denne uventede afstandtagen fra den nye venstredoktrin fra en højt anset gammel venstreførers side blev, som forståeligt var, hilst med stor glæde og anerkendelse i højrekredse. Men for venstre måtte det naturligvis føles som en mindre behagelig overraskelse. Og da jeg, som i længere tid havde været juridisk medarbejder ved Alberti's blad „Dannebrog“, nu umiddelbart efter fremkomsten af grev Holstein's indlæg af Alberti blev anmodet om at se op til ham på hans bopæl i Den sjællandske bondestands spare-

kasses hus i Ny Vestergade, med tilføjelse af, at han havde en vigtig sag at tale med mig om, var jeg straks klar over, hvad han ville mig: nemlig få mig til at skrive i hans blad til forsvar for hans og venstres opfattelse. Men samtidig var jeg klar over, at det ville jeg ikke eller i hvert fald ikke gerne, da jeg ikke følte mig overbevist om rigtigheden af venstres grundlovsfortolkning.

Det skulle imidlertid komme til at gå anderledes. Vel ville jeg under min samtale med Alberti ikke gå ind på hans påstand om, at den gamle drevne politiker I. A. Hansen var i god tro, når han ville hævde, at han allerede under grundlovsforhandlingerne i 1865 var af den opfattelse, han først senere til almindelig overraskelse fremkom med i 1873, og at han aldrig havde tvivlet om dens rigtighed. Men jeg måtte erkende, at som grundlovens ord nu engang lød, og det måtte jo være det afgørende, kunne der føres et meget stærkt forsvar for venstres forståelse. Og under udviklingen deraf følte jeg mig mere og mere fristet til at påtage mig opgaven som den ny venstreregerings advokat i dette højst interessante og betydningsfulde, ja, måske afgørende politiske spørgsmål. Det endte derfor med, at jeg gik ind på i hvert fald at prøve på, om jeg kunne påtage mig hvervet.

Og som det gerne går, når man engang har påtaget sig advokaturen i en stor og betydningsfuld sag, blev jeg mere og mere grebet af emnet og følte mig selv mere og mere overbevist, måske vel ikke om den absolutte rigtighed af venstres lære men i hvert fald om forsvarligheden af dens hævvelse i den foreliggende politiske situation. Mit indlæg svulmede op, og det blev til hele 12 lange artikler „De kongevalgte landstingsmænd“ i „Dannebrog“ i dagene fra 8.—14. juli, 15. og 17. august samt 3.—4. oktober 1902, senere endda efterfulgte af 3 artikler i april 1903 — en vist ret enestående indsats i et dagblad om samme emne og tilmed af rent teoretisk videnskabelig karakter.

Inden de første 7 artikler kom i bladet, havde jeg en lang samtale med Alberti om dem hjemme hos ham selv. Han var meget tilfreds med dem, de skulle komme frem på fineste plads i bladet, og selve redaktør Secher skulle egenhændigt læse korrektur på dem. Alberti havde heller ikke særlig mange rettelser at foreslå; da de gennemgående ikke var forbedringer, men nærmest blot politiske spidsfindigheder, afviste jeg de fleste af dem, men enkelte syntes jeg dog, jeg måtte gå med til.

Men så kom vi til et afgørende punkt. Jeg havde for ikke at binde mig selv mere end nødvendigt ikke sat mit navn under artiklerne, men havde undertegnet dem med det mærke „Vindex“, som jeg oftest skrev under i „Dannebrog“. Herimod gjorde Alberti nu indvendinger. Først ville han hævde, at mærket „Vindex“ var uheldigt, da det betød „hævner“. „Nej,“ sagde jeg,

„det betyder tillige og først og fremmest „forsvarer“, „hævder“, jfr. ordet „vindicere“. Men så kom han frem med sin egentlige modgrund, at det så bedst ud og også ville være det bedste for mig selv, om jeg satte mit eget navn under.

Jeg husker, at jeg i dette øjeblik sagde til mig selv: ja, jeg forstår, at han vil, at jeg alene skal hæfte for artiklerne, for at han selv bagefter kan springe fra, hvis det passer ham. Måske jeg gjorde Alberti uret heri, men således forstod jeg det. Men samtidig måtte jeg erkende, at selvom han næppe talte af omsorg for mig, havde han dog vist alligevel ret. Skrev jeg under skjul af et mærke, ville mit navn alligevel komme frem, thi der kunne ikke være andre af „Dannebrog“s penne, der kunne have skrevet artiklerne, men jeg ville i så fald hverken få ansvaret eller æren af dem, som når mit navn stod under. Efter et øjebliks betænkning slog jeg derfor til, uagtet jeg på flere punkter ville have skrevet adskilligt forsigtigere, om jeg straks havde tilsigtet at skrive under fuldt navn.

Men jeg forstod, at det var en farlig mand, jeg havde indladt mig med. Det samme fik jeg også og endnu stærkere indtryk af ved en anden udtalelse af Alberti. Vi talte om, hvem der vel ville skrive imod mig. Jeg nævnte da professor Matzen og en dengang kendt yngre jurist, auditor Aage Duus, der to år før havde skrevet en pjece imod I. A. Hansen's ny venstredoktrin med titlen: „Konfliktpolitikens sidste trumf“. „Åh, Aage Duus,“ svarede Alberti, „han skriver, som man betaler ham til.“ „Nej, det er ganske urigtigt,“ riposterede jeg, „jeg kender Aage Duus, og han er ikke til fals.“ Men jeg forstod, på hvilken kynisk måde „systemskiftets“ justitsminister så på menneskene og derunder vel også på mig og på sine egne kolleger og politiske venner og modstandere. Imidlertid havde jeg nu engang indladt mig med ham og havde selv brug for ham, og derfor tog jeg alligevel spillet op med ham; men jeg lovede mig selv, at jeg nok skulle være på min post i fremtiden.

Derefter fulgte en meget levende og til tider ret skarp pressedebat, der strakte sig ud over næsten et helt år, og hvori særlig det gamle Estrupske højres våbendrager professor Matzen i en hel række pjecer kraftigt og med stor slagfærdighed angreb venstres opløsningslære, medens denne foruden af mig forsvarede af den radikale højesteretssagfører, dr. jur. Ernst Møller i en vittig og skarpsindig, men i højeste grad på spidsen sat pjece, og endelig et tredie standpunkt repræsenteredes af den ligeledes radikale overretssagfører Oskar Johansen, idet denne i „Politiken“ for november 1902 forsigtigt henstillede spørgsmålet som videnskabeligt tvivlsomt. Men alt dette skal jeg, allerede fordi det ville føre for langt ud, ikke her dvæle nærmere ved. Jeg skal blot tilføje, at jeg trods mine artiklers ensidigt tilspid-

sede polemiske form endnu vel kan være dem bekendt. Men det for mig afgørende blev, at jeg derigennem fandt emnet til min doktordisputats. Det gik nemlig snart op for mig, at det var her, slaget skulle stå, hvis jeg skulle nå videre.

Jeg havde, som jeg selv følte, i min advokatoriske polemik set for ensidigt på spørgsmålet. Dette burde jeg derfor rette, hvis jeg ville videre frem ad den videnskabelige bane, ved selv at tage spørgsmålet op til fornyet behandling, men på et rent objektivt videnskabeligt grundlag. Og selv om det måtte synes et næsten udfordrende dristigt emne at disputere på for doktorgraden, hvor jeg ville møde selve min hovedmodstander i den politiske debat, professor Matzen, som min fornemste sagkyndige dommer indenfor det juridiske fakultet, så mente jeg dog, at jeg ville brænde mig mindre ved at tage håndfast om brændenælden end ved forsigtigt at vige udenom og vælge et tilsyneladende mindre farligt emne.

Men emnet skulle snart blive endnu mere dristigt og farligt, idet spørgsmålet om de kongevalgte landstingsmænds opløselighed i løbet af kun få år fra at være et nærmest blot teoretisk spørgsmål uventet skulle gå over til at blive et højaktuelt og brændende, centralt storpolitisk øjeblikksproblem. Dette skete i 1904—05. I. C. Christensen modsatte sig da som konsejlspræsident oppositionspartiets krav om en udvidelse af folketingsvalgkredsens antal i overensstemmelse med den dagældende grundlovs paragraf 32, hvorefter antallet af folketingets medlemmer skulle være omtrent efter forholdet af et medlem til 16.000 indbyggere. Denne sin afvisning begrundede han med, at folketingets medlemstal derved ville blive alt for stort, medens den virkelige grund åbenbart var, at han frygtede for, at en slig valgkredsudvidelse, der særlig ville komme byerne til gode, ville blive faretruende for hans landboflertal. Han foreslog derfor i stedet at gå til en ændring af grundlovens paragraf 32, hvorved medlemstallet fixeredes til et bestemt tal, en grundlovsændring, som han dog mente, tiden ikke var gunstig for i øjeblikket, og hvorved han altså åbenbart håbede på at få hele spørgsmålet udskudt på ubestemt tid.

Men da en grundlovsændring jo ville medføre en opløsning af begge rigsdagens ting, blev spørgsmålet om de kongevalgtes stilling i tilfælde af landstingets opløsning med et aktuelt, og folketingsmand Borgbjerg benyttede da øjeblikkelig situationen til at rette det generende spørgsmål til konsejlspræsidenten om hans stilling dertil. Dette spørgsmål nægtede imidlertid I. C. Christensen at besvare. „Jeg tror slet ikke,“ udtalte han, „at det bliver et spørgsmål, der volder vanskelighed ved sagens løsning, men da det er et spørgsmål, der til sin tid skal afgøres i statsrådet, finder jeg ikke, at

det ærede medlem har nogen berettigelse til at kræve, at jeg skal svare her på stedet på dette spørgsmål“¹⁾).

Imidlertid blev resultatet af den meget bevægede debat, at I. C. Christensen trods al sin snildhed blev overlistet af sine politiske modstandere og blev klemmt til at love allerede i næste samling at fremsætte forslag til den grundlovsændring, som han selv havde fremmanet, men for enhver pris ville have udskudt længst muligt, eller i hvert fald til efter sin ministertid. Og dermed åbnedes den grundlovskamp, der fra først af alene skulle omfatte een eneste lille grundlovsparagraf men efterhånden svulmede op til en fuldstændig grundlovsrevision og til sidst blev til den ny grundlov af 5. juni 1915.

Men det skulle da straks vise sig, at I. C. Christensen ikke fik ret, når han udtalte, at han ikke troede, at spørgsmålet om de kongevalgtes opløselighed skulle volde nogen vanskelighed ved sagens løsning. Tværtimod blev netop det afgørende for hele grundlovssagens udvikling. Thi straks da det første grundlovsforslag, der altså endnu kun drejede sig om een eneste paragraf, nåede op til landstinget, forlangte landstingets højre som betingelse for at fremme det et fyldestgørende svar fra ministeriets chefs side på spørgsmålet om, hvorledes ministeriet stillede sig med hensyn til de kongevalgte medlemmers stilling i tilfælde af en opløsning af landstinget. Og da I. C. Christensen stadig ikke ville give noget bestemt svar herpå, men blot henviste til, at løsningen til sin tid ville blive truffet af Hs. Majestæt Kongen under ministeriets ansvar i statsrådet, nægtede landstinget at fremme sagen²⁾).

Men derved var altså det spørgsmål, jeg havde valgt at ville disputere på, rykket frem i forgrunden på den politiske scene, og det gjorde ikke arbejdet for mig lettere. Der skulle derfor endnu gå flere år hen, inden jeg kom til ende med mit arbejde. Denne gang måtte jeg erkende, at den af venstrepolitikkerne med Alberti i spidsen hævdede opfattelse ikke var sikker efter grundloven, men at spørgsmålet måtte anses for tvivlsomt. Alligevel fik jeg i første omgang min afhandling tilbage som forkastet, og dekanen for det juridiske fakultet, der meddelte mig dette triste resultat — det var iøvrigt tilfældigvis professor Matzen selv — gav mig intet håb om, at den ved delvis omarbejdelse muligvis kunne antages. Jeg husker, at Matzen under samtalen herom på universitetet til mig bl. a. udtalte: „De kan måske blive fremtidens mand, men De skal ikke blive nutidens“ — hvad der jo i øjeblikket ikke lød altfor opmuntrende. Som trøst fik jeg 1000 kr. af det „Finneske Legat“ til at trykke min afhandling for, hvad der undertiden bevilges

¹⁾ Se Rigsdags-årbog 1904—05, sp. 23 ff.

²⁾ Se Rigsdags-årbog 1905—06, s. 33 ff.

disputatser, der forkastes, men som dog anses for at være af så stor værdi, at de bør offentliggøres. Men jeg gav alligevel ikke op, men besluttede at skrive min doktordisputats delvis om på det punkt, hvor man mente, at den trængte til videre uddybning, og så sende den ny udgave ind i trykt form igen.

Da dette betød en afgørende vending i mit liv, må jeg dvæle derved et øjeblik. Jeg havde i så mange år søgt efter og arbejdet på en doktordisputats, og da denne så endelig var færdig og så blev forkastet, blev jeg og min videnskabelige stræben opgivet af så godt som alle mine bekendte og mine nærmeste, kun min hustru stod endnu trofast ved min side. Også økonomisk stod jeg meget dårligt. Min faste gage som protokolsekretær udgjorde 1800 kr. om året, der tilmed dengang udbetaltes på den mærkelige måde, at jeg fik 200 kr. om måneden i de ca. 6 måneder rigsdagen var samlet, men kun 100 kr. i sommermånederne. Selvom pengene dengang betød uhyre meget mere end nu, var det dog smalkost for en hel lille familie, særlig om sommeren. Ved siden af søgte jeg at skaffe mig ekstra indtægter ved litterær virksomhed ved juridiske artikler bl. a. i „Ugeskrift for Retsvæsen“, „Gads danske Magasin“, „Salmonsens Konversationsleksikon“ samt i „Dannebrog“, men alt det battede jo ikke meget. Vi havde fået en lille datter, og i denne sommer måtte jeg give afkald på alle ekstra arbejder og sætte alle mine kræfter ind. Jeg var omtrent så langt nede, som en ærgerrig ung mand kan komme, men som Goethe siger i „Wilhelm Meisters Lehrjahre“.

„Wer nie sein Brot mit Tränen ass,
Wer nie die kummervollen Nächte
Auf seinem Bette weinend sass,
Der kennt euch nicht, Ihr himmlischen Mächte.“

Heldigvis fik jeg den sommer et meget billigt ophold i en bondegård i Birkerød i den lille sidefløj, hvor hele familien om sommeren plejede at krybe ind, når huset udlejedes til sommergæster. Dengang skulle imidlertid en af døtrene fejre sit bryllup, og det skulle holdes i hovedhusets største stue „salen“. Derfor fik jeg den lille sidefløj op til kirkegården for røverkøb. Hvad så om det i tilfælde af regnvejr regnede ned gennem taget, så vi måtte sætte en spand under. Udenfor var der en dejlig have med et lysthus, hvor jeg hver dag flyttede ud med mine bøger og manuskripter og arbejdede på livet løs. Mine nerver styrkede jeg ved lange ture om aftenen i den skønne omegn omkring Furesøen og i Lillerøds store skove. Jeg gik i mit dårligste tøj og lignede en vagabond. Som lomme penge havde jeg aldrig mere end 10 øre hos mig, så når jeg kom forbi Frederiksdal kro og hørte flaskerne rasle i ølkasserne, kunne det gibbe lidt i mig, for for min formue på 10 øre kunne jeg ikke nyde noget så fint et sted. Men så gik jeg blot

længere ud på landet og købte en øl i en købmandsforretning, hvor jeg samtidig lånte en proptrækker, så jeg kunne drikke den i det fri.

På en af disse spadsereture havde jeg en pudsigt oplevelse. Jeg mødte en rigtig professionel vagabond, der ovenikøbet kom spadserende fra København, og kom i snak med ham, idet vi fulgtes ad et langt stykke vej. Jeg oplyste ikke, hvem jeg var, men var overbevist om, at jeg så ud som en lige så ægte vagabond som han, og følte mig helt stolt over, at han anerkendte mig som sådan. Da vi omsider tog afsked, standsede han imidlertid pludselig op og sagde: „herren skulle vel ikke have en tiøre?“. Altså trods min vagabond-iklædning genkendte han i mig „herren“. Med en stor håndbevægelse kunne jeg skænke ham hele min formue i øjeblikket, den 10 øre, han bad om. Sjældent har jeg følt mig så stolt som i dette øjeblik.

Så fik jeg omsider mit store værk fuldendt, og trykningen begyndte. Dog skulle naturligvis den første side med meddelelsen om antagelse stå utrykt indtil videre. Men midt under trykningen standsede pludselig denne. Jeg havde truffet en aftale med et trykkeri om trykning af hele det store værk for de 1000 kr., jeg havde fået til udgivelsen. Men nu erklærede bogtrykkeren, at han havde forregnet sig, da der var flere håndskrifter i manuskriptet, og at han måtte have 500 kr. mere. Nu kunne jeg måske have fået ham dømt til at trykke den til den aftalte pris, men det havde jeg jo ikke tid til i øjeblikket, og jeg måtte indrømme, at selv de 1500 kr. var billigt. Jeg slog derfor til i håb om at kunne skrabe resten af pengene sammen, når afhandlingen var antaget, hvilket også lykkedes mig.

Så blev afhandlingen da indsendt i trykt stand, og denne gang gik den igennem med fuld honnør. Helt glat gik det dog ikke, idet professor Matzen også denne anden gang lige så skarpt som den første gik imod min disputats antagelse. Det viste sig imidlertid nu rigtigt, at jeg havde taget med fast hånd om brændenælden ved at disputere på selve det store højaktuelle spørgsmål, som jeg havde ligget i offentlig debat med Matzen om få år før. Thi nu forstod de andre medlemmer af fakultetet, at Matzen her ikke kunne være helt upartisk, og de stemte derfor alle imod ham. Når jeg med sikkerhed tør udtale dette, skønt det er praksis ved universitetet, at den, hvis doktordisputats forkastes, ikke må få nærmere indblik i de indre forhandlinger og afstemninger indenfor fakultetet, en praksis, hvis strenge overholdelse måske kan være af tvivlsom rigtighed, så skyldes det, at da jeg senere blev professor indenfor fakultetet og dekan, gav det mig adgang til fakultetets arkiv, og der så jeg til min overraskelse, hvorledes stemmeafgivningen var foregået, hvilket jeg mener for sandhedens skyld at have lov til at røbe.

Ved selve det offentlige disputatsforsvar på universitetet og den vældige holmgang mellem professor Matzen og mig, der udspandt sig her — ofte under stor munterhed fra det stopfyldte auditoriums side — og som efter dagbladet „København“s noget ironiske referat mindede om den berømte holmgang mellem Erasmus Montanus og Per Degn, skal jeg ikke her dvæle. Derimod kan jeg ikke forbigå den ejendommelige måde, hvorpå Alberti's blad — der jo tillige var det blad, jeg selv dengang skrev i — stillede sig overfor min endelige videnskabelige triumf.

Man skulle jo her have troet, at „Dannebrog“ ville have gjort et stort nummer ud af, at en af dets egne medarbejdere blev dr. juris på en afhandling bygget på en opsigtsvækkende debat, der var rejst i bladet. Men dette skete ikke. „Dannebrog“ gjorde mindst muligt ud af begivenheden og indskrænkede sig til et referat af selve forsvarshandlingen skrevet af en af bladets ringeste penne. Da jeg i redaktionen forbavset spurgte om grunden til denne ligegyldighed, fik jeg det svar, at redaktøren (Villiam Secher) ikke var enig i min opfattelse — redaktøren, som af Alberti alene var blevet betroet til at læse korrektur på mine artikler!

Men jeg forstod: Alberti var ikke helt tilfreds med min disputats. Jeg havde nemlig i min ny rent objektive undersøgelse taget delvis afstand fra min tidligere for ensidige stilling, idet jeg nu ikke længere betragtede de kongevalgtes opløselighed som den givne rigtige løsning, men efter en grundig udredning for og imod henstillede spørgsmålet som tvivlsomt — hvilket jeg tilmed mente i grunden slet ikke var den alleruheldigste løsning. Derimod havde jeg i en note naglet Alberti fast ved hans udtalelse i Kloster-skoven i 1902, som jeg altså nu ikke længere i sin skarphed ville forsvare. Og dette, at jeg havde gjort mig selv fri, men naglet ham fast, var Alberti forståeligt nok ikke helt tilfreds med.

Jeg må i øvrigt tilføje, at min videnskabelige afstandstagen naturligvis ikke, hvad jeg heller ikke havde ventet, kom til at øve nogensomhelst indflydelse på venstres politiske stilling til spørgsmålet. Politiske doktriner og politisk taktik lader sig nu engang ikke anfægte af videnskabelige skrupler. Efter som før min forsigtigere videnskabelige undersøgelse fastholdt venstres politiske førere uanfægtet den I. A. Hansen'ske doktrin.

Ganske vist udtalte N. Neergaard som konsejlspræsident sig endnu i 1908 —09 i landstinget på samme forsigtige og forbeholdne måde som hans forgænger I. C. Christensen, idet han ligesom denne nægtede at besvare spørgsmålet om de kongevalgtes stilling under henvisning til, at det ville finde sin afgørelse i statsrådet¹⁾.

¹⁾ Se Rigsdags-årbog 1908—09, s. 36.

Men da den ikke af smålig forsigtighed hæmmede renlivede real- og partipolitiker C. Th. Zahle i 1909 trådte til og dannede sit første kortvarige radikale mindretalsministerium, da var forbeholdets og alle hæmningsers tid uigenkaldeligt forbi. Han udtalte straks i den første finanslovdebat i folketinget, da han blev opfordret til at udtale sig om spørgsmålet, sin forbavselse over, at nogen kunne være i tvivl om hans mening i så henseende, idet han både i skrift og i tale mange gange havde udtalt sin mening derom. For ham var der ikke tvivl om, at selvfølgelig måtte de kongevalgte på livstid udnævnte lige så vel som de folkevalgte landstingsmænd på 8 år ophøre med at være landstingsmænd, når landstinget opløstes. Desuden var det en højst skadelig teori for vort hele forfatningsliv, om de kongevalgtes mandater ikke ophørte ved landstingets opløsning, idet i så fald kløften eller afgrunden mellem folketing og landsting ville blive endnu mere uoverstigelig, end den var i forvejen ¹⁾).

Så stærkt et indtryk gjorde disse kraftige udtalelser endog, at det under den fortsatte grundlovsdebat lykkedes Zahle at aftvinge begge de to tidligere venstre-konsejlspræsidenter I. C. Christensen og Neergaard tilslutning til hans opfattelse. Dog var det åbenbart kun ret nødtvungent under pres af den hele politiske situation, at de lod sig drive dertil. Neergaard tog således det forbehold: „når man spørger mig som politiker“ . . . så var han enig i, at de overvejende grunde talte for opløselighed, og at opløsning af landstinget ikke kunne foregå, uden at man også opløste de kongevalgte. Og hvad I. C. Christensens tilslutning angik, så indskrænkede det sig til et nik til Zahle's spørgsmål til ham ²⁾), medens han til mig kort efter min disputats som sin virkelige mening havde udtalt: „jeg tror nu ikke, at de kongevalgte nogensinde vil blive opløst.“

Og da så afgørelsens time endelig kom, da Zahle som chef for sit andet, fastere siddende radikale ministerium i 1914 og 1915 virkelig fik landstinget opløst, endog to gange i træk, da skete det i fuld overensstemmelse med I. A. Hansen's venstredoktrin på grundlag af en indstilling fra ministeriet til kongen, der byggede på, at landstingets opløsning nødvendigvis måtte ramme de livsvarigt kongevalgte landstingsmænd ligeså vel som de på 8 år valgte.

Men samtidig skulle det da også åbenbares, hvorfor både I. C. Christensen og N. Neergaard havde svaret så undvigende og henvist til, at afgørelsen lå hos kongen i statsrådet.

Thi da det kom til stykket, viste det sig, at kongen ikke var enig med sin

¹⁾ Se Rigsdags-årbog 1909—10 s. 37.

²⁾ Se Rigsdags-årbog 1909—10 s. 37 noten.

radikale konsejlspræsident, men hævdede og fastholdt, at de kongevalgte ikke rammes af opløsningen. Og derved blev det. Thi da der i 1914 ved landstingets opløsning blev flertal for grundlovsforslaget, uden at de kongevalgte behøvede at røres, frafaldt Zahle, at de blev rørte. De gik derfor uden videre over i det ny landsting, endog uden formel ny genudnævnelse. Og ganske det samme gentog sig efter landstingsopløsningen i 1915¹⁾.

For så vidt kunne da egentlig den hele langvarige og lidenskabelige debat om de kongevalgtes opløselighed have været sparet. Og nu bagefter må man sikkert give den gamle demokrat og venstremand Holstein-Ledreborg ret, når han, der, rigtignok tildels ud fra ganske uholdbare betragtninger, erklærede sig imod den I. A. Hansen'ske doktrin, allerede i 1902 havde hævdet, at den heller ikke lod sig forsvare ud fra tvingende politiske nødvendighedsbetragtninger, eftersom konflikten mellem de to ting ville løses af tiden selv, efterhånden som de gamle højre-kongevalgte afgik ved døden og afløstes af ny venstre-kongevalgte.

Men for at vende tilbage til begivenhederne i 1906, så må jeg give Alberti den anerkendelse, at han i modsætning til sit blads mindre kloge redaktør ikke gav udtryk for eller lod sig mærke med nogen personlig misstemning overfor mig, fordi jeg havde taget afstand fra hans udtalelser. Tværtimod, tør jeg næsten sige. Han havde på et vælgermøde fået en i øvrigt ret letkøbt lattersucces ved overfor dr. phil. P. Munch at udtale, at han ikke havde respekt for en doktor, der ikke kunne kurere en vorte. Men overfor mig udtalte han, første gang vi efter min disputats mødtes i folketinget: „jeg har respekt for Dem som doktor, skønt De heller ikke kan kurere en vorte.“

Men selvom jeg altså til sidst slap fra mit spil med Alberti, så lovede jeg dog mig selv, at jeg ikke oftere ville indlade mig i et spil med en så farlig medspiller som Alberti. Og jeg har ofte haft svært ved at forstå, at ikke hans kolleger på ministerpladserne i tide anede uråd, og at selv en så klog mand som I. C. Christensen ikke i tide forstod, hvilken farlig kyniker hans justitsminister var, og ikke, før det var for sent, lod ham falde, så at han selv blev draget med ned ved Alberti's fald, netop som han selv stod på sin magts øverste tinde.

Men til forklaring og undskyldning må det vel ikke blot erkendes, at deltagelse i praktisk, robust partipolitik nu engang ikke er egnet til at udvikle altfor sarte og fintfølende samvittigheder. Men det må tillige retfærdigvis indrømmes, at det var en sær ulykkelig tilskikkelse for det ny dan-

¹⁾ Se Rigsdags-årbog 1913—14, s. 101, tillæg til Rigsdags-årbog 1913—14, s. 13 og tillæg til Rigsdags-årbog 1914—15, s. 13.

ske parlamentariske styre, at det straks i starten skulle møde med en personlighed som justitsminister, der i mange træk minder om Balzac's berømte romanfigur, hin dæmoniske, sine omgivelser ved sin overlegne kolde kløgt beherskende, på en gang kyniske og charmerende storforbryder Vanttrin.

Derimod var det en måske mindre undskyldelig yderligere ulykke, at det ny danske folkestyre straks i starten skulle vise sig ikke at give større garanti mod korruption i statens øverste styre end, at en sådan personlighed trods gentagne stærke angreb i en hel række år kunne holdes oppe ved statens ror af folketingsflertallets tillid, således at hans sande karakter først kunne afsløres, da han efter at være gået af som minister med fuld honnør, ja, med udnævnelse til geheimekonferensråd, selv meldte sig til politiet som skyldig i falsk og bedrageri for mange millioner kroner.

IV

MIN GÆSTEOPTRÆDEN BLANDT DE NORDISK- INTERPARLAMENTARISKE FREDSMÆND

I 1907 var der blevet indført nordisk-interparlamentariske delegeretmøder som en særlig nordisk udbygning af de siden 1889 afholdte almindelige interparlamentariske konferencer, der samlede folkerepræsentanter fra alle lande i Europa til venskabelige og festlige folkerets- og fredsdrøftelser. De nordiske delegeretmøder bestod af 10 delegerede fra hvert af de tre nordiske rigers parlamentariske grupper; de samledes skiftevis i de tre rigers hovedstæder, og deres formål skulle være drøftelser af interparlamentariske og særlige nordiske folkeretsspørgsmål.

Da initiativet til disse nordiske møder var udgået fra Danmark, holdtes det første delegeretmøde i 1907 i København med N. Neergaard som mødets præsident. Ved den lejlighed blev jeg, der året før var blevet dr. jur., valgt til dette første mødes generalsekretær. Dette var jo en meget smukt klingende titel, men stort mere blev det heller ikke.

Mødets præsident, daværende direktør og folketingsmand Neergaard, havde ganske vist før mødet opfordret mig til at holde et foredrag på mødet om de danske bælters folkeretslige stilling, og skønt jeg egentlig ikke følte mig fristet til at indlade mig på dette på grund af folkerettens uklarhed og afmagt næsten håbløst vanskelige spørgsmål, så mente jeg ikke som designeret generalsekretær at kunne sige nej til denne smigrende opfordring. Dette foredrag kom jeg imidlertid aldrig til at holde. Frederik Bajer, vor berømte danske fredsmand, der spillede en hovedrolle på delegeretmødet, og som ved siden af at være en brav og elskelig fredsidealist tillige var en dybt forfængelig mand, der ikke ønskede, at en muligvis farlig konkurrent skulle gå ham i bedene, modsatte sig nemlig med hænder og fødder, at, som han udtrykte sig, „en lønnet sekretær“ skulle få ordet i det fornemme interparlamentariske selskab. Dette kunne jeg kun føle som en uartighed mod mig, da jeg slet ikke selv havde trængt mig på. Han måtte da også se-

nere gøre mig sin undskyldning. Men iøvrigt havde jeg næppe grund til at være ked af, at jeg således undgik at brænde mine fingre på dette ulykkelige spørgsmål, hvori Tyskland kun 5 år efter, ved verdenskrigens udbrud i 1914 krævede, at Danmark skulle lukke bælterne og derved stillede Danmarks ledende statsmænd i den pinligste vanskelighed.

Da det nordisk-interparlamentariske delegeretmøde i 1912 for anden gang skulle afholdes i København, var jeg avanceret til professor juris ved Københavns universitet og ønskede nu ikke oftere at medvirke som „lønnet sekretær“ ved parlamentariske møder og kommissioner — det havde jeg fået mere end nok af ved mine oplevelser i 1908 som sekretær ved den dansk-islandske kommission af 1907, hvorom jeg senere skal fortælle et og andet. Derimod blev jeg på ny af fhv. konsejlspræsident N. Neergaard, der igen var delegeretmødets præsident, opfordret til sammen med min kollega professor, dr. juris Viggo Bentzon og den norske justitsminister, dr. jur. Frederik Stang at holde et foredrag på mødet, en opfordring jeg ikke vel kunne afslå. Og denne gang kunne Frederik Bajer, skønt han også denne gang forsøgte derpå, ikke hindre, at jeg af mødets råd enstemmigt blev opfordret til at holde et foredrag om et emne, der ovenikøbet hørte til hans eget allerfornemste speciale, nemlig „Om de senere års voldgiftstraktater“.

På ny modtog jeg da opfordringen, skønt jeg vel vidste, at det, jeg ville sige, når jeg ikke ville skele efter flertallets bifald, men kun udtale, hvad jeg som videnskabsmand kunne forsvare, efter al sandsynlighed ville falde hele den nordisk-interparlamentariske forsamling hårdt for brystet.

Man må herved erindre, at på den tid — lige før den første verdenskrig — stod fredssagen og fredsforeningsbevægelsen endnu i sit fuldeste flor. Man troede dengang i vide kredse, og navnlig i de små lande, og særlig i de nordiske, endnu naivt på, at den evige fred næsten allerede var på trapperne, og krigen, den onde krig, næsten så godt som aflivet. Og en af de sikreste veje til at få krigen helt udryddet, mente man, var voldgiftsvejen. Når blot alle stater i verden, store som små, kunne enes om at slutte voldgiftstraktater med hinanden, hvorved alle tvistigheder imellem dem uden undtagelse skulle afgøres ikke ved krig, men ved fredelig voldgift, så var, mente man, krigen dermed fuldstændig afskaffet, idet man uden videre gik ud fra, at også de mest imperialistiske og rovgridske stormagter, selv i tvistigheder med småstater, fromt og loyalt ville holde slige aftaler, når de på papiret var gået med til dem. En af de ivrigste forkæmpere for denne tanke var netop Frederik Bajer, der for sin store fredsiver, i 1908, ligesom svenskeren K. P. Arnoldson, var blevet belønnet med en halv Nobel-freds-

pris. Og takket være Frederik Bajers førerskab i voldgiftssagen lå da også Danmark i spidsen for denne voldgiftsbevægelse, idet Danmark kunne opvise hele tre helt undtagelsesfri voldgiftstraktater, og deraf den ene endog med en stormagt, nemlig med Italien.

Jeg kunne nu ikke se slet så rosenrødt på disse smukke fredsdømmerier, og når jeg blev opfordret til at udtale mig om spørgsmålet, var det naturligvis min agt at sige det. Men jeg var samtidig klar over, at det ikke var noget helt taknemmeligt job at sige sandheden, således som jeg så den, på et så udpræget fredsmøde som det nordisk-interparlamentariske delegeretmøde var, hvor de radikale afrustningsmænd førte det store ord, og hvor de endnu tilbageblevne hele eller halve forsvarsvenner ængsteligt dukkede hovedet af frygt for ikke at blive anset for ligeså gode fredsmænd som alle de andre. Og endnu mere utaknemmeligt var det dristigt at tale Roma imod på et parlamentarisk fredsmøde, der ligesom de store internationale fredskonferencer hver mødedag afsluttedes med en pragtfuld banket, hvor skål på skål ville blive udbragt for den nære evige verdensfred. Her, næsten lige før man skulle gå til bords til den strålende fredsbanket, at fremmane krigens spøgelse som en stadig truende mulighed, det ville jo føles næsten som under en højtidelig ceremoni eller i et godt selskab at sige et uartigt ord.

Intet under derfor, at en af mine gamle venner og kammerater på rigsdagen, den skeptiske rigsdagsstenograf Søltoft-Jensen, ikke uden skadefryd sagde til mig dagen før mit foredrag: „nå, Du vil naturligvis bare skamrose Frederik Bajer og alle de dejlige voldgiftstraktater — Du tør jo ikke andet.“ „Du får se,“ sagde jeg.

Delegeretmødet blev holdt den 11.—12. september 1912 i den lille hyggelige landstingssal i rigsdagsbygningen i Fredericiagade. Lige inden jeg begyndte mit foredrag, blev dette i trykt stand omdelt i salen, for at de norske og svenske parlamentarikere bedre kunne følge med. Da foredraget foreligger trykt i beretningen fra delegeretmødet i 1912, skal jeg nøjes med i korte hovedtræk at referere indholdet.

Jeg begyndte med at udtale, at den moderne voldgiftsbevægelse, der synes med stormskridt at gå sin sejr i møde, i øjeblikket befandt sig i en kritisk periode — kritisk i den forstand, at kritikken var i færd med at melde sig. Og de alvorlige begivenheder, der foregik rundt omkring os — jeg sigtede her til Italiens overfald på Tyrkiet og balkankrigene — gjorde denne kritik kun vel forståelig. „De store stater,“ fortsatte jeg, „søger deres værn for freden ikke i voldgift — men i alliancetraktater og ententer samt i rastløst forøgede rustninger. Og selv de små stater krymper sig ved at bygge deres fremtid på traktater af papir.“

Dette var unægtelig en lidt chokerende optakt til et fredsmøde, og hr. Frederik Bajer må utvivlsomt straks have flyttet sig uroligt på stolen. Og vel fortsatte jeg med nogle smukke ord om de utrættelige fredsvenners arbejde, hvis stærke tro sikkert ville bære frugt i fremtiden. „Men,“ fortsatte jeg derefter, „for de praktiske statsmænd — og det var jo praktiske statsmænd, jeg havde den ære at tale til — gælder det ligesom for den kritiske videnskabsmand, nøgternt at prøve, hvad der i øjeblikket er nået ved de seneste års voldgiftstraktater, hvad der her endnu kan nåes, og hvad man endnu må vogte sig for at tro opnåeligt.“

Jeg påviste derefter, hvor lidt der i virkeligheden endnu var nået til virkelig betryggelse af verdensfreden. Der var vel i øjeblikket afsluttet over 100 voldgiftstraktater, men de allerfleste af dem udelukkede fra voldgift alle tvistigheder, der berørte livsinteresser, uafhængigheden eller æren, d. v. s. alt det, der normalt giver anledning til krig. Men værre endnu var det, at en hel række stater endnu stod helt eller næsten helt udenfor voldgiftsbevægelsen. Helt udenfor stod således endnu Tyrkiet og de mindre Balkanstater, „det stadig ulmende arnested for krigens, verdenskrigens brand“. Og næsten helt afvisende stod endnu Europas mægtigste stat, Tyskland, og Asiens Tyskland, den opgående sols til tænderne væbnede rige, Japan. „Hvad betyder det,“ udtalte jeg, „for bevarelsen af verdensfreden herimod, at Danmark og Holland eller Danmark og Portugal, der vist aldrig er tørnet krigerisk sammen, har kunnet enes om heller ikke at ville føre krig i fremtiden?“

Jeg advarede derfor — for at man ikke skulle lide altfor store skuffelser — mod at stile imod, hvad der i hver fald endnu for lang tid måtte synes uopnåeligt. Det var jo særlig Danmark, der var gået i spidsen for at få afsluttet helt undtagelsesfri traktater med alle stater, også med stormagter, det var de små stater, mente man, der her skulle gå i spidsen. Og virkelig var det lykkedes Danmark at få afsluttet sådanne ideale voldgiftsaftaler, ikke blot med Holland og Belgien, men i 1905 også med en stormagt, Italien. Stor var da også begejstringen i de små landes parlamenter for denne så fredsvenlige stormagt. Men efter at Italien i 1911 uden mindste foranledning havde overfaldet Tyrkiet og frarøvet det Tripolis, ville disse lovsange næppe blive sunget mere!

Endvidere gjorde jeg opmærksom på, at det i virkeligheden kun er retsspørgsmål, der fuldt ud egner sig til retslig afgørelse ved en voldgiftsdomstol. Thi så længe krig og erobring endnu er folkeretligt hjemlet, vil krigeriske fremstød finde sted. „Men,“ spurgte jeg, „hvilken domstol vil her kunne dømme parterne imellem, f. eks., om hvem der var mest berettiget,

Rusland eller Japan, til at annektere den kinesiske provins Manchuriet eller det uafhængige kejserrige Korea?”

Endelig henviste jeg til, at det ikke blot var stormagterne, som der foreløbig ikke var udsigt til ville binde sig til helt undtagelsesfri voldgiftsaftaler, men at også selv de fleste af de små stater var betænkelige derved. Dette kunne jo synes vanskeligere at forstå, da de små stater jo regelmæssigt intet godt har at vente sig af krigen. „Alligevel,“ føjede jeg til, „handler de små stater kun forsigtigt ved endnu ikke at stole for meget på traktater, især ikke på traktater med stormagter, der som Italiens ubetingede voldgiftstraktat lover alt for meget, mere end nogen stormagt kan holde, når en skøn dag et tvistemål river dets folk og parlament og regering med sig i en national stemningsrus, der kun kan finde udtryk i et råb: Krig. Den lille stat, der ville bygge sin eksistens på voldgiftstraktater, ville derfor handle ligeså letsindigt som Belgien og Svejts, om de i tillid til deres på papiret garanterede neutralitet, ville tro, at de kunne spare en eneste mand eller blot et eneste gevær til forsvar for deres uafhængighed og selvstændighed.“

Efter denne måske noget kraftige skylle endte jeg med nogle blide ord om, at trods alt vinder voldgiftstanken stadig fremad, og de tilfælde bliver stadig sjældnere, hvor staterne under den offentlige menings tryk kan unddrage sig fra voldgift. Desuden gives der jo også andre og endnu vigtigere fredssikrende magter end voldgiftsaftaler. Og endelig, sluttede jeg, selvom Danmark, Sverige og Norge endnu i nogen tid ville blive stående ved de nugældende unægtelig ikke helt ideale voldgiftsaftaler, så ville dog alle, der her var til stede, ikke være mindre enige i det håb og den fortrosthed, at der aldrig ville opkomme nogen tvistighed mellem de nordiske riger, som ikke til sidst ville kunne jævnes ad fredelig vej enten ved venskabelige forhandlinger eller ved voldgift.

Ved disse blide afskedsord sikrede jeg mig, at det stenografiske referat kunne ende med parantesen: bifald. Men efter at dette bifald var forstummet, brød der til gengæld en storm af protester løs, skønt så godt som alt, hvad jeg dengang — kun to år før den første verdenskrig — udtalte, nu bag efter må synes sandhed hvert ord og ikke mørkere udmalet, end fremtiden skulle vise sig.

Dr. P. Munch, der snart efter skulle blive Danmarks forsvars- og senere udenrigsminister, lagde for med at protestere mod, at mit foredrag, skønt det ikke efter programmet skulle følges af nogen diskussion, havde været af en sådan karakter, at „i hvert fald en meget stor del af forsamlingen ville være i fuldkommen uoverensstemmelse med den tankegang, der kom til orde

i det“. Det forekom ham endvidere, at det dels på nogle punkter „strejfede ind på rent militære betragtninger, som vi jo engang er uenige om“, og at det dels med hensyn til selve emnet, voldgiftstraktaters betydning og karakter, kom i strid med de fra dansk side udfoldede bestræbelser.

Til denne protest sluttede sig straks fra dansk side Frederik Bajer, Stau-ning og Ove Rode, fra svensk side Palmstierna og fra norsk Horst. Frederik Bajer udtalte, at det var efter stærk modstand fra hans side, at man havde bedt udenfor delegeretmødet stående om at holde foredrag, og da mit „lærde, interessante, men i højeste grad pessimistiske foredrag“ ikke havde indskrænket sig til at give „rent faktiske oplysninger, hvorpå man senere kan bygge“, men i høj grad havde fristet til diskussion, burde det slet ikke have været holdt. Næsten endnu vredere var den senere statsminister Stau-ning. Han erklærede, at han „ikke havde ventet et så partisk indlæg i høje-
ste grad i strid med de forudsætninger, under hvilke vi her i gruppen ellers plejer at arbejde“, og han protesterede mod, at „man i et foredrag, eller i noget, der er bebudet som et foredrag, indlader sig på en sådan tagen-parti-standpunkt for mere eller mindre militaristiske anskuelser“, som det var sket fra min side.

Størst interesse havde dog måske den senere svenske socialdemokratiske udenrigsminister Palmstiernas udtalelser. Han fandt, at mit foredrag, som han i og for sig mente egnet til at vække stor interesse og opmærksomhed, var af en så pessimistisk beskaffenhed, at han også måtte protestere der-
imod. Og overfor min opfattelse, at den evige freds gennemførelse ikke kunne ventes indenfor en overskuelig tid, mente han, at man ud fra et realt økonomisk og socialt synspunkt kunne nære den forhåbning, „att den eviga freden står något närmare sin förvärligande, än hr. Berlin tänkte sig“.

De eneste, der trods protestregnen vovede at tage mig i forsvar, var de tidligere danske konsejlspræsidenter I. C. Christensen og N. Neergaard, der begge mente, at man ikke kunne have nogen skade af at få en kritisk frem-
stilling af disse forhold. Til sidst fik jeg selv ordet for nogle afsluttende bemærkninger, hvori jeg udtalte, at jeg naturligvis ikke havde ventet plud-
selig at kunne omvende alle de tilstedeværende herrer, men da man havde opfordret mig som en udenfor denne kreds stående mand til at udtale min egen personlige mening, så havde jeg følt det som min pligt at sige min mening fuldt ud, og det troede jeg ikke havde været nogen skade til.

Til protestanterne sluttede sig i øvrigt senere den svenske rigsdagsmand og senere svenske statsminister Hjalmar Branting, idet han lige før dele-
geretmødets afslutning udtalte, at det ville være uheldigt, om mit foredrag skulle stå ubesvaret som videnskabens ord angående voldgiftstraktaternes

betydning, og om hvor meget eller rettere hvor lidt de små stater kan vente sig deraf. Han foreslog derfor, at spørgsmålet sættes på dagsordenen ved delegeretmødets sammentræden næste år, hvilket enstemmigt vedtoges.

Diskussionen genoptoges derfor året efter i 1913 i Stockholm, hvor jeg naturligvis ikke var til stede. Den fik i øvrigt et meget forvirret forløb og en lige så forvirret afslutning, idet samtlige norske delegerede afholdt sig fra at deltage i afstemningen ved mødets afslutning. Større var altså selv i de nordiske lande enigheden dengang endnu ikke angående voldgiftsspørgsmålet.

Efter den første verdenskrigs afslutning havde jeg som deltager i det nordiske juristmøde i Stockholm i 1919 ved en reception på det kgl. slot lejlighed til igen at hilse på Branting, der nu var Sveriges finansminister i ministeriet Eden, året før han selv blev statsminister. Jeg tillod mig da at minde om, at jeg tidligere havde haft fornøjelsen at træffe ministeren, nemlig ved det nordisk-interparlamentariske delegeretmøde i København i 1912, hvor mit foredrag om voldgiftstraktaterne havde vakt så voldsom protest. Jeg havde da ærlig talt ventet, at han ville sige et par venlige ord til mig i den anledning. Men da de udeblev, kunne jeg ikke dy mig for selv at sige: „dengang var det vel egentlig alligevel mig, der havde ret.“ Så kunne han ikke andet end tøvende svare: „ja, det får man väl säga.“

Men mere i retning af en tilståelse af at have taget fejl kan man nu engang ikke vente af en stor ledende statsmand!

V

BAG DE PARLAMENTARISKE KULISSER

Fra 1898 til 1911, altså i en 14 år, sad jeg som protokolsekretær i folketinget. I denne egenskab påhørte jeg afvekslende med min kollega Erik Skram forhandlingerne nede i salen — det var i Fredericiagade dengang — og gennemlæste og afpudsede derefter det stenografiske referat, inden det tryktes i rigsdagstidende. Det var et arbejde, der kunne virke trættende og kedsommeligt nok, når det var mindre guder, der førte ordet, men som til andre tider kunne være af den største interesse. Og navnlig var det naturligvis af stor værdi for en mand, der som jeg dyrkede statsretslige studier, ved det førstehåndsindblik det åbnede i det politiske liv og bag de parlamentariske kulisser.

Folketingets formænd gennem disse år var så forskelligartede personligheder som Sofus Høgsbro, Herman Trier og Anders Thomsen, hvem jeg alle kun har gode minder om. Venligst i erindringen har jeg dog den gamle, brave Sofus Høgsbro, ikke blot fordi det var ham, der ansatte mig i folketinget, men navnlig på grund af den måde, hvorpå det skete. Jeg havde, et halvt år inden jeg gik ind i finansministeriet, været fuldmægtig hos hans søn, højesteretssagfører Svend Høgsbro, der senere ved systemskiftet i 1901 blev trafikminister og efter Alberti's fald justitsminister, og det var ved hans anbefaling, at hans fader, folketingets formand, havde givet mig tilsagn om ved først givne lejlighed at blive protokolsekretær i folketinget. Denne plads var imidlertid ikke ledig, da jeg i 1895 søgte ind i rigsdagen, og i stedet for straks at få Rachel, måtte jeg i 3 år tage til takke med Lea, d. v. s. en ansættelse i rigsdagens bureau. Så i 1898 blev den ene af protokolsekretærstillingerne ledig, og jeg ventede at få den. Men så skete det, at Sofus Høgsbro bad mig give ham hans tilsagn tilbage. Han, der med meget beskedne indtægter forsørgede en stor familie, havde nemlig en datter, der stod for at skulle giftes med en teologisk kandidat, der imidlertid endnu ikke havde fået præstekald og først kunne vente det om nogle år. Familien trængte da ind på folketingets formand med krav om, at han skulle

give svigersønnen stillingen som protokolsekretær så længe, da det jo var ham, der enevældigt besatte denne stilling.

Den retskafne folketingsformand og gode familiefader følte sig i en slem klemme her. Han udtalte da til mig, at han stod ved sit tilsagn til mig og bad mig, om jeg ikke kunne vente endnu en tre år, så kunne jeg blive korrektør ved Rigsdagstidende så længe. Jeg havde imidlertid fået nok af at vente, og måske sad der en anden formand om tre år, hvilket også blev tilfældet, idet Sofus Høgsbro gik af i 1901 og døde et år efter i sit firsinde-tyvende år. Jeg svarede derfor, at formanden havde magt at gøre, som han ønskede, men jeg måtte fastholde tilsagnet. „Så skal De også have pladsen“, svarede Høgsbro, og med et suk tilføjede han, „det er den eneste gang i mit lange liv, at jeg har følt mig fristet til at gøre mig skyldig i nepotisme, og så kan jeg ikke gøre det“. Den brave gamle hædersmand. Hvor mange andre ville vel have gjort det i hans sted?

I de første år af tidsrummet 1898—1911 sad endnu de sidste højreregeringer Hørring og Sehested ved roret og kæmpede for livet. Så kom i 1901 den første parlamentariske regering og det første venstreministerium til roret med professor Deuntzer som en betydningsløs tophfigur, men med I. C. Christensen og den skæbnesvangre justitsminister Alberti som de mest fremtrædende forgrundsfigurer. Og siden 1901 og resten af min tid ud sad næsten hele tiden venstre-regeringer ved magten, hvad jeg for mit vedkommende kun med tilfredshed kunne se på, da jeg dengang følte mig nærmest som venstre-mand. Derimod havde jeg kun meget lidt sympati for det ny-stiftede radikale parti, der ved yderliggående forsvarsfjendtlig propaganda arbejdede på at undergrave det første parlamentariske ministerium og ved hårdhændet udnyttelse af Alberti-skandalen og rejsning af rigsretsanklage søgte at ødelægge venstres mænd for selv at komme til magten.

Jeg følte mig derfor også lettet ved, at C. Th. Zahle's første ministerium, der kom til rors på Alberti-skandalen i oktober 1909, faldt ved det første valg ikke et år efter. Men jeg undgik dog ikke i den korte tid at komme ud for et lille personligt sammenstød med dette første radikale kabinet, da dets leder, konsejlspræsident og justitsminister C. Th. Zahle og hans udenrigsminister Erik Scavenius undfangede det geniale påfund at forsøge at bytte mig bort til Island, en ganske morsom lille historie, som jeg senere skal fortælle nærmere om.

Men selvom vi protokolsekretærer altså ikke sad som ganske følelsesløse tilhørere til folketingsdebatterne, så måtte vi dog som funktionærer i folketinget, hvis pligt det var at udvise fuldstændig upartiskhed, se ganske anderledes nøgternt og kritisk samt uimponeret på de politiske skuespil, der

udspillede for vore øjne end det godtroende stampublikum i de almindelige tilhørerløger. Vi fra den mere indviede og sagkyndige inderkreds, der vidste, at de allerfleste af rigsdagens politiske resultater var afgjort i forvejen i hemmelige partimøder, og at de offentlige forhandlinger i salen som regel kun var skuespil for folket, skænkede derfor i vort stille sind vort bifald til dem blandt aktørerne, der spillede deres roller bedst. Og ud fra dette synspunkt var der mange interessante scener at overvære.

Nogle af disse var virkelig spændende og af højdramatisk rang, således den afgørende debat i marts 1905, hvor I. C. Christensen ved sine modstanderes virkelig drevne taktik blev tvunget ud på den grundlovsforandringens vej, der til at begynde med kun omfattede een eneste paragraf, men som efterhånden udviklede sig til en fuldstændig grundlovsrevision, til den ny grundlov af 1915, der i det lange løb slog venstre helt ud af spillet. Andre debatter var af mere farcemæssig karakter, således de mange år efter år gentagne oplivende debatter, i reglen op imod juletid, hvorunder oppositionen i spottende og harmfulde ord angreb den siddende regering for det latterlige ordensvæsen og krævede alle ordener, titler samt rang afskaffet, for så, når den selv kom til roret og fortsatte i den gamle skure at måtte stå for lige så voldsomme angreb fra den ny opposition. Først var det venstre, der på dette punkt lod sit vid gå ud over det gamle højre, og da så venstre kom til roret og de ny ministre selv smykkede sig med de højeste ordener, måtte de stå for skarpe skud fra den radikale opposition. Senere, da de radikale fik magten og heller intet alvorligt gjorde for at afskaffe ordensvæsenet — en af de radikale ministre, Krabbe, blev endog efter eget ønske kammerherre —, fik de læst og påskrevet af den socialdemokratiske opposition. Og først da socialdemokraterne for alvor satte sig fast i højsædet og heller ikke gjorde noget, hørte kritikken endelig op, ikke fordi den ny opposition, kommunisterne, var mere venligtindstillede end de tidligere, men fordi ordensvæsenet florerede lige så godt i Sovjetrusland som andetsteds og altså ikke mere måtte angribes af Moskvas tilhængere.

Af de ledende venstreførere havde jeg særlig personlig berøring med N. Neergaard, I. C. Christensen og Kl. Berntsen.

Neergaard, med hvem jeg særlig havde med at gøre på de af mig tidligere omtalte nordisk-interparlamentariske delegeretmøder, og som kraftigt støttede mig, da det radikale mindretalsministerium Zahle i 1910 forsøgte at hindre min udnævnelse til docent i islandsk ret, kunne jeg kun nære højagtelse for som en virkelig betydelig, indsigtfuld og loyal politiker. Mest personlig varme følte jeg dog for I. C. Christensen, der trods alle hans begrænsninger, bl. a. hans blindhed overfor Alberti, der blev hans livs ulykke,

syntes mig den mest kærnedanske af alle danske politikere. I udenrigspolitiske spørgsmål var han dog ret naiv. Dette viste sig bl. a. i hans holdning overfor Norge med hensyn til spørgsmålet om den østgrønlandske traktat af 1924 og ligeledes i hans syn på forholdet til Tyskland, hvor han lod føre hemmelige forhandlinger gennem oberst Lütken og senere i 1914 ikke ville give kongen noget råd i anledning af Tysklands opfordring til at lukke bælterne. Endvidere troede han, at når blot Danmark gav bravt efter for Island og anerkendte de små staters selvbestemmelsesret, ville Tyskland af rørelse derover give os Sønderjylland tilbage. Jeg følte det derfor som en virkelig sorg, når jeg nogle gange var nødt til offentligt at gå ret skarpt imod ham — således til sidst i det islandske spørgsmål og i debatten om den uheldige østgrønlandske traktat, og jeg var glad ved begge gange bagefter at kunne blive gode venner med ham igen.

Mindst personlig tiltrækning følte jeg overfor Kl. Berntsen, skønt det var under ham, at jeg via en anmærkning på finansloven blev Matzen's efterfølger som statsretsprofessor. Hans veltalende overfladiskhed tiltalte mig ikke, og da sympati og antipati oftest er gensidig, undgik jeg ikke et par små sammenstød med ham, medens han var minister og jeg ansat i rigsdagen.

Det var i efteråret 1908, kort efter at det store ministerium I. C. Christensen var faldet på Albertiskandalen og det første ministerium Neergaard var trådt til. I dette var Kl. Berntsen blevet indenrigsminister, og en skøn dag kort derefter kom han hen til det store bord nedenfor formandssædet, hvor jeg sad, og meddelte mig, at han i sit ministerium havde fået at vide, at hans forgænger Sigurd Berg havde lovet mig en sommerferie- og rekreationsrejse til Belgien og Schweiz under påskud af, at jeg skulle undersøge spørgsmålet om stemmepligt der, men at dette løfte måtte jeg ikke vente, at han ville stå ved.

Herover blev jeg ikke blot overrasket men forbitret. Thi sammenhængen var den, at Sigurd Berg som indenrigsminister under forhandlingerne om loven af 1908 om kommunale valg havde måttet give ordførerne i landstinget tilsagn om at gøre spørgsmålet om „indførelse af stemmepligt, navnlig også vedrørende anvendelsen andetsteds“ til genstand for en nærmere undersøgelse og meddele rigsdagen resultatet deraf; og at han da havde bedt mig foretage denne undersøgelse, var kun ganske naturligt, eftersom jeg nylig i 1907 i „Ugeskrift for Retsvæsen“ havde skrevet en afhandling „Valgret og Valgpligt“, som ministeren havde haft nytte af.

Jeg svarede derfor straks den ny indenrigsminister, at hans udtalelser var en fornærmelse ikke blot mod mig, men også først og fremmest mod hans

forfølger Sigurd Berg, og at jeg nu straks ville bede denne tage sig af affæren. Jeg ilede derfor straks hen til Sigurd Berg, der blev lige så rasende som jeg og straks røg løs på Klaus Berntsen, der rimeligvis havde sin historie fra en fuldmægtig i indenrigsministeriet, der hellere selv ville have rejsen.

Så satte jeg mig igen roligt ned på min plads og afventede resultatet. Der gik flere dage og måske flere uger. Af og til kredsede Klaus Berntsen omkring ved bordet, hvor jeg sad, men ingen af os sagde noget. Så endelig en skøn dag kom han helt hen til mig og sagde: „står De stadig ved, at De vil have den rejse, så skal De også få den“. „Ja, naturligvis vil jeg det,“ svarede jeg, „for ellers ville jeg jo tilstå, at ministerens skammelige beskyldning mod Sigurd Berg og mig var rigtig“.

Så kom jeg da den næste sommer afsted og fik en udmærket rejse. En lille oplevelse fra den tur må jeg fortælle, da den hører med til billedet.

Da jeg ankom til Bruxelles, gik jeg straks op til vor gesandt der, en elskværdig, men ikke særlig fremragende diplomat, der da heller ikke nåede videre på rangstigen end til ministerresident, og bad ham om med et par ord på sit visitkort at introducere mig til de forskellige partiførere i repræsentanternes kammer, hvis syn på stemmepligt jeg gerne ville høre. Det ville han naturligvis gerne, „men,“ tilføjede han, „det er til ingen nytte, for kammeret er ikke sammen for tiden“. „Det forstår jeg ikke,“ svarede jeg, „for jeg har lige i dag i „l'Etoile Belge“ læst et referat af en meget interessant debat igår i senatet om forsvarsspørgsmålet, og senatet kan jo ikke være samlet, uden at det andet kammer også er det.“ „Nej, det passer ikke,“ vedblev han, og jeg forlod da dette emne.

Men da jeg dagen efter kom igen og viste ham det belgiske blad, måtte han naturligvis give sig, men gav da følgende forklaring: „jeg skal sige Dem, jeg sætter aldrig mine ben i den belgiske rigsdag, fordi socialisterne bruger en så grim mund der, og det vil jeg ikke høre på“. Naturligvis var det et standpunkt, men fordi den danske gesandt havde så sarte fornemmelser, måtte han jo egentlig godt have kunnet følge kammerdebatterne i bladene, især da det netop på den tid var forsvarssagen og spørgsmålet om Antwerpens befæstning, der stod på tapetet i Belgien, ligesom de tilsvarende militære spørgsmål i Danmark dengang.

Den samme elskværdige diplomat af den gamle skole, hvis tid hovedsageligt syntes delt mellem tennisspil, diplomatmiddage og anden selskabelig repræsentation, kunne heller ikke, lige så lidt som Kl. Berntsen, forstå, hvorfor jeg skulle sendes til Belgien for at studere spørgsmålet om stemmepligt; han havde nemlig selv for ikke lang tid siden afgivet en betænkning

om denne sag til udenrigsministeriet. Da han fik fundet sagens akter frem, viste det sig, at betænkningen indskrænkede sig til en fem-seks linier, der konkluderede i, at spørgsmålet ikke havde vakt nogen interesse i Belgien. „Det er jo vel kort,“ sagde jeg. Og da jeg senere talte med oppositionens ordfører i repræsentanternes kammer, Paul Hymann, viste det sig, at alle partier i Belgien i lige grad var tilfredse med stemmepligten, der var indført der allerede i 1893, og at ingen tænkte på at komme bort derfra.

Så helt overflødigt var det altså ikke, at denne sag blev underkastet en ny grundigere undersøgelse ¹⁾).

Mit sidste lille mellemværende med Klaus Berntsen — der var nemlig flere — fandt sted i 1911. Da var han avanceret til konsejlspræsident og jeg til professor ved universitetet, hvorfor jeg nu skulle fratræde min stilling i folketetinget. I den anledning udtalte han til mig, at under almindelige omstændigheder ville jeg i overensstemmelse med sædvanlig rigsdagspraksis ved min afgang fra rigsdagen være blevet udnævnt til ridder af Dannebrog, men at jeg vel selv måtte forstå, at på grund af den fremtrædende måde, hvorpå jeg var trådt i skranken for Danmarks ret overfor Island, kunne jeg ikke få en sådan udmærkelse fra dansk side, da det let ville kunne støde islænderne. Overfor denne udtalelse, der unægtelig faldt mig noget for brystet, svarede jeg, at jeg selvfølgelig godt kunne undvære en udmærkelse, som jeg altså ville have fået, hvis jeg ikke på noget punkt havde udmærket mig fremfor enhver anden, der forlod rigsdagen. Men ministerens begrundelse, at det, at en dansk mand havde haft mod til at forsvare de danske farver, skulle gøre ham ukvalificeret til en dansk udmærkelse, som han ellers ville have fået, den tankegang forstod jeg ikke, og kunne jeg ikke være enig i. Vi skiltes derfor ret køligt fra hinanden.

Denne Kl. Berntsen's holdning anså jeg ikke blot for lidet værdig for en dansk konsejlspræsident, men jeg følte det også som en personlig uret overfor mig. Og jeg besluttede derfor ved lejlighed selv at skaffe mig oprejsning for denne mig tilføjede tort. Lejligheden fik jeg 10 år senere i 1921, og den kan jeg ikke dy mig for at fortælle om til slut.

I 1921 havde den islandske løsrivelsespolitik vundet sin afgørende sejr. I 1918 var den dansk-islandske forbundsoverenskomst blevet indgået, hvorved Island anerkendtes som en selvstændig med Danmark ligeberettiget, suveræn stat. Og i sommeren 1921 skulle den danske konge for første gang aflægge besøg på Island som konge af Island. Så besluttede jeg at forsøge en lille privat aktion og benyttede som middel dertil den tilfældige omstæn-

¹⁾ Min indberetning til indenrigsministeriet foreligger trykt i mit skrift: „Om Valg- eller Stemmepligt,“ Kbhvn. 1910.

dighed, at jeg som statsretlig medarbejder ved Salmonsens Konversationsleksikon skulle skrive artiklen „kabinetssekretær“.

Jeg ringede da til kongens kabinetssekretær, kammerherre Krieger, som jeg kendte godt fra min virksomhed i det islandske spørgsmål, og bad om jeg måtte komme op til ham i kabinetssekretariatet, da jeg skulle skrive om kabinetssekretærstillingen og desværre kun havde ufuldkommen kendskab til denne vigtige stillings enkeltheder. Kammerherre Krieger forelagde da for mig de forskellige protokoller vedrørende hans embedsførelse og blandt disse var en, der angik tilladelse fra kongen til at bære fremmede ordensdekorationer.

Her greb jeg da ind, da jeg lige var blevet udnævnt til kommandør af Finlands „Hvide Rose“, idet jeg ytrede, at til den protokol skulle jeg altså snart melde mig, men, tilføjede jeg, jeg er ikke sikker på, at jeg får kongens tilladelse. „Hvorfor dog ikke?“, spurgte Krieger, „den nægtes aldrig“. „Måske ikke andre, men jeg har følelsen af at være i kongelig unåde,“ svarede jeg. „Hvorfor dog det,“ spurgte Krieger på ny.

Så fortalte jeg, hvad konsejlspræsident Kl. Berntsen i 1911 havde betydet mig. Og derefter fortsatte jeg med, at jeg ellers ikke var ude efter ordner eller sligt, og desuden, ville man ikke give mig dem i Danmark, kunne jeg sige som Tycho Brahe: „der er heldigvis stjerner allevegne, også uden for Danmark“, hvad jeg altså nylig havde erfaret. Men jeg kunne, vedblev jeg, ikke andet end føle det som en uret, at medens alle de førende islandske løsrivelsesmænd, der havde arbejdet på at få Dannebrog strøget og virkelig fik Dannebrog strøget, er blevet udnævnt til riddere af Dannebrog, så må den danske mand, der mest hårdnakket af alle kæmpede derimod, ikke blive det, skønt han jo netop her viste sig som Dannebrogens ridder. „Kan De, hr. kammerherre, virkelig finde det rigtigt og retfærdigt?“, Nej, det kunne Krieger som den gode danske mand, han var, ikke. „Vel,“ sagde jeg så, „så beder jeg Dem, når kongen vender hjem igen fra Island, bringe disse mine ord videre til Hans Majestæt.“ Og jeg føjede til: „De kan også fra mig bede kongen tænke på, at han jo var og er Danmarks konge, før han blev konge af Island.“ Dette lovede Krieger, og da kongen vendte hjem til Danmark fra sit første besøg på Island, blev jeg da også den 1. november 1921 udnævnt til ridder af Dannebrog. Og dette synes jeg i alt fald for en gangs skyld var ikke helt ufortjent.

Når jeg bad Krieger om først at tale min sag, når kongen var vendt hjem fra sit første Islands-besøg, var det ikke blot, fordi jeg ikke ville gøre dette besøg vanskeligere for kongen, end jeg formodede, det ville blive, men også fordi jeg efter mit kendskab til de islandske forhold — og jeg var i reglen

godt underrettet — forudså, at det ville blive af en så kølig karakter, at kongen ville være i en for mig gunstig stemning, når han vel var vendt tilbage til Danmark igen.

Og dette slog også til. Under min takkeaudiens hos kongen fortalte denne, at han havde lært sig at holde en tale på godt islandsk, og da han gik i land på Island omgivet alene af islandske ministre og holdt sin første tale som konge af Island på godt islandsk, så blev dette naturligvis vel modtaget. „Men bagefter ville man,“ fortsatte kongen, „at jeg skulle blive ved med at tale islandsk og kun islandsk, og det kunne jeg naturligvis ikke. Og alle de fremmødte islandske herrer, selv de, der meget godt kunne dansk, ville nu alene tale islandsk og kunne pludselig ikke forstå dansk. Jeg havde påtænkt at rejse videre og sige et par borgerlige ord til islænderne, men efter denne kølige modtagelse foretrak jeg at afkorte min rejse,“ sluttede kongen. „Majestæten fik heller ikke nogen vin at drikke der?“ sagde jeg, der var nemlig dengang totalt forbud mod spiritus på Island. „Næh,“ svarede kongen, „vi fik kun den vin, vi selv havde ombord.“

Heldigvis forstod islænderne snart bagefter, at det var en tåbelig og uhøflig måde at behandle landets konge på. Og under de senere besøg på Island fik kongen en så fuldtud loyal og hjertelig modtagelse alle vegne, at kongen ikke helt uden grund kunne tro, at hans kongedømme virkelig var grundfæstet på Island.

VI

HVORFOR JEG IKKE SØGTE IND I AKTIV PARTIPOLITIK

Med min levende interesse for statsret og politik, min mangeårige tilknytning til rigsdagen og mit personlige kendskab til ledende politikere, særlig indenfor venstre, kunne det have syntes nærliggende for mig at søge ind i praktisk politik. Og da jeg i 1906 var blevet dr. juris på et dengang meget aktuelt politisk statsretsligt spørgsmål, skulle jeg synes at have haft ret gode chancer, så meget mere som det i Danmark var og hele tiden efter parlamentarismens indførelse stadig har været meget småt med jurister på rigsdagen i påfaldende modsætning til forholdet i de fleste andre demokratiske og parlamentariske lande som Frankrig og U. S. A., hvor juristerne altid har spillet en ret dominerende rolle.

Når jeg ikke følte stærkere trang til og derfor heller aldrig gjorde noget forsøg på at komme ind i praktisk politik, lå det vel mest i mine personlige åndsanslæg, dels fordi jeg følte mig overvejende teoretisk indstillet og dels følte en for stærk personlig uafhængighedstrang til at kunne underkaste mig den underordnelse under et partistyres tvang og under tågede, mere eller mindre tilfældigt sammenmiksede partiprogrammer, som deltagelse i praktisk partipolitik nu engang medfører.

Mine tidligere mere personlige indblik i praktisk partipolitik kunne heller ikke virke fristende.

I 1911, kort tid efter at Kl. Berntsen utvivlsomt ikke til ublandet glæde for I. C. Christensen, men til stor glæde for de radikale og socialisterne uventet havde taget et stort skridt i grundlovssagen ved at forelægge et grundlovsforslag, hvorefter valgetten til folketinget skulle udvides langt ud over junigrundlovens rammer, nemlig til 25-årige kvinder og tjenestefolk, var jeg ude på en foredragstourne i Jylland arrangeret af „Venstres Ungdom“ og talte i flere byer om „Engelsk Parlamentarisme“. Medvirkende ved dette oplysningskursus var bl. a. også en ven af mig, cand.

jur. og polit. Rasmus Fogh, der var meget politisk interesseret og et par gange havde stillet sig som venstremand til folketingsvalg uden at blive valgt; han talte derfor om aktuel dansk politik og det nylig fremsatte grundlovsforslag, som han gik stærkt i ilden for. Efter foredragene var der gerne diskussion. Da nu Rasmus Fogh ved et af møderne måtte gå straks, efter at han havde afleveret sit foredrag, bad han mig i sit sted besvare forespørgslerne fra tilhørerne. „Det kan jeg godt,“ sagde jeg, „men du må vide, at jeg er ganske uenig med Dig i Dit syn på Kl. Berntsens grundlovsforslag, og det må jeg da straks meddele forsamlingen“. „Det gør ikke noget,“ svarede han med et stort smil, „så meget fornøjeligere kan diskussionen blive.“

Jeg begyndte da med at forklare forsamlingen, at jeg desværre var ganske uenig med den ærede foredragsholder. Jeg kunne ikke anse det for klogt af venstre så kort efter venstres sejr at gå til en så radikal grundlovsændring langt ud over den gamle junigrundlovs rammer, som i øjeblikket kun ville være til glæde for de radikale og socialdemokraterne, og som efter al sandsynlighed inden ret mange år ville føre til, at de sidste partier satte venstre mere eller mindre ud af spillet, og jeg henstillede til de gårdejere, som venstre jo særlig repræsenterede, om de virkelig fandt det heldigt, at manden i gården skulle overstemmes af pigerne og de unge karle på gården. Var det virkelig en reform, der hastede, og som venstre skulle gå i spidsen for?

Virkningen af min tale var ganske ejendommelig. Så godt som alle deltagere i debatten gav mig fuldstændig ret i, at det syntes de egentlig ikke om, og at det i hvert fald var noget, der ikke hastede. Men bagefter føjede de så allesammen til: „men nu har venstres førere sat den sag på dagsordenen, og så må vi stemme for den“. Kun to meldte sig som ivrige tilhængere af venstres grundlovsforslag. Den ene var en lille kvinde, der henviste til dronning Margrethe og spåede, at når blot kvinder fik valgret i alle lande, ville verden blive styret meget bedre end før, og navnlig ville alle de frygtelige krige forsvinde. Desværre har man jo hidtil ikke mærket det mindste dertil. Den anden var en venstre-folketingskandidat, der som sådan naturligvis kunne sin lektie udenad. Ham var det mig en fornøjelse at give en så kraftig omgang, at forsamlingen til sidst både klappede og råbte hurra, noget, der er meget sjældent blandt jyske bønder.

Men bagefter sagde en klog venstredaktør til mig: „ja, det er godt nok, at folk er glade for at høre på Dem og råber hurra for Dem, men de vil aldrig stemme på Dem som rigsdagsmand. De bærer Dem også helt igennem galt ad. De møder ude på landet med høj hat, så enhver kan se, at De

er københavnere. De skulle møde med blød hat eller en gammel kasket. Og så går De imod Deres eget partis program og mod venstrestyrets grundlovsforslag! På den måde bliver De aldrig rigsdagsmand.“

Jeg måtte naturligvis give ham fuldstændig ret: jeg egnede mig ikke til at være partipolitiker, og da mine erfaringer som mangeårig tilhører ved folketingsdebatterne heller ikke kunne animere mig dertil, har jeg altså ikke følt nogen lyst til at indtræde i det praktiske eller professionelle politiske liv.

Dermed skal ingenlunde være sagt, at jeg over en kam skulle ville stemple praktisk politisk virksomhed som „un sale métier“, en tarvelig bestilling eller sligt. Naturligvis ikke. En politisk virksomhed, der bæres oppe af ideelle motiver, må regnes blandt de ypperste og mest tiltrækkende menneskelige virksomheder, og hvad de almindelige rigsdagsmænd i demokratiske lande angår, da udgør de vel som regel ikke nogen elite, men da de er et repræsentativt udsnit af den almindelige befolkning, er de med hensyn til den moralske kvalitet næppe værre — men næppe heller bedre — end som folk er flest ude i de private erhverv.

Jeg foretrak blot simpelt hen at nøjes med at studere politikere udefra som tilskuer og fra et mere teoretisk synspunkt, hvad min stilling som professor i statsret gav mig rig anledning til, samtidig med at jeg her kunne bevare en uafhængighed udenfor alle partier, der nu engang tiltalte mig. Og dette har jeg næppe haft grund til at fortryde, selv om jeg nok til tider har ærgret mig over, at hvilke som helst mænd, blot de ved deres partis hjælp var sat ind på rigsdagen, ikke blot selv troede, men af den store masse blev anset for at have forstand på alle mulige ting, selv hvor de var blankt uvidende, og at de i kraft af deres „folkemandat“ mente og af andre mentes at kunne tale med langt større autoritet end den ikke-rigsdagsmand, der til bunds havde studeret det spørgsmål, hvorom de intet eller kun ganske overfladisk vidste besked. Dette fik jeg desværre adskillige gange lejlighed til at føle, thi selvom jeg ikke søgte ind i aktiv partipolitik, fraskrev jeg mig derved naturligvis ikke retten til at udtale mig om politik i spørgsmål, hvor jeg mente at have mere indsigt end de fleste, og hvor jeg tillige mente, at et indlæg fra en mand udenfor partipolitikernes kreds tiltrængtes. Og på den måde kom jeg endog meget ofte til at gribe ind i og udtale mig om politik.

Jeg søgte imidlertid herved at iagttage to hensyn. Dels at mine politiske meninger ikke kom til på ensidig måde at påvirke min virksomhed som universitetslærer i statsforfatningsret. Thi selvom universitetets forskning bør være fri, så siger det dog sig selv, at man ikke bør misbruge lærefri-

heden i statsret — hvor muligheden for misbrug foreligger i modsætning til ved den rene videnskab som for eksempel matematik eller astronomi — til at underminere selve den gældende statsforfatning, som bør fortolkes loyalt ud fra sine egne forudsætninger. Dette hensyn mener jeg altid strengt at have overholdt. Selv hvor jeg ikke personligt følte nogen begejstring for den gældende forfatning, der jo også lige til det sidste har været underkastet idelige ændringer og forsøg på ændringer, har jeg aldrig ex cathedra gjort noget forsøg på at angribe den. Og det så meget mindre, som jeg ikke hører til dem, der tror på nogen idealforfatning af den ene eller den anden art, men tror, at staternes forfatninger ligesom i fortiden således også i fremtiden vil blive ved at svinge mellem snart større frihed og snart større tvang, alt eftersom tiderne kræver det.

Det andet hensyn, som jeg søgte at overholde, var ikke at blande mig i snæver partipolitik — det var der nok, der gjorde —, men særligt at beskæftige mig med rigspolitik, der burde være løftet over den indre partipolitik, men som altfor ofte blev sat sørgeligt i skyggen af denne. Jeg har derfor med hensigt, efter at jeg først var blevet professor i statsret, ikke villet være medlem af noget bestemt parti, og hvor jeg har taget del i nogen strid, hvorom parterne stod delte, har jeg snart stået på det ene, snart på det andet partis side, alt eftersom jeg mente, at retten lå. Og endelig er det særligt rigsspørgsmål, som Danmarks stilling til de fjernere rigsdele, Island, Færøerne og Grønland, der har haft min største interesse.

Og nu kan det naturligvis nok synes en håbløs og halsløs gerning som en lig mand udenfor partierne at ville tage kampen i vigtige rigsspørgsmål op med eventuelt samtlige politiske partier, således som jeg gjorde det en hel række år igennem i det islandske spørgsmål, og den, der gør det, udsætter sig jo let for at blive knust under den uimodståelige partipolitiske stridsvogns larvefødde. Men dette er ikke afgørende for en mands stræben, om han til sidst vinder kampen eller ikke, men om han fører kampen med indsats af al sin evne og med blanke, ærlige våben. Den, der på disse punkter ikke behøver at slå øjnene ned, kan roligt afvente historiens dom, hvilket udfald hans stræben end i øjeblikket synes at have fået.

VII

MIN INDSATS I DET ISLANDSKE SPØRGSMÅL

§ 1. *Indledning.*

Blandt de spørgsmål, der gennem årene har optaget min interesse og fyldt mit liv, har intet ligget mig mere på sinde end det islandske spørgsmål, altså spørgsmålet om Islands forhold til Danmark. Det har for så vidt været mit livs store kærlighed. Desværre skulle det arte sig således, at jeg i lange tider mere udholdende end nogen anden dansk mand, måtte gå Islands selvstændighedsstræben imod, den, der i 1944 er resulteret i, at Island ensidigt ophævede forbindelsen med Danmark og erklærede sig for republik. Som følge deraf blev jeg i lange tider på Island opfattet som islandsfjendtlig, endog til tider lagt for had som Islands hovedfjende. Min kærlighed til Island blev da for så vidt nærmest en ulykkelig kærlighed.

Heldigvis er man begyndt på Island at se mere roligt og forstående på min holdning. Man forstår mere og mere, at når jeg så længe som muligt søgte at bevare Island som en del af det danske rige, var det ikke af uvilje mod Island, men tværtimod af den modsatte grund, at jeg vurderede Island så højt, at jeg følte det som et stort og smerteligt tab for Danmark, om Island helt skilte sine veje fra Danmark, og at jeg forstod, at Islands selvstændighedsstræben, om den førtes igennem, måtte betyde Islands fuldstændige løsrivelse fra Danmark. Men da man endnu hverken på Island eller i Danmark er helt klar over dette forhold, skal jeg, inden jeg går over til i korte træk at redegøre for min indsats i det islandske spørgsmål, begynde med at vise, hvorledes det netop kun var de venligste følelser overfor Island, der førte mig til at beskæftige mig med det islandske spørgsmål.

Min interesse for Island daterer sig fra årene omkring 1900. Jeg havde dengang i mine statsretlige studier beskæftiget mig en del med Finland — et land, der også hørte til en af mine store kærligheder. Jeg havde således bl. a. i „Dansk Tidsskrift“ for 1900 skrevet en afhandling: „Finlands statsretlige Stilling“, hvori jeg ud fra selvstændige synspunkter forsvarede Fin-

lands selvstændige stilling indenfor det russiske rige, en afhandling, der vakte nogen opmærksomhed i finskvenlige kredse. Derefter gik jeg ganske naturligt over til at tænke på Islands stilling indenfor det danske rige og den afvisende holdning, der lige siden 1848 var blevet vist Islands selvstændighedskrav fra dansk side. Det forekom mig, at Danmark alt for overlegent, nu da Danmark efter 1864 selv var blevet en lille stat, havde nægtet Island en lignende friere stilling, som dog det store England havde kunnet indrømme sine selvstyrende dominions, og at i det hele taget de sidste danske højreregeringers konsekvente nægtelse af forhandling med Island i forfatningsspørgsmålet ikke kunne fastholdes i længden. Jeg tænkte derfor på at skrive et indlæg i den retning til fordel for Island, og det var ud fra disse mine følelser, at jeg meldte mig som deltager i studentertoget til Island i året 1900.

Dette studentertog, hvori deltog ca. 100 yngre og ældre akademikere, var fremkaldt af en lignende følelse som den, der dengang besjælede mig, følelsen af, at Danmark og Island var kommet alt for langt fra hinanden, og at vi to nordiske folk måtte søge at komme på talefod med hinanden og til nærmere venskabelig forståelse, inden det blev for silde. Disse danske følelser blev dengang med varme gengældt fra islandsk side og førte til en indbydelse, der altså resulterede i dette store studentertog, der for alle deltagerne blev uforglemmeligt, takket være ikke blot det skønne lands storslåethed, som vi først nu opdagede, men også den ligeså storslåede gæstfrihed vi mødte fra alle sider på Island — ligesom i øvrigt i ikke mindre grad på vejen dertil på Færøerne.

Jeg skal ikke her dvæle nærmere ved de mange strålende minder fra denne min første rejse til Island — jeg foretog nemlig senere i 1926 på egen hånd en rejse til Island, som dog ikke blev særlig vellykket.

Jeg skal ikke udmale de følelser, der greb os unge og ældre, da vi efter en hel dags ridt fra Reykjavik ud på aftenen i et langt tog på over 100 ryttere fod ved fod, ligesom islænderne i gamle dage, red ned gennem Allmannagiau til den minderige Tingslette ved Tingvallasøen. I 1926 kørte jeg derhen på få timer i rutebil. Det var intet herimod. Jeg skal heller ikke forsøge at skildre vor begejstring ved synet af Geysir og Gullfoss og ikke fortælle om vore spændende ridt over Bruarå og den brede Tungoflod eller om den ungdommelige plan, der kom op om at fortsætte rejsen videre til Grønland, en plan, som to af deltagerne, Knud Rasmussen, der som rus var en af de yngste på turen, og Mylius Erichsen, der var vort togs fører, senere i så storslået omfang skulle realisere.

Jeg skal her alene omtale, hvad der for mig fik særlig betydning, nem-

lig at jeg som værtsfolk under vort ophold i Reykjavik var så lykkelig at have en mand, der senere skulle komme til at spille en første rangs rolle på Island og i forfatningsforhandlingen med Danmark, nemlig den senere islandske statsminister Jon Magnusson og hans elskelige frue. Jon Magnusson, der var jurist, beklædte dengang stillingen som landssekretær, den øverste embedsstilling under landshøvdingen på Island, en stilsfærdig og venlig mand i hele sin optræden. Jeg blev snart gode venner med ham og hans frue, og jeg havde så meget lettere ved det, som de to andre danske, sammen med hvem jeg var indkvarteret hos dem, var udprægede „københavnere“, og nærmest kun havde gjort turen med som en ren turist- og fornøjelsestur og som ved hele deres væsen måtte virke mindre tiltalende i et islandsk milieu. Særlig gjaldt det den ene af dem, en cand. jur. og senere overretssagfører, hvem jeg med en lille omskrivning af hans navn på grund af hans vel friskfyragtige væsen døbte „Bissen“, hvad der blev hans øgenavn på hele turen. Han kunne overfor vore værtsfolk fremkomme med de mest stødende og taktløse bemærkninger. Da vi således en dag talte om, at en eksentrisk amerikaner havde købt Geysir for 4000 kr. af den islandske bonde, der dengang ejede grundene, hvor Geysir lå og sprang — desværre efterhånden kun, når den blev smurt med sæbe — men senere ikke havde ulejlighet sig op til Island for at se dette Islands berømteste naturskuespil, udtalte min kammerat forarget: „det var også noget at sætte 4000 kr. ind på. Nej, sætte penge ind på toværelseslejligheder på Nørrebro i København, det er noget, der betaler sig, min far.“ En anden gang udtalte han hånligt: „Reykjavik, hvor kan det kaldes en hovedstad, en by som ikke har en eneste sporvej.“ Jeg havde nok med at skælde ham ud og bede vore fintfølede værtsfolk undskylde hans danske uopdragenhed, som jeg var meget ulykkelig over, og på den baggrund havde jeg ikke svært ved at vinde påskønnelse som en oprigtig og forstående ven af Island.

Med Jon Magnusson talte jeg indgående om Islands stilling til Danmark og nævnte derunder min plan om at skrive et større indlæg til fordel for en mere forstående og imødekommende holdning fra Danmarks side overfor Island. Naturligvis omfattede han denne min tanke med den største interesse. Og da vi danske gæster tog afsked ved kajen i Reykjavik for at blive færgen ud på vort skib for hjemgående — der var ingen havn i Reykjavik dengang —, var hans sidste ord til mig, at han bad mig at måtte oversætte min afhandling på islandsk, når den kom ud.

Desværre kom denne afhandling aldrig ud. Når jeg ikke fik skrevet den i de første år efter min hjemkomst til Danmark, skyldtes det dels rent personlige grunde og dels senere indtrådte politiske begivenheder, der tillige

bevirkede, at den heller aldrig senere blev skrevet. I første henseende blev jeg fra 1902 og årene derefter helt optaget af min store debat om de kongevalgte landstingsmænd, som jeg tidligere har omtalt, og af arbejdet på min doktordisputats. Men navnlig afgørende var de forandringer, der siden systemskiftet i 1901 skete i Islands forhold til Danmark.

I 1901 var det første parlamentariske venstreministerium kommet til roret i Danmark efter den lange kamp med det Estrupske styre og de senere højre regeringer. Og nu blev der også lydhørhed i Danmark for en ny venligere kurs overfor Island end de tidligere højre regeringers, for hvem et parlamentarisk styre på Island måtte være en næsten endnu mere utålelig tanke end palamentarisk styre i Danmark.

Denne ny og venligere kurs kom da også hurtigt til udtryk i den ny af Alberti som Islands minister kontrasignede islandske forfatningslov af 3. oktober 1903. Denne ændring i den islandske forfatningslov af 5. januar 1874 tilfredsstillede vel ikke de mest vidtgående islandske krav, der gik ud på ved indsættelse af en jarl eller landsstyrer på Island, der skulle udnævne den islandske regering, helt at løse den islandske regering fra den danske regering i København. Men den imødekom dog de islandske krav på et afgørende hovedpunkt derved, at der nu indførtes en for altinget ansvarlig islandsminister, der skulle kunne tale og skrive islandsk og som skulle være bosat i Reykjavik. Dette opfattedes fra dansk side som en så væsentlig indrømmelse, at man regnede med, at den i hvert fald for længere tid måtte kunne tilfredsstille de islandske krav. Og vel var det bestemt i den ny lovs § 1, at den ny islandske minister så ofte, det var nødvendigt, skulle begive sig til København for i statsrådet at forelægge kongen love og vigtige regeringsforanstaltninger, men da denne bestemmelse, hvis bibeholdelse fra dansk side var gjort til en betingelse for lovens stadfæstelse, på Island blev vedtaget som grundlov to gange i træk med opløsning imellem og begge gange næsten enstemmigt af altinget, så måtte man fra dansk side have al grund til at tro, at Island ville føle sig bundet ved sin egen vedtagelse og i alle fald i en længere årrække ikke på ny åbne forfatningskampen.

Jeg hørte dengang selv til dem, der stolede derpå, og som hilste vedtagelsen af den ny forfatningslov med tilfredshed som en lykkelig afspænding i forholdet mellem de to lande. Og under disse omstændigheder var der da slet ingen grund for mig til at skrive det planlagte indlæg til fordel for Island.

Men disse danske forventninger skulle hurtigt blive fuldstændig skuffede. Det varede kun ganske få år, så var den islandske utilfredshed lige så stor som før. Det begyndte med klage over den dog ret uvæsentlige ting, at den

første selvstændige islandsminister, Hannes Hafstein, var blevet udnævnt under kontrasignatur af den danske konsejlspræsident Deuntzer. Og snart lød råbet på Island, at Island ikke kunne være bundet af en vedtagelse af bestemmelsen om den islandske ministers vedvarende sæde i det danske statsråd, fordi altinget alene var gået med dertil for at opnå de andre indrømmelser. Nu, da disse var opnået, krævede man den islandske indrømmelse ophævet, som man hævdede var i strid med Islands „historiske“ ret. Ja, man ville endog udlægge den som en ny „indlemmelse i Danmark“, skønt islandske regeringssager ikke blot altid i den gamle norske og danske tid var blevet behandlet i kongens og rigets almindelige øverste råd, men også i hele tiden siden 1848 var blevet forelagt i statsrådet, således at der jo ikke var tale om nogen ny „indlemmelse“, men kun om bevarelse af et sidste ældgammelt statsretligt bånd mellem Island og det øvrige rige. Dertil kom, at Norges opløsning i 1905 af unionen mellem Sverige og Norge fik den yderligtgående islandske separatisme til at blusse stærkere op end nogensinde før, således at krav om et særligt islandsk flag efter det norske mønster rejstes, og det første skrift om en fuldstændig adskillelse mellem Island og Danmark fremkom i Gudmundur Hannesson's skrift „Mod Dag-gry“ i 1907, der fremkom i dansk oversættelse i „Tilskueren“ for samme år. Og da så endelig selve det islandske alting på dets besøg i København i 1906 krævede en ikke nærmere bestemt revision af hele forfatningsforholdet mellem Danmark og Island, så forstod jeg, at det ikke længere var Island, der trængte til noget forsvar fra min side, men at det var mit eget land, Danmark, der trængte til forsvaret, om det blot med nogenlunde ære skulle kunne gå ud af det forfatningsopgør, der nu forestod. Og så besluttede jeg mig til at vie mig til den opgave, som jeg ikke så, at nogen anden var i stand til eller var villig til at overtage.

Jeg havde dengang i efteråret 1906 lige overstået min doktordisputats og var altså rede til ny aktion. En af professorerne ved det juridiske fakultet, altså en af mine senere kolleger, professor Munch-Petersen, spurgte mig kort efter min disputats, hvilken opgave jeg nu ville tage fat på. Og da jeg uden betænkning svarede: „det islandske spørgsmål,“ sagde han hovedrystende: „men er De da ved Deres fulde fem? De er lige med nød og næppe sluppet levende fra spørgsmålet om de kongevalgte landstingsmænd, og så vil De stikke hånden i den hvepserede, som det islandske spørgsmål er.“ Men jeg kunne kun svare, at jeg godt indså, at det kunne blive en ikke blot vanskelig, men måske også utaknemmelig opgave, men at det ikke kunne afskrække mig, da Danmark manglede en mand her, og opgavens vanskelighed kun kunne gøre den så meget mere fristende.

Men således kom det sig, at min stilling til Island blev en noget anden, end jeg drømte om under studentertoget til Island i 1900. Og denne min ændrede holdning var jo ikke egnet til at fremkalde venlige følelser overfor mig fra islandsk side. For vel har man altid fra islandsk side betragtet det som en selvfølge, at en islænder, hvor venlige følelser han end nærer overfor Danmark, i konflikttilfælde altid må sætte hensynet til Island over hensynet til Danmark. Men også en dansker må, hvor venligt han end føler for Island, i konflikttilfælde føle sig først og fremmest som dansker og derfor i hvert fald kræve Danmarks ret og ære respekteret lige så fuldt som Islands, men dette har man fra islandsk side og også ofte fra dansk side mindre godt kunnet forstå.

Men på denne måde gik det altså til, at min kærlighed til Island for så vidt skulle blive en ulykkelig kærlighed.

§ 2. Den første dansk-islandske forfatningskommission nedsættes i 1907.

Den umiddelbare anledning til, at denne kommission blev nedsat i 1907, var, at kong Christian IX efter sit lange regeringsstyre i 1906 var afgået ved døden, og afløstes af Frederik VIII, som var opfyldt af et levende ønske om i den korte regeringstid, der rimeligvis ville være ham beskåret, at gennemføre en fuldstændig udsoning mellem Island og Danmark. Han indbød derfor sammen med regeringen og rigsdagen det samlede althing til at aflægge besøg i Danmark. Under festlighederne kom althinget her frem med forskellige ønsker om en ændring i det bestående forfatningsforhold mellem landene. Disse ønsker, hvis virkelige omfang man ikke tilstrækkeligt forstod i Danmark, blev med velvillighed modtaget fra dansk side. De ønskede bl. a., at Island skulle nævnes i kongens titel, og at den islandske minister ikke længere skulle udnævnes i statsrådet, men med sin egen eller sin forgængers kontrasignatur. Vigtigst var dog ønsket om, at loven af 2. januar 1871 om Islands stilling i riget skulle afløses af en ny ordning mellem Island og Danmark vedtaget ved lov i begge lande, hvilket ville sige, at der altså skulle nedsættes en dansk-islandsk kommission til ordning af spørgsmålet.

I den anledning skaffede jeg mig adgang til en samtale med den mest radikale af althingets nærværende medlemmer, fhv. sysselmand Skuli Thoroddson. Jeg spurgte ham derunder: „kan vi, når Island får de nu opstillede krav opfyldt, vente, at de ikke så snart igen om nogle få år kommer med nye krav?“ Dertil svarede han, at det kunne han naturligvis ikke indestå for. Jeg fortsatte videre med: „kan det overhovedet tænkes, at islænderne

vil ophøre med stadig at stille nye krav, indtil der slet ikke mere er nogen forbindelse mellem Island og Danmark?“ Jeg begrundede dette mit spørgsmål med, at partierne på Island jo var meget delte med hensyn til forfatningsspørgsmålet, og at det absolut var den bedste vej til at erobre flertallet, at stille så vidtgående krav i den nationale sag overfor Danmark som muligt. Og måtte man derfor ikke befrygte, at partierne gensidigt ville overbyde hinanden i at gå radikalt frem i kampen mod Danmark? Det turde han ikke bestride. Da jeg havde forladt ham, så var der mange af de islandske altingsmænd, der var ivrige for at spørge Skuli, hvem de alle havde meget respekt for, om hvad indtryk han havde af sin samtale med mig. Han svarede kort: „her traf jeg for første gang en dansk mand, der virkelig havde nogen forståelse af Island og islænderne.“

En anden episode, der gjorde indtryk på mig på dette Islands altings besøg i Danmark, var nogle ord, som en af altingsmændene udtalte til mig og flere andre, da vi efter mødets afslutning fulgte islænderne til Toldboden. Han sagde da: „De skal ikke være bange for, at vi nogensinde vil tilbage til Norge, Danmark er det eneste land, vi med tryghed tænker os at være forenede med. Nordmændene derimod, det er et dygtigt folk, og det ønsker vi derfor ikke igen at have noget med at gøre“. Det var meget venligt sagt af ham for at berolige os danske, men helt smigrende for os var det jo ikke.

Næste sommer rejste kongen og et antal danske rigsdagsmedlemmer, som det islandske alting indbød, til gengæld for dettes modtagelse i Danmark, op til Island.

Straks i begyndelsen af dette møde imødekom kongen altingets ønske ved at nedsætte den første dansk-islandske forfatningskommission i 1907. Han gjorde det tilmed på en måde, som var egnet til at sætte forhåbningerne i Island i høj grad i vejret, idet han brugte tiltalen „mine to riger“. Disse ord fandtes ikke i den af konsejlspræsidenten udarbejdede tale og kom derfor heller ikke frem i det offentlige referat, som foreligger i det skrift, der med stort billedudstyr straks efter fremkom om kongebesøget, men derfor gjorde de alligevel deres virkning over for de mange, som på Island endnu ikke var rede til et alt for vidtgående skridt fra Islands side. Men nu, når kongen selv havde anerkendt Island som et rige, sidestillet med Danmark, hvor kunne så nogen i længden stå imod.

Jeg var ikke blandt de indbudte til denne kongefærd på Island, og jeg var ikke ked deraf. Jeg benyttede tiden på anden måde lige fra 1906, da Island fremsatte sit krav om revision af forfatningen, til så grundigt som muligt at sætte mig ind i hele den i Danmark på dansk, islandsk og tysk foreliggende litteratur om Islands stilling gennem tiderne. Da det var fortalt mig,

at man fra Islands side gjorde lignende undersøgelser i de danske biblioteker og arkiver, samlede jeg efterhånden al den litteratur om spørgsmålet, der kunne udlånes, i mit hjem, men jeg mærkede ikke til nogen konkurrence. Efter at mine undersøgelser var afsluttede, og jeg havde samlet store dynger af citater, skrev jeg en længere afhandling om hele Islands stilling fra den ældste tid til 1851, der i virkeligheden var en kritisk belysning og imødegåelse af Islands førers Jon Sigurdssons polemiske skrift af 1855 mod den danske professor J. E. Larsens skrift om Islands statsretlige stilling af 1855.

Hermed forholdt det sig således:

Da den danske regering i 1851 i henhold til kongens løfte i reskriptet af 1843, efter at krigen med hertugdømmerne var endt, fremsatte et forfatningsforslag om Islands stilling i riget for en særlig valgt forsamling, blev dette enstemmigt afvist i en udførlig betænkning udarbejdet af Jon Sigurdsson, hvorefter forsamlingen blev opløst af den kongelige kommissarius. Det var imod denne ganske ensidige historiske skildring, at professor J. E. Larsen i 1855 rettede et grundigt og skarpsindigt angreb i sit skrift om Islands statsretlige stilling indtil 1851, der fremkom som universitetets festskrift af samme år til kongen. På dette svarede Jon Sigurdsson omgående med et polemisk indlæg af samme år om Islands statsretlige forhold.

Da professor J. E. Larsen allerede et år efter afgik ved døden og i de sidste år havde været optaget af mange andre gøremål bl. a. som landstingsformand og præsident for Højesteret, fremkom der ikke noget modindlæg fra hans side, og da siden ingen dansk forfatter tog hans opgave op, er Jon Sigurdssons indlæg siden den tid på Island blevet betragtet næsten som en bibel, der overhovedet ikke kunne gendrives, og det var da først mig, der tog denne opgave op.

Det var denne opgave, som man fra dansk side havde ventet så længe med, at imødegå Jon Sigurdssons polemiske skrift, som jeg i min afhandling tog op til behandling.

Efter at denne var skrevet, henvendte jeg mig til konsejlspræsident I. C. Christensen og overgav den til ham, idet jeg kort betonedes, at den ikke burde offentliggøres, så længe forfatningskommissionen sad, medmindre man fra Islands side ville bygge sine nye krav om revision af den ny dansk-islandske forfatningslov på Islands formentlige krav ifølge Islands gamle overenskomst med Håkon den Gamle af 1262, da Islands stilling til Danmark naturligvis ikke burde bygges på slige gamle, middelalderlige dokumenter, men på nutidens forhold. Deri var han ganske enig, og vi talte adskilligt sammen om udsigterne for den ny nedsatte kommissions arbejde.

Han så adskilligt lysere derpå end jeg. Da jeg udtalte, at den forestående revision jo eventuelt kunne omfatte krav, som real- eller personalunion mellem Danmark og Island, så afviste han dette som ganske umuligt. „Der kan hverken blive tale om en real- eller personalunion,“ sagde han. „Det skal nok gå, de skal nok falde til på'en,“ og da jeg videre fortsatte med, at man ved behandlingen af det islandske spørgsmål heller ikke helt burde glemme Færøerne, idet det jo kunne tænkes, at Færøerne en skønne dag ville kræve at få samme ret som Island, afviste han dette med, at Færøerne kun var et amt indenfor kongeriget. Ja, men Island var jo også kun et par amter indtil 1903, så det er ikke afgørende. Dette viser, hvor svært det er at se langt ud i fremtiden, og at selv de i indre forhold klogeste statsmænd ofte vil se alt for kortsynet på tingene, hvor det drejer sig om udenrigske forhold, eller andre, hvortil de ikke har noget særligt kendskab.

Skønt ikke noget udtrykkeligt var udtalt derom, betragtede både I. C. Christensen og jeg det som en selvfølge, at jeg, der så grundigt havde sat mig ind i den islandske histories udvikling, og nylig var blevet dr. juris, måtte blive sekretær ved kommissionen.

Kommissionen, der blev nedsat i Reykjavik den 30. juli 1907 og derefter godkendtes den 16. november 1907 i statsrådet, begyndte først sine møder den 28. februar 1908.

I kommissionens første møde blev jeg udnævnt til sekretær. Imidlertid blev jeg hurtigt klar over, at min stilling som eneste sekretær ved denne kommission kunne blive ret vanskelig, dersom mit indlæg mod Jon Sigurdsson blev offentliggjort. Thi ganske vist var det hensigten, at det ikke skulle offentliggøres, medmindre man fra Islands side ville bygge sine krav på islændernes gamle overenskomst med den norske kong Håkon Håkonsson af 1262 og på Jon Sigurdssons lære om denne gamle middelalderlige overenskomsts forståelse. Imidlertid måtte jeg sige mig selv, at dette ville de gøre, da det var det standpunkt, hvorpå islænderne havde stået lige fra forfatningskampens begyndelse i 1848, og jeg foreslog derfor I. C. Christensen, at der burde helst så snart som muligt udnævnes også en islænder som sekretær ved siden af mig. Her fandt han en ung islænder Sveinbjørnson, der var sekretær i et af revisionsdepartementerne, og han blev derfor udnævnt allerede i det andet møde. Dette var et meget heldigt valg, da Sveinbjørnson var en elskværdig og tiltalende mand, med hvem jeg under hele kommissionen havde et gnidningsløst samarbejde.

Så sprang bomben i det andet møde, idet den islandske minister Hannes Hafstein på samtlige islænderes vegne holdt en længere tale, hvori han erklærede, at Island byggede sine krav på den omtalte islændernes gamle

overenskomst med Håkon den Gamle, hvorefter Island hele tiden under vekslende forhold havde bevaret sin selvstændige stilling overfor Norge og Danmark og alene var forbundet ved kongens person, men ikke ved andre rigsmyndigheder, et foredrag, der findes aftrykt som bilag i betænkningen. Da forhandlingerne i kommissionen som regel skulle være hemmelige, så skal jeg nøjes med at udtale, at det kom som en pinlig overraskelse på alle de danske medlemmer, at de skulle tage stilling til denne gamle overenskomst, som ingen af dem kendte noget til, og at der derom opstod en længere forvirret diskussion. Denne gjorde formanden, I. C. Christensen, om sider ende på ved at udtale, at han havde anmodet dr. Berlin om at skrive en afhandling om Islands statsretlige stilling indtil 1851, og han foreslog da, at denne afhandling blev trykt, og at kommissionens møder så længe udsattes, hvilket vedtoges.

Et nyt møde indkaldtes derfor først 14 dage efter. I dette lange tidsrum hvilede al kommissionens arbejde alene med undtagelse af, at der nedattes et udvalg på 2 medlemmer (1 islænder og 1 dansker) til at lave en forretningsorden for kommissionen. Det hverv at bistå denne lille kommission overlod jeg til min islandske kollega, da jeg selv var optaget af at læse korrektur på min afhandling, og jeg desuden fandt, at udarbejdelsen af en forretningsorden for sådan en snæver kreds var ganske spildt arbejde. Til gengæld forbeholdt jeg mig alene at føre protokollen over forhandlingerne, da jeg anså det for uheldigt om vi her skulle skiftes, og jeg ønskede at beholde førelsen af denne protokol alene i min hånd. I øvrigt optoges medlemmernes tid med festligt og hyggeligt samvær, som kunne fremme den indbyrdes forståelse.

Først og fremmest var det kong Frederik VIII selv, der meget venligt indbød delegationsmedlemmerne til taffel og herunder opfordrede de danske til at give mest muligt efter for de islandske krav, men også de danske og islandske medlemmer holdt hyggelige middage for at fremme den indbyrdes forståelse.

Ved det første taffel hos kongen, der fandt sted før den islandske sekretærs udnævnelse, var jeg til min overraskelse ikke indbudt, hvilket jeg forklarede mig selv ved, at jeg åbenbart ikke var i kongens kridthus, da han vel allerede havde erfaret, at mit indlæg, hvis trykning bevirkede, at kommissionen indtil videre ikke kunne holde møde, måtte være en kritisk belysning af islændernes historiske hovedstandpunkt. Men også på dette punkt udøvede udnævnelsen af den islandske sekretær en heldig virkning, thi da han var islænder, ville kongen også lade sin islandske venlighed komme ham til gode. Han blev derfor straks indbudt, og så kunne kongen for fremtiden

ikke undlade at indbyde også mig. Imidlertid var der stadig en forskel mellem kongens venlighed overfor islænderen og overfor mig. Jeg erindrer, at den første gang, da jeg var hos kongen sammen med min nyudnævnte islandske kollega, var vi opstillede ved siden af hinanden, da kongen gik omkring og hilste på de indbudte. Med Sveinbjørnson førte han en lang venlig samtale og sluttede med at indbyde ham til at besøge ham — kongen — så ofte han ville. Men mig gik han lige forbi uden at værdige mig et ord.

Heldigvis var kronprins Christian særdeles elskværdig overfor mig. Jeg havde haft den fornøjelse at tilbringe en sommerferie på Skagen sammen med ham som prins, hvor han, ligesom jeg, boede i Brøndums hotel og vandt alle gæsterne ved sin munterhed og elskværdige optræden. Han både sang og spillede og gjorde kur til damerne, som en ung mand bør gøre. Han havde som lynaffeder ved sin side en adjutant, hvis alvorlige ansigt blev endnu alvorligere og strengere, jo mere prinsen morede sig. Jeg erindrer, at prinsen og hele vort muntre selskab gjorde et besøg i Skagens fyr. Jeg kom tilfældigt til at sætte mit navn i gæstebogen lige efter prinsens. Christian, prins af Danmark — læste jeg. Det synes jeg lød vældig flot, helt shakespeareksmindende om Hamlet, prins af Danmark, og jeg sagde til mig selv, at havde man en sådan titel, så behøvede man ikke noget efternavn, således som de kongelige personer sædvanligvis heller ikke har. Imidlertid skulle prins Christian senere som konge af Island virkelig få et efternavn som almindelige mennesker. I den senere vedtagne dansk-islandske forbundslov af 1918 hed det, at begge landes navne skulle optages i kongens titel, hvilket førte til, at kongens officielle titel i Danmark blev: Konge af Danmark og Island, men i Island: Konge af Island og Danmark. En islandsk almanak af 1918, udgivet af „Folkevennernes Samfund“ lavede denne titel om på en noget mere fri måde, idet den lige over et billede af kongen tilføjede en forklaring, der i oversættelse til dansk lød således:

Islands konge,
som tillige er konge i Danmark,
er Christian Frederiksen,
med tilnavn af den tiende.

Kronprinsen lod dog ikke til at erindre dette vort tidligere møde, men da han vidste, at jeg var protokolsekretær i folketinget, spurgte han bl. a. om, hvor mange stenografer jeg havde under mig. Jeg svarede dertil, at jeg ikke huskede så nøje, hvor mange stenografer der var i rigsdagen, men de var i øvrigt ikke under mig, men mine kammerater. Efter afslutningen af den hyggelige samtale udtalte daværende statsrevisor, senere landbrugsmi-

nister Anders Nielsen, den første husmand i kongens råd, som stod lige bag mig og havde hørt samtalen, mildt bebrejdende til mig: „man plejer vist ikke at modsige de kongelige personer.“ Dertil svarede jeg, at det var muligt, at man ikke plejede det, men det vil jeg gøre, hvis jeg finder det rigtigt, da de kongelige personer ellers ikke får nogen rigtig opfattelse af virkeligheden.

Da mit store indlæg om Islands statsretlige stilling indtil 1851 omsider var færdigtrykt og omdelt, vakte det, tør jeg nok sige, stor og ikke just behagelig overraskelse blandt de islandske medlemmer, at en dansk mand havde sat sig så grundigt ind i Islands gamle historie, at han på mange punkter kunne påvise uholdbarheden af den af Jon Sigurdsson i 1855 opstillede lære, og det blev da nødvendigt for dem at rykke ud med et islandsk modskrift imod min afhandling. Dette fremkom i form af en afhandling med overskriften „Nogle foreløbige bemærkninger om Islands statsretlige stilling“ forfattet af Islands delegeredes kyndigste mand på det statsretlige og retshistoriske område, den senere professor juris ved Islands universitet L. H. Bjarnason. Medens jeg i min store afhandling med vilje ikke havde villet afdække hele mit skyts, idet jeg på forsiden havde udtalt, at jeg forbeholdt mig en nærmere dokumentation af alle enkeltheder til et senere værk, rykkede han frem med en række islandske citater for at opretholde Jon Sigurdssons lære. Men så rykkede jeg frem med et nyt og endnu større indlæg „Islændernes gamle overenskomst af 1262 og Islands stilling derefter“, hvori jeg lod kanonerne, d. v. s. citaterne spille, og som bragte så mange for den islandske doktrin ubehagelige oplysninger, at jeg, da jeg overleverede mit skrift til I. C. Christensen, næsten var betænkelig ved at offentliggøre det. I den grad virkede de mange selskabelige sammenkomster hos kongen og blandt medlemmerne indbyrdes til, at selv jeg var bange for at gå for skarpt frem i polemikken, men til min glæde fandt I. C. Christensen, at mit indlæg absolut skulle frem. Jeg husker, at jeg fik det tilbage fra ham efter gennemlæsningen, på Orlogsværftet, da panserskibet „Peder Skram“ løb af stabelen, og hvor I. C. Christensen modtog mig i fuld uniform og overrakte mig manuskriptet til trykning. Imidlertid fandt jeg selv, at min imødegåelse var så kraftig, at islænderne ikke godt kunne vende tilbage til Island uden at have givet et sidste svar, og jeg bad derfor Bjarnason indstændigt om at give et sådant sidste svar, som jeg lovede ham ikke igen at imødegå. Det kunne jeg ikke få ham til, og han blev da senere efter sin hjemkomst til Island angrebet for ikke at have imødegået mig på tilstrækkelig måde, hvorfor to nye mænd, dr. Jon Thorkeldson og Einar Arnorsson, den senere professor ved Islands universitet, fik altingets støtte

for at svare mig på mere virkningsfuld måde, hvad de dog just ikke var heldige med.

Imidlertid var de delegeredes forhandlinger efterhånden kommet i gang, men på meget langsom måde, idet de mødtes med mellemrum til korte møder, hvori de skiftevis overrakte hinanden skriftlige udkast til en ny lov om det statsretlige forhold mellem Danmark og Island, hvorved de kom hinanden mere og mere imøde. Men da dette trak alt for langt ud for os, fik de islandske medlemmer gennemført, at der nedsattes et mindre udvalg, således at det samlede antal af deltagere i forhandlingerne, der oprindeligt var 20 medlemmer, hvoraf kun de 7 var islændere, nedbragtes til 13, hvoraf nu flertallet 7 var islændere. Men da arbejdet fremdeles sneglede sig langsomt frem, foreslog de islandske medlemmer, at der nedsattes et endnu snævrere udvalg. Det kom til at bestå alene af 4 medlemmer, 2 danske og 2 islandske. Blandt de danske medlemmer var formanden I. C. Christensen ikke. Han var dengang for optaget af den frembrydende krise omkring Albertiaffæren og overlod det til sine farligste politiske modstandere at besætte de to danske poster, nemlig herredsfoged Krabbe for det radikale parti af folketinget, og konferenceråd H. N. Hansen som repræsentant for det fri-konservative parti i landstinget. Hvad de to kunne enes om, kunne han da ikke blive angrebet for.

Blandt de islandske medlemmer var for øvrigt ikke minister Hafstein selv, men han stod dog utvivlsomt stadig i nær berøring med dem, hvis bedste mand var L. H. Bjarnason. Før de to danske medlemmer begav sig til den sal, hvor de skulle holde et møde med islænderne, spurgte jeg konferenceråd H. N. Hansen: „skal de to sekretærer ikke også med til forhandlingerne?“ Dertil svarede han: „det kommer an på islænderne.“ Så vidste jeg, hvad klokken var slået, og jeg ventede kun et par minutter på trappen, før jeg gik min vej. Og nu kom der gang i sagerne. I løbet af 3 dage var man kommet til enighed, og derefter kom forslaget med nogle ændringer til endelig behandling i den samlede kommission. Udkastet vedtoges med alle stemmer mod 1 (islænderen Skuli Thoroddson). En enkelt dansker, professor Matzen, gjorde ganske vist sin tilslutning til indstillingen afhængig af, at de ændringer i Danmarks Riges Grundlov, som den måtte nødvendiggøre, gennemførtes, men da han ikke havde udtalt noget om, hvilke bestemmelser han sigtede til, tillagdes der ikke hans forbehold nogen større betydning. Derimod var det af afgørende betydning, at et enkelt islandsk medlem, Skuli Thoroddson, erklærede, at han ikke anså forslaget egnet til lov, medmindre de af ham foreslåede ændringer, der særlig gik ud på at fastslå, at Island var en suveræn stat, og forbindelsen mellem Danmark og Island ikke var en

statsretlig, men en folkeretlig forbindelse, vedtoges. Ganske vist var jeg hele tiden belavet på, at Skuli til sidst ville modsætte sig flertallets afgørelse for at fælde Hafstein. Thi jeg vidste, at de to mænd ikke blot var politiske modstandere, men at der var dybt personligt fjendskab imellem dem. Skuli Thoroddson var nemlig som sysselmand sat under anklage for embedsfor-sømmelser og var blevet dømt ved underretten, hvor anklageren var sys-selman L. H. Bjarnason og den konstituerede dommer var Hafstein. Denne dom var blevet stadfæstet ved Islands overret, hvor alle dommere var politi-ske tilhængere af Hafstein, og blev først omstødt ved Danmarks Højesteret, hvilket for øvrigt ikke gjorde Skuli Thoroddson til mindre ivrig tilhænger af den danske Højesterets afskaffelse. Ved denne ene islandske stemmes nej til forslaget kunne man faktisk ikke bygge nogen sikker afgørelse på, at foruden de danske også 6 af islænderne afgav ja-stemmer. Thi det kom jo nu ene og alene an på, hvem der ved nyvalgene til altinget, hvor udkastet først skulle møde sin skæbne, fik flertallet af vælgerne med sig, og dette måtte på forhånd stille sig som højst tvivlsomt.

Hvad i øvrigt selve indstillingens indhold angår, da skal jeg ikke her gøre nærmere rede derfor, da lovudkastet, som det fremgår af det følgende, blev forkastet på Island. Jeg vil blot bemærke, at jeg selv personlig ikke var videre tilfreds med udkastet, hvilket væsentlig skyldtes, at jeg ikke be-tragtede den ny ordning, selv om den blev vedtaget, som nogen endelig afgørelse af striden. Thi for det første skulle de fleste af de fælles an-liggender, der endnu blev tilbage, derunder selve indfødsretten, kunne en-sidigt opsiges efter en vis årrækkes forløb, således at der altså ikke blev tale om nogen endelig løsning, men blot en udsættelse af striden; og der-næst ville, som Skuli Thoroddsons modstand mod udkastet tydeligt viste, kampen for anerkendelse af Islands fulde suverænitet blive fortsat ligesom tidligere.

En følge af denne min indstilling var, at jeg ikke, således som sekretærer plejer, satte mit navn under de delegeredes, og den islandske sekretær fulgte da uden betænkning mit eksempel.

Inden kommissionens indstilling kunne gå til kongen, måtte der imidler-tid skaffes en islandsk oversættelse tilveje. Jeg var på forhånd klar over, at her var der et punkt, hvor der burde passes på, at den islandske oversæt-telse på alle punkter kom til at stemme med den vedtagne danske tekst, så at der ikke i virkeligheden fremkom forskellige tekster. Det var særlig det afgørende udtryk, som forekom både i udkastets overskrift og i § 1 om, at Island og Danmark tilsammen udgjorde en statsretlig forbindelse, som jeg navnlig søgte at få en rigtig oversættelse af. Min islandske sekretærkollega,

der ikke anede uråd, forklarede beredvilligt, at efter hans mening burde „statsretlig forbund“ oversættes ved „rikjissamband“, hvor altså ordet „rikji“ (rige eller stat) bruges i enkelttals genetivsform, men derimod ikke ved „rikjasamband“, hvor ordet „rikji“ bruges i flertals genetivsform, således at det i virkeligheden betyder „folkeretligt forbund“, hvad Skuli Thoroddson havde krævet, men som alle de andre medlemmer af kommissionen modsatte sig. Dette kunne jeg straks indse var rigtigt. Jeg henvendte mig derefter til professor Finnur Jonsson og bad ham om skriftligt at meddele, hvorledes han mente „statsretlig forbindelse“ rettest burde oversættes, og han svarede da i overensstemmelse med Sveinbjørnsons udtalelse. Derefter var jeg sikker på sagen. Kort efter fik jeg uventet besøg af minister Hafstein, fra hvem jeg for øvrigt allerede havde fået et brev, da han tidligere forgæves havde opsøgt mig. I brevet søgte han at vinde mig for den opfattelse, at „rikjasamband“ skulle være den rigtige oversættelse, og det samme gjorde han, da vi kom til at tale personligt sammen derom. Jeg måtte imidlertid beklage, at oversættelsen med ordet „rikjasamband“ efter mit eget skøn ikke var den rigtige oversættelse, da det betød „folkeretlig“ og ikke „statsretlig“ forbindelse. Jeg foreslog derfor, at dette burde søges afgjort ved en underhånds henvendelse til to anerkendte kyndige islandsfilologer, en islandsk og en dansk. Jeg nævnte her professor Finnur Jonsson og professor Wimmer. Dette afslog han imidlertid bestemt, og jeg fandt da ingen grund til at skjule, at jeg allerede havde talt med Finnur Jonsson, der var ganske enig i min opfattelse, medens jeg naturligvis ikke omtalte, at jeg først havde henvendt mig til min islandske kollega Sveinbjørnson. Hafstein svarede da: „åh, Finnur Jonsson siger et den ene dag og noget andet dagen efter.“ Derpå gik han.

Næste dag tidlig om morgenen modtog jeg et nyt brev fra Finnur Jonsson, som jeg endnu har i behold. Heri udtalte han, at han „på grund af indtrufne omstændigheder (vedrørende mig personligt)“ anmodede mig om ikke at fremføre den af ham foreslåede oversættelse af titlen til lovforslaget. Jeg forstod da, at Hafstein allerede havde været hos professor Finnur Jonsson, og at denne, der var en kritikløs beundrer af Hannes Hafstein og hans politik, ikke mere var til at lide på. Jeg måtte altså se at finde på en anden udvej.

Det var i kommissionens 8. møde, at spørgsmålet om oversættelsen kom til debat, og det blev et meget vigtigt møde. Her greb jeg, der dog kun var sekretær, men ikke stemmeberettiget medlem, personligt ind i debatten, idet jeg gjorde opmærksom på, at der efter min opfattelse og de af mig anstillede undersøgelser på flere punkter var uoverensstemmelser mellem den dan-

ske tekst og den islandske oversættelse. Særlig gjorde jeg opmærksom på, at efter mit skøn var den rigtige islandske oversættelse af ordene „statsretlig forbindelse“ „rikjissamband“ og ikke som i den islandske oversættelse angivet „rikjasamband“, da dette betyder „folkeretlig forbindelse“. Dette bestred minister Hafstein og hævdede, at han som islands minister påtog sig ansvaret for den islandske oversættelses rigtighed. Herimod tillod jeg mig at indvende, at da Islands minister kun var ansvarlig overfor altinget, men ikke overfor den danske rigsdag, kunne denne ministerens personlige garanti ikke anses for fuldt tilstrækkelig for Danmark. Jeg foreslog derfor, at det udtrykkeligt skulle fastslås i protokollen, at samtlige islandske medlemmer påtog sig ansvaret for, at den af dem affattede tekst var i overensstemmelse med den af hele kommissionen vedtagne danske tekst, og dette forslag vedtoges, da islænderne, skønt de vel så noget betænkelige ud, ikke i øjeblikket kunne finde noget at indvende derimod.

Da jeg efter mødet førte det vedtagne i protokollen efter de løse lapper, hvorpå jeg havde nedtegnet det, kom minister Hafstein, ligesom jeg var færdig dermed, ind med en længere nedskreven udtalelse, som han ønskede ført til protokols. Jeg læste den igennem, men da det forekom mig, at den gjorde protokollens udsagn utydeligt, beklagede jeg ikke at kunne føre hans bemærkninger til protokols, før protokollen på det følgende møde var blevet oplæst og eventuelle ændringer i den vedtaget.

Lige inden det næste møde gik jeg ind til de danske medlemmer, der som sædvanligt samledes for sig, inden de gik ind i salen, og sagde til dem, at nu var det alvor, og at de måtte passe på, da det gjaldt, at protokollen fra forrige møde blev godkendt, og dette forstod de. I mødet blev derfor protokollen under stor opmærksomhed oplæst af formanden I. C. Christensen, og igen så de islandske medlemmer lidt betænkelige på hinanden, men da ingen kunne finde på at gøre nogen indsigelse, blev protokollen altså enstemmigt godkendt.

Da kommissionen endelig var færdig med sit arbejde, hvilket skete i det næste møde, efterfulgtes den af en pragtfuld fest på Langelinies pavillon, som de danske delegerede gav for deres kære islandske kolleger. Da samtlige medlemmer efterhånden var ved at blive overtrætte af de alt for mange festligheder, hvormed som omtalt dels kongen, dels de delegerede indbyrdes overbød hinanden, trak de danske medlemmer sig forholdsvis hurtigt tilbage. Imidlertid bad de islandske medlemmer mig blive tilbage hos dem en lille tid, efter at de danske var gået, og denne opfordring efterkom jeg gerne, da jeg personlig stod i særdeles venskabeligt forhold til dem allesammen, der vel ikke var glade for mit indlæg imod „Gamli Sattmali“

efter Jon Sigurdssons forståelse, men som alle respekterede mig for mit kendskab til tingene. Da vi var blevet alene, sagde de: „denne sidste kunne De ikke klare, hr. doktor“, og de forklarede, hvorledes det var gået til, at konferenceråd H. N. Hansen havde spurgt, om de ikke skulle have deres sekretærer med, og at de dertil havde svaret: „vi islændere behøver ingen sekretærer“, og så måtte de to danske svare, at de heller ikke behøvede nogle. „Den kunne De ikke klare, sådan som De gjorde det med protokollen.“ „Nej,“ sagde jeg, „for der blev jeg svigtet af mine egne landsmænd.“

For øvrigt fik vi snart oplysning om, hvad uoverensstemmelserne mellem den islandske og den danske tekst eventuelt kunne bruges til, idet jeg fra islændernes nære ven, den svenske redaktør Lundborg fik tilsendt to bladartikler offentliggjort i „Uppsalatidningen“. Den første var fra dagen efter mødet om oversættelserne, og her fastslog han allerede, at der var uoverensstemmelser mellem de to tekster. Da protokollen fra dette møde jo på den tid ikke var offentliggjort og først skulle godkendes 8 dage efter, var det givet, at han kun kunne have sine kundskaber fra de islandske delegerede i kommissionen, hos hvem han stod i høj kurs. Han havde nemlig straks ved kommissionens forhandlingers begyndelse udsendt et på tysk affattet skrift „Islands staatsrechtliche Stellung“, hvori han til islændernes store glæde søgte at hævde, at Island lige fra 1262 og til nutiden havde været en suveræn stat, og at den gamle overenskomst (sattmali) af 1262 nu var det eneste gyldige bindeled mellem Island og Danmark. Han var derfor af islænderne slået op til en stor autoritet, skønt han i virkeligheden var en fuser, og endog dårligt kunne islandsk. Den anden artikel var udkommet 8 dage senere i „Uppsalatidningen“, og her gik han nærmere ind på uoverensstemmelsen mellem udkastets danske og islandske tekst, idet han nu tilføjede, at islænderne måtte have krav på at få den urigtige danske tekst ændret efter den rigtige islandske. Dermed lå nu meningen med forskellighederne i teksten soleklart for dagen.

Det viste sig da også, da valgkampagnen på Island begyndte, at det var denne politik, som Hafstein til at begynde med anvendte for at holde sig Skuli's angreb fra livet, men det gik kun til en tid. Da kommissionens betænkning indbundet i et pragtfuldt blåt bind med guldsnit, hvorfor den almindeligt kaldtes den blå bog, omsider nåede til Island, kom sandheden for dagen, nemlig, at det var de islandske medlemmer, der havde påtaget sig ansvaret for, at den af dem affattede oversættelse på alle punkter var i overensstemmelse med den af hele kommissionen vedtagne danske tekst, og da alle islændere kunne se, at det i den islandske oversættelse brugte ord

„rikjasamband“ ikke stemte med den danske tekst „statsforbindelse“, så gik Hafstein's lille politik ikke mere.

Valgene til det ny alting, hvor udkastet først skulle møde sin skæbne, blev af usædvanlig heftighed, og Hafstein led et overvældende nederlag, idet 24 af hans modstandere kom ind på altinget, men kun 10 af hans eget parti. Da sagen omsider i 1909 kom for altinget, blev resultatet derfor, at forslaget med stort flertal blev forkastet på den måde, at der vedtoges et ændringsforslag i en langt mere vidtgående form, som der ikke kunne være tale om at forelægge Danmark. Hafstein måtte derfor gå af og vige for sin efterfølger, der dog ikke blev Skuli Thoroddson, der ikke var meget afholdt i selv sine nærmeste politiske venners kredse, men blev redaktøren af „Isa-fold“ Bjørn Jonsson, fader til republikken Islands første, nu afdøde, præsident.

På altinget i 1909 ville Hafstein give mig noget af skylden for hans og udkastets nederlag, idet han udtalte, at det var et stort uheld, at dr. Knud Berlin blev kommissionens sekretær, en mand, der for enhver pris ville bevare Island som biland og ligefrem havde studeret dertil. Dette var dog en ikke ringe overdrivelse. Thi for det første var det slet ikke rigtigt, at jeg for enhver pris ville bevare Island som biland til Danmark. Allerede i 1912 udtalte jeg mig mere frisindet i Islands favør end nogen anden dansk mand, idet jeg i „Politiken“ for den 5. oktober 1912 skrev en kronik med titlen „En Jarl paa Island“, men dernæst var den sande grund til Hafstein's og udkastets nederlag i virkeligheden en helt anden, nemlig den, at de ledende islandske politikere i stedet for i nogenlunde endrægtighed at gå sammen om kampen for landets nationale selvstændighed, ligesom deres forfædre (i storlungatiden), spildte deres kræfter i en indbyrdes lidenskabelig, rent personlig kamp om, hvem der af dem skulle opnå øverste magt i landet selv.

Da Bjørn Jonsson kom til Danmark og blev minister, overraskede han den danske offentlighed ved at erklære, at han var den mest danskvenlige af de islandske politikere og slet ikke havde tænkt på løsrivelse. Ja, der var overhovedet ikke nogen adskillelsesmennesker på Island, forsikrede han. Dette sidste var dog ikke helt rigtigt, idet distriktslægen, kort tid efter professor medicinae ved Islands universitet, Guðmundur Hannesson, allerede i 1906 udsendte et skrift „Før dag gry“, der i dansk oversættelse blev delvis udgivet i „Tilskueren“ af 1907, hvori han under påvirkning af Norges adskillelse fra Sverige i 1905 tog ordet for, at den endelige løsning af forfatningstvisten mellem Danmark og Island måtte blive fuldstændig adskillelse. Selvom man ikke rigtigt stolede på den ny ministers forsikringer, så

betød det da i hvert fald en afspænding i forholdet i en længere årrække, idet jo alt nu blev ved det gamle.

Bjørn Jonsson aflagde for øvrigt også et besøg hos mig i mit hjem, hvor jeg udkastede den tanke, at Island måske kunne få, hvad det tidligere havde krævet, en jarl på Island, der skulle udnævne den islandske minister, så han ikke behøvede at møde i det danske statsråd. Den tanke syntes han godt om, men vi nåede dog ikke til noget resultat. Jeg ville have, at jarlen skulle være dansk og hans udnævnelse medunderskrevet af den danske konsejlspræsident, medens han ville, at jarlen skulle være islænder og udvalgt af altinget, hvad der efter min mening næsten straks ville føre til fuldstændig adskillelse mellem landene. At jeg netop på denne tid virkelig var optaget af den tanke, at spørgsmålet om Islands stilling til Danmark kunne løses ved gennemførelse af en jarl-stilling på Island, fremgår deraf, at jeg som foran anført i „Politiken“ for den 5. oktober 1912 skrev en kronik med titlen „En Jarl paa Island“, hvor jeg tog ordet for et styre, som islænderne selv flere gange under det Estrupske højrestyre havde krævet, men ikke havde kunnet få gennemført.

Naturligvis var forkastelsen af kommissionsudkastet en stor skuffelse for Danmark og endnu mere for kong Frederik selv. Jeg fik lejlighed til at erfare det af hans egen mund, da jeg benyttede udsendelsen af et nyt stort skrift af mig om Islands statsretlige stilling efter fristatstidens ophør i 1909 til at søge audiens hos ham for at overrække ham dette skrift. Jeg fik da for første og sidste gang en længere samtale med kongen. Han lagde ikke skjul på sin store skuffelse. „Der gik jeg,“ sagde han, „og opfordrede de danske delegerede til at give så langt efter for islænderne som de overhovedet kunne.“ „Ja, det vidste jeg, at Deres Majestæt gjorde“ indskød jeg. „Og de gav også meget efter, og så går islænderne hen og forkaster hele historien, men nu vil jeg ikke mere gøre en eneste indrømmelse til islænderne i min regeringstid.“ „Ja, jeg forstår, at Deres Majestæt kan tænke sådan, når De kun fik skam til tak.“

§ 3. *Docenturet i islandsk ret.*

Ved kommissionsudkastets fald på altinget faldt naturligvis alle de deri indeholdte bestemmelser. Der var imidlertid en bestemmelse, som fra dansk side var foreslået i udkastet, som ikke faldt, da den ikke var blevet vedtaget i udkastet. Det var et forslag om oprettelse af et docentur i islandsk ret ved Københavns universitet. Dette forslag var imidlertid ikke blevet forkastet, fordi islænderne intet havde derimod at indvende. De fandt det urigtigt at optage det i bestemmelserne mellem de to lande, da det var noget, som Dan-

mark selv alene var herre over, hvilke lærerposter man ville oprette på universitetet, og islænderne ønskede ikke at blande sig deri. Baggrunden for denne holdning var utvivlsomt den, at islænderne var på nippet til at oprette deres eget universitet i Reykjavik og ikke ønskede, at danskerne skulle blande sig deri.

Da jeg sammen med Neergaard og Hafstein og den islandske sekretær skrev bemærkningerne til udkastet, sørgede jeg naturligvis for, at det blev udtrykkeligt omtalt i motiverne, at et sådant forslag havde været fremme, og grunden til, at det ikke blev vedtaget, var, fordi det var overflødigt. Da nu udkastet til Danmarks store skuffelse blev fældet på altinget, var det ikke vanskeligt at gøre den danske regering opmærksom på, at her var et resultat af kommissionens arbejde, der endnu kunne reddes, fordi det ikke var vedtaget af islænderne, og der blev derfor straks i 1909 på finansloven forelagt og vedtaget en anmærkning om oprettelse af et docentur i islandsk ret. Derefter gik sagen til det juridiske fakultet, som skulle gøre indstilling angående docenturets besættelse.

Jeg betragtede mig naturligvis som selvskreven til denne lille post og blev derfor meget overrasket over, at der meldte sig en ung islandsk kandidat til posten. Da han imidlertid kun lige havde taget en smuk juridisk eksamen, men ellers intet videnskabeligt præsteret, kunne han naturligvis ikke godt komme i betragtning overfor mig, der ikke blot havde en lige så fin juridisk eksamen og yderligere en guldmedalje for en juridisk prisopgave samt juridisk doktorgrad, men også havde en ret stor videnskabelig produktion bag mig, deriblandt også angående Islands retshistorie, derunder ikke blot mine to store afhandlinger i kommissionsbetænkningen af 1908, men også mit nye store værk om Islands statsretslige stilling af 1909, som jeg nylig havde overrakt kongen. Jeg blev derfor enstemmigt indstillet til posten, og lige så enstemmigt godkendtes dette af konsistorium.

Helt glat var det dog ikke gået, idet to af fakultetets professorer en overgang havde tænkt at stemme på den islandske kandidat. Den ene af dem var professor Matzen. Da jeg underhånden fik dette at vide, blev jeg unægtelig meget overrasket, idet han jo havde været medlem af selve kommissionen og kendte min indsats og også vidste, at hensigten med oprettelsen af docenturet naturligvis var at skaffe en modvægt imod det ny islandske universitet, som allerede var på trapperne — det oprettedes i 1911 —. Jeg ilede da straks ud til professor Matzen i hans hjem for at høre hans forklaring på hans stilling til mig. Han kunne da kun anføre, at den islandske kandidat havde taget en smuk eksamen samme år, og at han så syntes, at han burde have stillingen. Da jeg imidlertid svarede: „ja, hvis De står imod mig på

den begrundelse, så vil jeg betragte det, som om De stikker mig med en kniv i ryggen“, veg han tilbage og sagde, at når jeg tog det sådan, så ville han trække sit forslag tilbage og slutte sig til de øvrige kolleger.

Den anden juridiske professor, der en kort overgang havde tænkt på at stemme på islænderen, var professor Julius Lassen, men det var af en helt anden grund. Jeg fik først denne at vide, da jeg efter min udnævnelse til posten aflagde en visit hos ham på hans bopæl på Regensen for at hilse på min kære, gamle lærer ved universitetet. Han sagde da, idet han lykønskede mig, ganske af sig selv, at han i første omgang havde tænkt på at stemme på islænderen, men det var ikke af nogen som helst uvilje mod mig personligt. Tværtimod ville han med største glæde når som helst se mig indtræde som professor i fakultetet, men det var, fordi han som regensprovst havde med så mange islandske studenter at gøre, der jo havde fortrinsret til Regensen og kommunitetet, og stod på så god fod med dem alle, at han nødt ville gøre skår i dette hans forhold ved at gå imod en islandsk kandidat. Imidlertid var han hurtigt gået bort fra denne tanke, da ingen af hans kolleger havde kunnet godkende denne hans betragtning, og jeg er ikke nogen kampens mand, sluttede han. „Men det er jeg“, kunne jeg ikke dy mig for at svare, men naturligvis fattede jeg derfor ikke noget nag til min kære, gamle lærer. Det var jo kun hans kærlighed til de islandske studenter, der var løbet af med ham, og hvem kunne for øvrigt fatte nag til Julius Lassen, den udmærkede videnskabsmand og det elskelige menneske.

Efter fakultetets og konsistoriums enstemmige indstilling skulle sagen nu være i orden, men så kom der en mand — eller rettere 3 mænd — i vejen med en slæde. Det trak ud med udnævnelsen uge efter uge. Fakultetet blev utålmodigt og rykkede undervisningsministeriet, og konsistorium gjorde det samme. Så tabte jeg tålmodigheden og tog selv affære. Jeg gik op til undervisningsministeren og først til den kontorchef, der havde med universitetets sager at gøre. Det var Frantz Dahl, som jeg dengang ikke kendte videre til, men som senere skulle blive en af mine kæreste venner og kolleger i fakultetet. Han forklarede mig straks, hvad der var i vejen. Undervisningsministeren i det ny ministerium, provst Nielsen, ville ikke udnævne mig til docent trods fakultetets enstemmige indstilling, og grunden var den, at den ny udenrigsminister Erik Scavenius ville lave en byttehandel med mig og den nylig udnævnte islandske handelskonsulent Bjarni Jonsson fra Vågur. Til belysning af denne kontorchefens forklaring må jeg forudskikke en historie, som ikke er helt kedelig.

Danmark havde siden Islandskommissionens afslutning været ude i en meget urolig periode. Sidst i 1908 indtraf Alberti-skandalen — den utrolige

historie, at Danmarks første parlamentariske justitsminister meldte sig skyldig hos politiet i bedrageri og falsk for mange millioner kroner. Denne skandale, hvis lige vist kun tidligere er foregået i Italien — Nasi-affæren — medførte I. C. Christensens fald, ligesom han stod på sin magts højeste tinde. Efter ham kom Neergaard til roret; men han sad dog ikke længe, da han faldt på forsvarssagen, idet han, modsat sin tidligere stilling som oppositionsmand, nu gik ind for at bevare Københavns fæstning, endog med frem-skudte forter. Han blev fældet af I. C. Christensen; men da denne, som følge af den mod ham i landet rejste uvilje, fordi han så længe havde holdt hånden over Alberti, trods de mange angreb, der var rettet imod denne, ikke selv kunne efterfølge ham, blev det den gamle venstremand Holstein Ledreborg, som det til sidst lykkedes at danne ministerium og gennemføre en forsvarsordning, der en tid endnu bevarede landbefæstningen, dog uden frem-skudte forter. Men dermed havde Holstein Ledreborg fået nok og trak sig uden sorg tilbage til sit skønne slot Ledreborg, da han ved en højremands ubehændige optræden havde fået et mistillidsvotum. Dette medførte en stor parlamentarisk forvirring, og det benyttede det radikale partis store fører, folketingsmand C. Th. Zahle, til at danne sit første ministerium, som var et rent mindretalsministerium, og hvis opgave væsentlig var at få rejst rigsretssag imod I. C. Christensen og Sigurd Berg for deres forhold til Alberti.

Det var altså undervisningsministeren i dette Zahles første lille ministerium, provst Nielsen, der havde nægtet at udnævne mig for at hjælpe sin kollega udenrigsministeren med at klare en vanskelig affære. Hermed forholdt det sig således, at den ny islandske minister Bjørn Jonsson, der havde udtalt sig så overraskende danskvenligt, udsendte en såkaldt handelskonsulent, magister Bjarni Jonsson fra Vågur, af hvis taler i Norge og Sverige det dog syntes at fremgå, at hans virksomhed ikke drejede sig så meget om handelsforhold, men om at agitere for Islands selvstændighed overfor andre nordiske lande. Nu var der tilfældigvis een eneste mand på den danske rigsdag, kaptajn Schack, der turde tale om det islandske spørgsmål, medens islænderne ikke var nær så bange for at tale om Danmark på altinget, og han vovede at henlede den ny udenrigsministers opmærksomhed på dette ejendommelige forhold og bad ham udøve sin indflydelse overfor den islandske minister.

Jeg skal indskyde, at jeg hos den ny danske udenrigsminister, der senere skulle få et så velkendt navn, allerede havde gjort en visit i udenrigsministeriet for at høre hans syn på vort forhold til Island. Under denne samtale var jeg tilfældigvis kommet til at nævne den af mig før omtalte svenske redaktør Lundborg, som islænderne satte så stor pris på, da ministeren op-

revet sagde: „han hedder ikke Lundborg, men Lundberg.“ „Vist ikke nej,“ svarede jeg stiltørdigt, „han hedder Lundborg“. „Nej, Lundberg“, gentog ministeren. „Nå“, svarede jeg, „det kan være ganske ligegyldigt, om han hedder Lundborg eller Lundberg. Jeg kender ham jo bedre end ministeren, men han hedder nu Lundborg, jeg har læst hans skrifter og skrevet imod ham og har breve fra ham.“ Jeg ville gå videre, men jeg var hurtigt færdig med den samtale. Og det var altså nu ham, der havde fået den idé om byttehandelen. Nå, det var en smuk byttehandel, sagde jeg til kontorchef Frantz Dahl, men den går ikke. Den islandske minister trækker selvsagt ikke sin udsendte handelskonsulent tilbage, som tillige er en politiker af betydning, og islænderne ønsker utvivlsomt ikke at blande sig i danske universitetsudnævnelser nu, da de jo står for at oprette deres eget universitet og ikke ønsker, at danske ministre blander sig i det, men endelig tager den danske udenrigsminister fejl, når han tror, at jeg sådan uden videre vil finde mig i en byttehandel. Jeg spurgte Dahl, om jeg måtte fortælle undervisningsministeren, hvad han havde betroet mig. „Ja, selvfølgelig,“ svarede Dahl; „han har selv fortalt mig historien og ikke forlangt, at den skulle holdes hemmelig.“ Der var vist ikke mange kontorchefer, der sådan åbent turde meddele et fint diplomatisk spil, inden det endnu var gået i orden. Jeg skyndte mig da derefter hen til undervisningsminister provst Nielsen, der boede i et værelse lige ved siden af kontorchefen. Han indrømmede straks, at det var fuldstændig rigtigt, hvad kontorchefen havde betroet mig. „Og De tror altså, at De kan gå uden om fakultetets indstilling?“ Ja, det følte han sig ikke bundet af, og heller ikke af, at det var vedtaget på finansloven, at der skulle oprettes en sådan post. „Deres kollega Edvard Brandes har jo dog nylig sagt, at lov er lov, og lov skal holdes, og finansloven er jo også lov.“ „Nej, svarede undervisningsministeren, finansloven er ikke rigtig lov. Det er kun en bevilgning, og den behøver ministre ikke at bruge, hvis de ikke vil.“ Deri havde han i grunden ret. Jeg har senere som professor i statsret også fastholdt denne opfattelse. Jeg fortsatte imidlertid: „De skal dog ikke være sikker på, at De kommer godt fra denne historie. Nu går jeg hjem og skriver en artikel til „Dannebrog“, hvori jeg fortæller om hele ministerens smukke plan, og så skal vi se, om De kan føre den igennem.“ „Ja, jeg er ikke bange for Dem“, sagde han. „Og jeg er heller ikke bange for Dem“, fortsatte jeg. „Jeg har som protokolsekretær set så mange ministerier forsvinde, og jeg tvivler ikke om, at jeg også vil overleve Deres ministerium.“ Vi skiltes da altså som mindre gode venner, og jeg satte min artikel i „Dannebrog“, og så kom der røre i sagen. Fakultetet og konsistorium protesterede på ny, og så tog finansudvalget sig af sagen. Her var N. Neergaard ordfører for flertallet, der

bestod af to midlertidigt splittede venstrepartier, og han forlangte nærmere oplysninger af konsejlspræsident Zahle om, hvorfor han ikke gjorde alvor af besættelsen af docenturet. Efter nogen tids forløb viste det sig, at hele planen, som ventet af mig, gik itu på modstand fra islandsk side, og så forsvandt både udenrigsministeren og undervisningsministeren ud af sagen, og konsejlspræsident Zahle måtte til sidst overfor finansudvalgets ordfører rykke frem og forklare sagen.

Han forklarede, at hele historien om den påståede byttehandel var rent opspind, og når sagen var trukket så længe ud, så var det alene, fordi ministeriet havde søgt at finde en endnu mere kvalificeret mand til posten end mig. Men da det ikke var lykkedes at finde en bedre, så skulle jeg få stillingen. På Neergaards opfordring undlod jeg at svare på denne forklaring, da jeg jo nu fik min sag igennem, skønt denne forklaring jo klarligt var meget lidt i overensstemmelse med sandheden. Hr. Zahle havde endda udtalt, at hans ministerium var det sidste hold af mænd, som det danske folk kunne stole på — hvilken udtalelse i øvrigt ikke hindrede, at han temmelig kort tid efter måtte afskedige en af sine ministre, da han ikke selv kunne stole på ham.

For øvrigt kom jeg aldrig til at holde nogen forelæsning i islandsk ret, idet ingen islænder meldte sig efter mine opslag, og det var jeg egentlig ikke ked af. Mit docentur blev derfor nærmest indledning til min videre videnskabelige løbebane således, at jeg kort efter, i 1911, gled ind i stillingen som professor i statsret efter professor Matzens uventet indtrådte død. Da han, som tidligere antydte, næppe havde været særlig ivrig efter at se mig som sin efterfølger, så sandedes igen det gamle ord „nul prince n'a tué son successeur“. Jeg skal i øvrigt tilføje, at min unge islandske konkurrent til docenturet ikke led nogen mén af at blive vraget for mig, idet han straks efter ved det islandske universitets oprettelse i 1911 blev professor juris i islandsk ret hurtigt efter sin eksamen, og altså blev professor samtidig med mig, der så langt senere nåede frem til denne stilling. Han døde for øvrigt kun et års tid efter, og så vidt jeg ved også uden at have skrevet noget.

§ 4. *Min fortsatte deltagelse i Islands-debatten.*

Som tidligere omtalt, var jeg straks, så snart tanken om nedsættelse af en dansk-islandsk kommission kom frem i 1906, gået i gang med at studere hele det mig tilgængelige kildemateriale og havde på grundlag af disse studier forfattet en afhandling, der i realiteten var en imødegåelse af Jon Sigurdssons lære af 1855, som jeg overrakte konsejlspræsident I. C. Christensen. Men samtidig havde jeg udtrykkeligt sagt til ham, at denne afhandling

kun burde offentliggøres under kommissionsforhandlingerne, hvis islænderne selv ville bygge deres krav på Jon Sigurdssons lære. Havde islænderne derfor ikke selv valgt at tage dette standpunkt, ville jeg slet ikke under kommissionsforhandlingerne være kommet ind på dette spørgsmål, selvom jeg var ladet med stof dertil; men nu valgte de, hvad jeg for øvrigt ventede, straks at stå på denne Jon Sigurdssons lære, og så blev jeg nødt til at åbne debatten derom efter formandens ønske.

I hvilken grad islænderne havde rustet sig til at bruge Jon Sigurdssons lære til at føre deres krav igennem, fremgår deraf, at de straks på kommissionens medlemmers bord fremlagde en hel række skrifter, der forfægtede dette standpunkt.

Det første var et af to islandske videnskabsmænd på islandsk affattet skrift „Islands Rigsrettigheder“, hvori de hævdede, at Island lige fra den gamle overenskomst af 1262 havde været et suverænt rige og endnu fremdeles var det, et i øvrigt ganske uvidenskabeligt skrift, hvad der også senere skulle blive anerkendt fra islandsk side. Men da ingen af de danske delegerede kunne islandsk, så kunne det jo beregnes i alle tilfælde at ville gøre stærkt indtryk på dem.

Det andet var et overfladisk lille, til dansk oversat skrift af Einer Hjørleifsson („Danmark og Island“), hvori han opstillede samme påstande og hævdede, at Jon Sigurdssons lære var så uigendrivelig, at ingen siden 1855 havde forsøgt at imødegå den.

Det tredje var, som før nævnt, et, utvivlsomt med islandsk hjælp, på tysk udkommet værk af den svenske redaktør Lundborg „Islands staatsrechtliche Stellung“ af 1908. Dette skrift byggede endnu mere yderligtgående på Jon Sigurdssons lære, og ved dets udsendelse på tysk var det utvivlsomt meningen, at det skulle udbredes over hele verden som støtte for Islands krav. Jeg kan tilføje, at dette for så vidt lykkedes, som den berømte tyske retskyndige von Liszt under påberåbelse alene af Lundborgs skrift i sin folkeret hævdede, at Island kun var i personal union med Danmark, hvilket viser, at selv en nok så berømt videnskabsmands udtalelser kan være ganske værdiløse, når han beskæftiger sig med et spørgsmål, som han intet som helst grundigt kendskab har til.

Endelig havde Island sikret sig støtte også fra en norsk videnskabsmand, professor Gjelsvik, der i 1908 i det norske blad „Aftenposten“ offentliggjorde to artikler, hvori han hævdede islændernes ret til at sige sig løs fra Danmark, hvis de ikke opnåede en ren personalunion i overensstemmelse med deres soleklare ret i henhold til „Gamli Sattmali“. Desværre fik islænderne også en næsten endnu bedre hjælp fra dansk side, idet det radikale

blad „Politiken“ i 1908 i to lange kronikker i oversættelse gengav det meste af Einar Hjørleifsons skrift, uden at oversætteren, en radikal lektor fra Sorø akademi, havde et eneste kritisk forbehold overfor dette jammerlige kritikløse opkog af Jon Sigurdsson, hvilket selv Einar Arnorsson i et anfald af videnskabelig samvittighedsnag i sit skrift „Samband Islands og Danmark“ (Islands forbindelse med Danmark) af 1910 stemplede som et overfladisk og upålideligt andenhånds skrift, som næppe er værd at nævne. Ja, den danske oversætter i „Politiken“, hvis navn forresten var dr. phil. Henrik Ussing, anbefalede endog direkte dette således fra islandsk side karakteriserede skrift til de danske læsere, idet han i indledningen udtalte, at den udmærkede forfatters skrift „giver en fortrinlig oversigt over Islands stilning overfor og mellemværende med Danmark på en måde, der stemmer overens med vist det langt overvejende flertal af islændernes opfattelse.“

For så vidt var de islandske delegerede altså godt rustede til at foretage et afgørende fremstød mod Danmark ved hjælp af disse videnskabelige våben, idet de sikkert regnede med, at der ikke ville findes en eneste dansker, der overhovedet ville vove at imødegå deres så kraftigt underbyggede og formentlig videnskabeligt ubestridelige krav. Det var derfor heller ikke helt med urette, at Hafstein som tidligere anført på altinget i 1909 udtalte, at det var et stort uheld, at dr. Knud Berlin blev sekretær ved kommissionen.

I hvert fald blev det en stor overraskelse for dem, at der uventet dukkede en dansk mand op, som var næsten lige så kyndig i Islands gamle historie som de kyndigste af islænderne selv, således at han omgående kunne tage de af islænderne fremlagte skrifter under kritisk belysning. Det viste sig endda, at ingen af de islandske delegerede særligt havde rustet sig til at optage en videnskabelig debat, idet de åbenbart ikke havde regnet med, at en sådan kunne blive åbnet fra dansk side. Det var i og for sig for så vidt forståeligt, som der jo siden professor J. E. Larsens død kun 1 år efter Jon Sigurdssons polemiske indlæg af 1855 ikke fra en eneste dansk historikers side var gjort forsøg på imødegåelse af Jon Sigurdssons lære, en holdning fra dansk side, der ikke blot i sig selv synes uforklarlig, men også fra islandsk side ikke uden føje kunne tydes som ligegyldighed overfor Island eller endog som en indirekte tilståelse af, at Island ikke havde noget med Danmark at gøre. Også fra andre sider i Norden følte man forundring over denne Danmarks ligegyldige holdning. Således kan jeg henvise til, at den norske rigsarkivar Ebbe Hertzberg, Nordens ypperste kender af gammel nordisk ret og udgiver af Konrad Maurers efterladte skrifter, i et brev, hvori han takkede for udsendelsen af min „Islands statsretlige Stilling“ I,

af 1909, gav luft for følgende hjertesuk: „det var i sandhed på tide, at I danskere også begyndte at se Islands såkaldte videnskab lidt efter i sømmene.“

Det skulle da også vise sig, at selv den kyndigste retshistoriker blandt de islandske delegerede, den senere professor juris Larus H. Bjarnason, ikke på forhånd havde rustet sig til en videnskabelig holmgang om Islands stilling i gamle dage og derfor kom i en ret vanskelig stilling, da han skulle imødegå mit første ved kommissionen fremsatte videnskabelige indlæg. Værre blev det, da jeg i mit andet indlæg tog både hans svar og de øvrige fra islandsk side fremlagte skrifter under kritisk belysning. Jeg havde endog selv medlidenhed med hans vanskelige stilling, således at jeg bad ham forsøge et afsluttende gensvar, idet jeg lovede ikke at ville svare på dette, da jeg forstod, at der ville blive rettet kritik imod ham, når han kom hjem, dersom mit andet indlæg kom til at stå som det sidste ord i sagen. Jeg kunne dog ikke formå ham dertil, og det gik da, som jeg forudså, at hans svar til mig ikke på Island blev anset for tilstrækkeligt fyldestgørende. Dette kom på en pudsigt måde frem, da de to forfattere af skriftet „Islands Rigsrettigheder“, dr. Jon Thorkelsson og Einar Arnorsson i „Andvari“ i 1910 udsendte et nyt indlæg, hvori de i forordet udtalte, at man på Island ikke havde fundet Bjarnasons tilsvarende fyldestgørende, hvorfor de nu var udset til at svare mig. Men endnu mere interessante er de forhandlinger, som mine indlæg fremkaldte på selve altinget i 1909. Det radikale flertal mente, at der måtte gøres noget alvorligt for at imødegå mine indlæg, og besluttede derfor, at der skulle bevilges en større sum til et skrift om Islands statsretlige stilling, som skulle udsendes først på dansk og senere på tysk og indeholde en imødegåelse af mig.

Dette skrift skulle dog først komme til verden efter mange fødselsveer. Allerede på altinget var man ikke sikker på at have den rette mand til dette vanskelige og farefulde hverv. Den lærde altingsmand, landsarkivar dr. Jon Thorkelsson, mente sig ganske vist selvskreven dertil, men flertallet var ingenlunde af samme mening. Det en overgang vedtagne beløb 5000 kr. blev derfor nedsat til 2500 kr., fordi man først ville se, hvor godt skriftet blev. Den senere professor juris Larus H. Bjarnason udtalte endog, hvad dr. Thorkelsson ganske vist ikke selv meddeler, men hvad der står at læse i altingstidende for 1909, bind I, side 209, „det er mig ikke bekendt, at nogen mand, mindst nogen af flertallet her, er skikket til at forfatte et sådant skrift, allermindst den mand, som dette lille ben vistnok er tiltænkt. Den, der skal forfatte et sådant skrift, må først og fremmest være en lovkyndig mand, men han må desuden være en fint dannet og sandhedskærlig mand og

en mand, der kan belægge sine ord på høflig vis, men ikke kaste med snavs“.

Men selv efter at bevillingen var vedtaget, ventede der dr. Thorkelsson nok af fortrædeligheder. Som han selv meddeler, ville ikke engang hans politiske ven minister Bjørn Jonsson på nogen måde betro ham på egen hånd at udgive dette skrift, men krævede bestemt, at Einar Arnorsson, docent ved Islands lovskole skulle være med om forfatterskabet, og pengene skulle ikke falde, før skriftet var udkommet.

Som en slags prøveark udkom da i 1910 på islandsk afhandlingen „Islands Stilling overfor andre Stater indtil Reformationen“ af Jon Thorkelsson og Einar Arnorsson i tidsskriftet „Andvari“ og i samme tidsskrift kom der næste år en fortsættelse, dog med ændret titel og alene med Arnorsson som forfatter. Men skønt Jon Thorkelsson således efterhånden til stor fordel for skriftet var gledet helt ud af spillet, ventede der forfatterne en stor overraskelse, da de i 1912 næsten havde skriftet færdigt og bad om, at bevillingen måtte blive fornyet endnu engang. De fik da et bestemt nej af den ny minister Kristian Jonsson, der erklærede, at bevillingen nu ville bortfalde, eftersom skriftet ikke var blevet færdigt i rette tid, et svar, der synes at tyde på, at det allerede offentliggjorte ikke i særlig grad kan have vundet Islands ministers bifald.

Allerede straks efter at kommissionen var opløst og gået fra hinanden, rykkede jeg ud med det af mig i den blå bog bebudede store skrift, hvor jeg nærmere ville godtgøre rigtigheden af det af mig anførte. Det blev det store skrift om Islands statsretlige stilling, bd. I. af 1909, som er min hovedindsats i hele denne kampagne, og som jeg i det væsentlige endnu står fast ved.

Jeg havde den glæde at se det modtaget med al ønskelig anerkendelse fra en udmærket islandsk videnskabsmands side, den senere professor i nordisk filologi ved Islands universitet, Bjørn Magnusson Olsen, som det var mig en fornøjelse at tage debatten op med. Han havde allerede i et lille skrift af 1908 „Um upphaf konungsvals á Islandi“ (om indførelsen af kongemagten på Island), inden han endnu kendte noget til mine to skrifter i betænkningen, på mange punkter udtalt opfattelser, der faldt i tråd med mine, og i et nyt skrift af 1909 med titlen „Enn um upphaf konungsvals á Islandi“ (mere om indførelsen af kongemagten på Island) gav han en udførlig anmeldelse af mit sidstnævnte i 1909 udkomne store skrift. Her udtalte han sig med adskillig anerkendelse om mit arbejde. Han erkendte ikke blot, at det var skrevet med kyndighed, med kendskab såvel til de historiske kilder, som til den nye og nyeste litteratur i emnet. Men han indrømmede også, at islænderne

vil kunne lære betydeligt af skriftet, og at dette, selv hvor det vender sig polemisk mod islandske forfatters meninger, er skrevet i den rolige ånd og tone, der sømmer sig videnskabsmænd i slige tvistigheder. Endelig udtalte han også, hvad der særlig glædede mig, at skriftet ikke bærer vidne om nogen uvilje mod Island eller islændere, men snarere om det modsatte. Og selvom han på adskillige mindre punkter ikke var enig med mig, så var han det dog i hovedsagen på alle hovedpunkter. Jeg besvarede omgående hans anmeldelse i en udførlig afhandling „Til Islands tidligere statsretlige Stilling“ i Nordisk Tidsskrift for Retsvidenskab af 1911, hvori jeg takkede ham for den venlige og anerkendende anmeldelse og gik nærmere ind på de punkter, hvor han havde haft indvendinger at fremføre. Endnu bedre var det dog, at da det foran omtalte skrift af Jon Thorkelsson og Einar Arnorsson om „Islands Stilling overfor andre Stater“ i 1910 udkom, gav Bjørn Magnusson Olsen det i „Skirnir“ i 1910 en knusende imødegæelse og udtalte, at ingen, der ville tale sandhed, kunne benægte rigtigheden af min opfattelse af rigsrådets stilling til Island, hvorhos han sluttede med, at „hvis forfatterne havde til hensigt at skrive mere om dette emne, at det da måtte være af en sådan art, at det kunne blive dem selv og deres land og folk til ære og ikke til skam“. Denne kraftige advarsel var muligvis årsagen til, at det næste skrift, der i 1911 udkom i „Andvari“, udkom alene under Einar Arnorssons navn, og som det allerede fremgår af den ny titel „Islands Forhold til Danmark“, var det holdt i meget forsigtigere form end det foregående. Han synes således f. eks. nu i alt væsentligt at have opgivet at bygge noget for Islands senere retsstilling på den berømmelige gamle overenskomst af 1262, som han ganske vist endnu fortolker ganske uhistorisk.

Den lære, som de islandske adskillelsesmænds altfor ivrige udenlandske hjælpere redaktør Lundborg og professor Gjelsvik ugenert forfægtede, at denne gamle middelalderlige overenskomst endnu skulle være ikke blot gældende, men det eneste gyldige grundlag for Islands forbindelse med Danmark og endnu fremdeles frit opsigeligt fra islændernes side, bryder han bestemt staven over.

Også en anden anerkendt islandsk videnskabsmand, docent dr. Valtyr Gudmundsson, udtalte sig i 1912 på lignende måde som Bjørn Magnusson Olsen, idet han efter udsendelsen af mit 2. store skrift „Det norske og danske Rigsraads Stilling til Island“ af 1911 udtalte, at det ville være vanskeligt for retsindige mænd at nægte rigtigheden af mine der udtalte meninger. Endelig skal jeg tilføje, at den mig i øvrigt i politiske spørgsmål ret fjendske redaktør Jon Olafsson i sit blad „Reykjavik“ for 24/4 1911 i anledning af mit skrift af samme år om „Det norske og danske Rigsraads Stil-

ling til Island“ udtalte, at „dette Berlins skrift er ligesom ellers videnskabeligt, overordentligt vel skrevet og vidner om hans store lærdom. Han knuser her fuldstændig alle vore landsmænds lærdomme. Den anerkendelse må man yde dr. Berlin, at hans videnskabelige skrifter i forhold til Einar Arnorssons og Jon Thorkelssons er som guld mod kobber“.

I øvrigt havde jeg i samme år, hvor jeg udgav mit skrift om det norske og danske rigsråds stilling til Island af 1911, den tvivlsomme fornøjelse også at krydse en klinge med den svenske redaktør Ragnar Lundborg, da han i 1910 vovede sig frem i det ansete svenske tidsskrift for statsvidenskab, hvor jeg ofte havde skrevet. Denne redaktør Lundborg, der på en eller anden måde havde erhvervet en doktorgrad i Tyskland, havde en sværmerisk kærlighed for Europas mindste stater, som han betragtede som verdens lykkeligste samfund. Han havde derfor skrevet en lille bog om republikken San Marino, der ligger højt på et bjerg i Apenninerne i Italien, men som forlængst kun er republik af navn. I alt fald, da jeg i Mussolinis tid besøgte denne gamle middelalderlige republik og efter at være nået op på toppen af bjerget gik ind i den lille by, var det Mussolinis gendarmere, der vogtede over indgangen til frihedens paradys og vogtede nøje over, at ingen ikke-fascister kom ind. Blandt andre af Europas mindste og derfor lykkelige lande havde han også beskrevet Monaco, hvor spillebanken i Monte Carlo i hvert fald i sin tid gav så gode indtægter til statskassen, at borgerne selv var fri for skat, men til gengæld heller ikke måtte spille i banken. Til hans protegeer hørte også det ganske lille Lichtenstein i Østrig og flere andre. Åbenbart af den grund at Islands folketal var lille i forhold til Danmarks, havde han fra først af stillet sig på Islands side og blev naturligvis med glæde modtaget som forkæmper og forsvarer af Island. Nu var han altså også søgt ind til et anset svensk tidsskrift for at vinde Sveriges støtte for sin kampagne. Dette skete i form af en afhandling om „Islands folkeretlige Stilling“ af 1910, men da redaktionen af tidsskriftet udtrykkeligt havde udtalt i en note, at tidsskriftet ikke ved optagelsen af hr. Lundborgs artikel har taget stilling til de deri udtalte anskuelser, hverken for eller imod, fandt jeg det rigtigst at give ham et kraftigt tilsvær, der udkom i årgangen 1911.

Nu skal jeg naurligvis ikke referere alle de tåbeligheder hos ham, som jeg præsenterede for det svenske publikum, men nøjes med at slå på særlige morsomme ting. Den ene ting var den, at skønt han ville hævde, at islændernes gamle overenskomst med Håkon den Gamle af 1262, hvorefter Island formentlig blev et selvstændigt kongerige og var det endnu i dag, og som oven i købet skulle være det eneste retlige bindeled mellem Island og

Danmark, skønt den forlængst er helt bortfaldet, så havde han ikke gjort sig den ulejlighed at studere selve den islandske tekst, som foreligger trykt i flere udgaver (rimeligvis fordi han ikke kunne islandsk), men gengav den af ham aftrykte tekst efter en norsk oversættelse af P. A. Munck „Det norske Folks Historie“. Dette kunne jeg bevise, fordi denne oversættelse på adskillige punkter var højst unøjagtig, og Lundborg slavisk havde gengivet alle P. A. Muncks unøjagtigheder og kun forøget disse med en komisk unøjagtighed, hvor P. A. Muncks oversættelse var rigtig. Og det rent tragiske var, at en af de bestemmelser i den gamle overenskomst, som P. A. Munck havde glemt, og derfor også af Lundborg trofast var blevet udeladt, var den eneste, som overhovedet kunne tænkes endnu at være i live, nemlig den, at kongen skulle give islænderne fred og islandske love.

Det andet punkt, som jeg slog ned på, var, at Lundborg ville føre et historisk videnskabeligt bevis for, at Island i 1262 blev et suverænt kongerige, ved henvisning til, at dette var udtalt i forordet til en islandsk adressebog, udgivet af daværende overretssagfører Svein Bjørnsson. Jeg udtalte hertil, at en sådan påstand i en islandsk overretssagførers adressebog fra 1910 naturligvis ikke for alvor kunne anføres i en videnskabelig afhandling som et historisk bevis for, hvad der var foregået en 6—700 år før. I en replik hertil svarede Lundborg, at det næppe generelt taget er umuligt at hente videnskabelige resultater i en adressebog, samt at den nævnte adressebog var skrevet af en fremragende islandsk jurist, Svein Bjørnsson, som således gav dens udtalelser autoritativ kraft. Nu skal jeg vel erkende, at den pågældende islandske overretssagfører senere har vist sig som en fremragende islandsk politiker, idet han senere blev Islands første mangeårige gesandt i Danmark og blev den islandske republiks første præsident; men derfor blev jo en ganske ubestyrket udtalelse i forordet til en adressebog lige værdiløs til oplysning om, hvad der foregik på Island i 1262, og en mand, der i et videnskabeligt tidsskrift drister sig til at fremføre noget sådant, kunne ikke tages alvorligt. Hermed afsluttede redaktionen det muntre replikskifte, og siden er hr. Lundborg, så vidt jeg har kunnet finde, ikke taget alvorligt nogetsteds i Sverige.

I Island derimod brugte man ham endnu indtil forbundslovens vedtagelse i 1918, hvor han udsendte et nyt tysk indlæg til fordel for Island, som en stor videnskabelig autoritet, men der kom da heldigvis den tid, da selv Island blev færdig med ham. Dette skete, da han i 1934 udsendte et sidste tysk værk „Islands völkerrechtliche Stellung“, hvor han fremstillede sig som den eneste upartiske og sagkyndige kender af Islands nuværende retsstilling. Heri gentog han ikke blot alle sine tidligere tåbelige påstande om

„Gamli Sattmali“, som endnu bestående og frit opsigelig, men gjorde sig yderligere til af sin virksomme deltagelse i Islands kamp for anerkendelse som suveræn stat i forhold til Danmark, men fremstillede det, som om han næsten havde været hovedmanden i Islands kamp derfor. Da han imidlertid søgte at godtgøre dette ved at offentliggøre en udførlig korrespondance, som han havde ført med den islandske gesandt i Danmark, Svein Bjørnson, uden i forvejen at have indhentet dennes tilladelse dertil, blev denne hans dristighed ikke uden grund taget ham ilde op. Nu var man omsider fra Islands side helt færdig med Lundborg, der var blevet mere og mere påtrængende i sin optræden overfor Island, og nu ville man være færdig med ham. Moren havde gjort sin pligt, moren kunne gå. Da gav jeg en kraftig anmeldelse af Lundborgs sidste skrift af 1934, såvel på dansk i „Nordisk Tidsskrift for international Ret“ i 1934 som på tysk i „Zeitschrift für öffentliches Recht“ i Wien 1935. Dermed var han også gået ud af sagaen udenfor Island.

Herefter havde jeg tænkt mig, at jeg kunne afslutte min videnskabelige diskussion om Islands ældre retsstilling. Nu havde jeg 3 à 4 gange påvist uholdbarheden af Jon Sigurdssons lære om den gamle overenskomst om Islands uafhængige stilling overfor Norge og Danmark, og dette måtte kunne være nok.

Imidlertid udkom der endnu et stort indlæg i spørgsmålet fra islandsk side, et skrift på 400 sider „Islands statsretlige Stilling“ af 1913 af Einar Arnorsson, der nu var blevet professor juris ved Islands universitet. Det var omsider lykkedes ham at skaffe penge af altinget til udgivelse af dette skrift, og han blev tillige belønnet med en pris af Jon Sigurdssonsfonden derfor. Denne pris var for så vidt vel fortjent, som skriftet helt igennem var i Jon Sigurdssons ånd.

Jeg havde imidlertid ikke mere lyst til at skrive et nyt stort skrift imod Einar Arnorsson, allerede fordi det indeholdt alt for mange gentagelser af ting, jeg tidligere havde imødegået. Jeg nøjedes derfor med en længere anmeldelse i „Ugens Tilskuer“ for 1912—13.

Heri erkendte jeg, at det var det bedste indlæg fra hans hånd i dette spørgsmål, og at der var adskilligt af værdi i skriftet, særlig om Islands indre forhold. Jeg kunne tillige kun påskønne, at han i dette skrift ligesom i det tidligere af 1911, der var forfattet uden medvirken af Jon Thorkelson, endelig synes at have opgivet adskillige af de mest uholdbare Jon Sigurdssonske doktriner. Han synes således f. eks. i alt væsentligt at have opgivet at bygge noget for Islands nuværende retsstilling på den berømte overenskomst af 1262, som han dog fortolkede ganske uhistorisk. Han

erkendte nu, at ikke blot bestemmelsen om opsigeligheden, men også så godt som alle de andre bestemmelser i denne ærværdige kontrakt forlængst var gået ud af sagaen. Hele det tåbelige afguderi med den gamle overenskomst, som er blevet drevet på Island siden Jon Sigurdssons tid, men navnlig siden 1907, da Jon Thorkelsson på ny forsøgte at slå det gamle underkastelsesbrev op til et stort frihedsbrev, bryder han aldeles bestemt staven over. Han tilstod ligeledes nu, at islænderne aldrig har blandet sig i valget af Norges og Danmarks konge, men altid kun hyldet den i hovedlandet valgte konge, og han indså nu også omsider umuligheden af vedblivende at nægte, at islænderne selv i hvert fald i praksis gennem århundreder havde anerkendt det norske og danske rigsråds myndighed til ved siden af kongen at deltage i hele Islands styre, selvom han ganske vist fastholdt, at Island desuagtet efter loven vedblev at være en uafhængig suveræn stat ligestillet Danmark — Norge o. s. v. Alle disse indrømmelser hilste jeg med glæde, selvom de gjordes nødtvungent og med mange forbehold. Det viste sig dog trods alt, at min kritik ikke havde været forgæves, men det virkelig var lykkedes mig på adskillige hovedpunkter at rydde op blandt de mange dristige postulater og vrange fortolkninger, som Jon Sigurdssons stridskrift af 1855 i så høj grad var fuldt af.

Men skønt Einar Arnorsson altså på flere punkter noget havde forbedret sin stilling ved endelig at frafalde adskillige tidligere hævdede, altfor uholdbare opfattelser, så blev der dog indtil overflod nok tilbage også i hans nye skrift af angribelige og rent uholdbare påstande, særlig på de punkter, som jeg endnu ikke havde belyst. Jeg påviste i en anmeldelse disse unøjagtigheder; men jeg skal her kun kort nævne enkelte ting.

Da Einar Arnorsson i det væsentlige havde måttet opgive at bygge noget på Gamli Sattmali, så ville han nu — også her i overensstemmelse med Jon Sigurdssons lære — lægge hovedvægten på, at der i året 1662 ved enevældens indførelse afkrævedes Island en særlig arvehyldningsed. Deraf ville han slutte, at Island af kongen blev anerkendt som en særlig stat uafhængig af og sidestillet med kongerigerne Danmark og Norge, en påstand, hvis urigtighed tilstrækkeligt fremgik af en tilsvarende særlig arvehyldningsed i 1662, som blev afkrævet på Færøerne. Ligeledes ville han — ligesom Jon Sigurdsson — bestride, at enevældens grundlov, kongeloven af ¹⁴/₁₁ 1665, skulle have fået gyldighed på Island, fordi den ikke var blevet tinglæst der; at den heller aldrig var blevet tinglæst i Danmark, Norge eller på Færøerne — den blev først længe efter udstedelsen, i 1709, offentliggjort for „samtlige disse rigers og landes indbyggere“ ved trykken i København — ser han ganske bort fra, men selvom han således ikke ville anerkende, at

enevælden gyldigt var indført på Island, så endte han dog i den åbenbare selvmodsigelse, at Danmarks konge endnu skulle være enevældig i alle de anliggender, der ikke var gjort til Islands særanliggender, hvorom Hafstein på altinget i 1911 udtalte de rammende ord: „det klinger som en røst fra forfædrenes grave, at kongen skulle være enevoldskonge her i landet, efter at vi har haft konstitutionelt styre og lovgivende ting her i mangfoldige år.“

Med min anmeldelse af Einar Arnorssons skrift af 1913 mente jeg at kunne trække mig ud af den egentlige videnskabelige debat om Islands tidligere retsstilling. Dertil kommer, at det islandske spørgsmål nu ved den islandske flagsags rejsning i 1913 var kommet ind i en politisk krise, hvor der ikke mere kunne ofres større interesse for rent videnskabelige meningsudvekslinger.

Men fordi jeg nu trak mig tilbage fra den rent videnskabelige debat, så kunne jeg naturligvis ikke fraskrive mig retten til at deltage i den almindelige politiske debat om Islands stilling i nutiden og fremtiden, som jeg jo både som statsretskyndig og særlig islandskyndig havde næsten naturlig forpligtelse til at udtale mig om i betragtning af den store uvidenhed om alle islandske forhold, som dengang kendetegnede den danske presse, hvoraf næsten ingen forstod islandsk, og dette blev jeg også for øvrigt straks af islandske indlæg i de danske blade ligefrem tvunget til, således allerede i 1908, lige efter at kommissionen var opløst.

Jeg havde da en polemik i „Dannebrog“ af 1908 med altingsmand dr. Jon Stefansson, hvis udtalelser på to punkter glædede mig. For det første udtalte han, „det er en fornøjelse at diskutere med en mand, der diskuterer på en så kyndig, rolig og behagelig måde, som dr. Knud Berlin“. For det andet glædede det mig, at han, der i 1907 i det danske tidsskrift „Tilskueren“ havde oversat Gudmundur Hannessons skrift „Ved Daggy“ af 1907, dér for første gang tilstod, at ren skilsmisse fra Danmark var Islands virkelige mål, nu også overfor mig redeligt og ærligt tilstod, at han betragtede skilsmisse som målet for Islands endelige politik, som Danmark jo kun havde interesse i at blive klar over.

Siden efter måtte jeg i en lang række artikler i tidsskrifter og dagblade tage ordet mod islandske indsendere i danske blade, der på en mindre redelig og ærlig måde end dr. Jon Stefansson optrådte som forsvarer for Islands krav. Særlig havde jeg i lang tid mit faste hjemsted i dagbladet „København“, hvor jeg i en årrække havde en uforlignelig redaktør i H. Witzansky, der lod mig skrive så mange og så lange ledere, som jeg ville, uden nogensinde at blande sig i dem, idet han stolede på, at hvad jeg skrev var nøje overvejet og grundigt undersøgt, hvad han også roligt kunne gøre.

Inden jeg afslutter min omtale af min videnskabelige og politiske islandsdebat, føler jeg trang til at nævne to mænd, af hvem jeg havde værdifuld hjælp i denne min ellers ret ensomme kamp. Den ene var en udmærket dansk-nordisk filolog dr. Chr. Kaalund, bibliotekar ved den Arne Magneanske håndskriftssamling i universitetsbiblioteket. Da jeg i begyndelsen af mine islands-historiske undersøgelser opsøgte ham i den berømte gamle håndskriftssamling og bad ham vise mig lidt til rette der, fik jeg ikke blot den velvillige modtagelse, som han naturligvis gav alle besøgende, både islændere og danske, men han udtalte efter at have stiftet bekendtskab med mine skrifter sin personlige glæde over, at endelig en dansk mand havde taget sig af det vanskelige hverv at rydde op i de mange uholdbare påstande, som hans berømte forgænger i stillingen ved den Arne Magneanske samling, Jon Sigurdsson, havde gjort sig skyldig i, og han ydede mig i de første år en uvurderlig hjælp ved at læse korrektur på mine islandske citater i mine skrifter, således at de fremtrådte i lydefri skikkelse, ligesom han også hjalp mig udmærket ved vanskelige oversættelser og gjorde mig opmærksom på adskillige skrifter, som jeg havde nytte af at gennemlæse.

Da han i 1919 afgik ved døden, skrev jeg en nekrolog over ham i „København“, hvori jeg takkede ham for den udmærkede hjælp, han havde ydet mig i mine islandske studier. Dette foranledigede professor Finnur Jonsson til et fnysende overfald på mig, hvori han lige ud ville bestride rigtigheden af, hvad jeg havde udtalt, og beskyldte Kaalund nærmest for landsforræderi, hvis han havde hjulpet mig, samtidig med at han var så nær ven med så mange islændere. Jeg måtte da i lige så kraftigt gensvar belære ham om, at dr. Kaalund var en god dansk mand, og at selv al hans venlighed for Island og islænderne ikke kunne forbyde ham tillige at nære en dansk national følelse, som man jo ikke mærkede alt for meget til blandt danske i det islandske spørgsmål.

Den anden mand, af hvis bekendtskab og senere varme venskab jeg havde stor nytte, var en islænder, min kollega ved universitetet, docent i islandsk historie og litteratur, senere professor i islandsk sprog og litteratur, dr. Valtyr Gudmundsson, og her er jeg klar over, at jeg bevæger mig på et noget vanskeligere punkt, da man måske endnu fra islandsk side vil fordømme, at en redelig islandsk mand kunne støtte mig i min ensomme kamp mod deres store fører Jon Sigurdssons lære. Da han i 1928 afgik ved døden, undlod jeg derfor i mine mindeord om ham i „Berlingske Tidende“ af ^{30/7} 1928 at udtale et eneste ord om mit nære forhold til ham, idet jeg mindedes professor Finnur Jonssons hysteriske overfald på mig i anledning af min nekrolog over den gode danske dr. Christian Kaalund, men da professor

Valtyr Gudmundsson nu forlængst er stedet til hvile i sit fædrelands jord, efter at han først var blevet bisat i Holmens kirke, tænker jeg ikke, det kan skade hans minde, at jeg i historiens interesse røber det gamle ven-skab, der bandt os sammen.

Professor Valtyr Gudmundsson var en fin, stille videnskabsmand, der efter at have taget sin filologiske embedseksamen udnævntes til docent i is-landsk historie og litteratur ved universitetet. Hans hovedværk var hans doktordisputats „Privatboligen paa Island i Sagatiden“, en grundig skil-tring efter de islandske sagaer. Han skrev senere på dansk en oversigt over islandsk litteratur fra middelalderen til vore dage. Han udgav bl. a. en populær bog om „Islands Kultur ved Aarhundredskiftet 1900“ og enkelte mindre afhandlinger af antikvarisk karakter samt det skarpsindige lille skrift „Island i Fristattiden“ af 1924. Den, der kun kendte Valtyr fra hans senere år, ville lidet ane, at denne stille, fine videnskabsmand engang havde stået midt i den politiske kamps brænding som en af sit folks mest om-stridte politiske førere og på et hængende hår var blevet Islands første for altinget ansvarlige minister.

Det forholdt sig hermed således, at der lige fra 1881 til 1895 i hver ene-ste altingssamling fra privat islandsk side blev indbragt forslag til ændring af forfatningsloven af 1874, navnlig gående ud på, at der i stedet for lands-høvdingembedet på Island og ministeren for Island i København skulle oprettes en lokal regering på Island, bestående af en af kongen udnævnt, ansvarlig landsstyrer (altså en slags generalguvernør eller vicekonge) og et af denne landsstyrer udnævnt ministerium, bestående af indtil tre ministre. Det var altså en lignende ordning som den, der fandtes i de selvstyrende britiske dominions, der herved tilstræbtes.

Dette revisionsforslag blev hver gang vedtaget i altingets nederste afde-ling, og det lykkedes endog to gange at få det vedtaget af hele altinget i de for forfatningsændringer gældende former, men hver gang strandede sagen på den danske regerings modstand, idet den foreslåede ordning ansås både for stridende mod den danske statsforfatning og for dyr for et så fattigt land som Island.

Dette uheldige udfald af revisionsbestræbelserne medførte megen skuf-felse og modløshed på Island, hvad der bl. a. gav sig udslag i en stærk ud-vandring, navnlig til Canada, således at der i 1887, da udvandringen kulmi-nerede, udvandrede ikke færre end 2000 af en befolkning på omkring 70.000 mennesker. I 1895 besluttede flertallet af altingets medlemmer at lade det gamle revisionsforslag hvile og opfordrede i stedet regeringen til at frem-sætte et nyt. Men derpå ville regeringen ikke indlade sig. Forvirringen og

misfornøjelsen tiltog derfor på Island, således at der allerede dengang fremkom forslag om fuldstændig adskillelse fra Danmark, selvom disse endnu ikke vandt videre tilslutning.

Da var det, at dr. Valtyr Gudmundsson, dengang endnu kun i trediveerne, meldte sig som frelser med et mæglingsforslag. Han, der nogle år før var blevet docent ved Københavns universitet og folkevalgt medlem af altinget og altså med sin stilling både i Danmark og på Island egnede sig naturligt som mægler mellem de to lande, gjorde sig til tolk for et nyt revisionsforslag, der skulle afhjælpe de føleligste mangler ved den gældende ordning uden dog at røkke ved den politiske forbindelse mellem Danmark og Island. Det vigtigste punkt i det nye forslag var, at Islands minister skulle blive boende i København, men skulle udnævnes som en særlig minister, være det islandske sprog mægtig og selv skulle møde på altinget og forhandle med dette.

Dette mæglingsforslag, som regeringen — det var dengang justitsminister Nellemann, der var minister for Island — erklærede at kunne gå med til, blev i 1897 fremsat i altinget og vandt stor tilslutning, men mødte også forbitret modstand fra mange hold, der anså det for et stort tilbageskridt, idet man mente, at tyngdepunktet for landets styre derved i endnu højere grad ville blive henflyttet til København. I to samlinger — i 1897 og 1899 — vedtoges forslaget af øverste afdeling, men nåede ikke flertal i nederste afdeling. Sidste gang stod dog her stemmerne lige. Alligevel lykkedes det dr. Gudmundssons parti denne gang at få flertal i altinget for mæglingsforslaget, der efter dets ophavsmand kaldtes „Valtyska“, men det skete rigtignok kun ved hjælp af en noget angribelig manøvre. Et medlem af modpartiet blev nemlig ved sygdom forhindret i at møde, og deraf benyttede det Gudmundssonske parti sig til at vælge formanden ud af modpartiet, hvorved dette mistede en stemme, idet formanden ikke kunne deltage i afstemningen.

Men lige som sejren omsider efter så store anstrengelser var vundet og dermed dr. Gudmundsson selvskrevet til den ny islandsministerpost, indhentedes han af Nemesis. I 1901 indtraf jo i Danmark det såkaldte systemskifte. Herved åbnede der sig udsigter til at opnå mere i Danmark for Island end efter dr. Gudmundssons forslag, og som ordfører for dettes modstandere rejste derfor Hannes Hafstein, der da nylig var blevet altingsmand, til Danmark for at udvirke, at Island i stedet for en i København bosat kunne få en på Island selv bosat særlig islandsk minister. Den nye danske justitsminister og minister for Island, Alberti, viste sig velvillig overfor dette ønske, og i et „allerhøjeste Budskab til Islænderne“ af 10/1 1902 ud-

talte derefter kongen, at han vel ville imødekomme ønsker om en særlig islandsktalende og for altinget mødende islandsk minister, men at han også ville kunne imødekomme ønsket om, at han blev bosat i Reykjavik. Dermed var dr. Gudmundssons forslags skæbne beseglet. Det videregående forslag, som hans parti ved valgene havde måttet love at stemme for, blev enstemmigt vedtaget på altinget, og det blev nu Hannes Hafstein, ikke Valtyr Gudmundsson, der blev den første særlige islandske minister.

Herefter trådte Gudmundsson, skønt utvivlsomt sit partis klogeste og kynigste mand, efterhånden mere og mere i baggrunden. Den voldsomme opposition overfor den sejrende Hafstein, som partiet nu gik over til, kunne han med sin mere forsigtige og mæglende natur vanskelig føre an i, og navnlig ville han ikke følge sit parti i angrebet på det dansk-islandske kommissionsudkast af 1908, som alle de islandske delegerede med undtagelse af Skuli Thorodsson havde tiltrådt. Efter altingsvalgene i 1909, hvorved Hafstein styrtedes, blev Valtyr Gudmundssons valg kasseret af hans eget parti, og det blev ikke ham, men en langt ringere politisk dygtighed, redaktør Bjørn Jonsson, der blev Hafsteins efterfølger som minister. Senere valgtes Gudmundsson vel igen ind på altinget for den lille islandske købstad Seydisfjord på Østlandet, men hans indflydelse var forbi, og han gled endelig ud i 1914, da den islandske altingsvalglov ændredes således, at der krævedes fast bopæl på Island for at blive valgt, en bestemmelse, der ikke gjaldt i deres store Jon Sigurdssons tid. Han var altid bosat i Danmark.

Valtyr Gudmundssons indsats i islandsk politik blev for så vidt kun en kort parentes i den lange islandske forfatningskamps historie. Fra et dansk synspunkt er der heller ikke grund til at beklage, at hans forfatningsforslag ikke førtes igennem, thi der var det ejendommelige ved det, at efter det skulle den særlige islandske minister lønnes og pensioneres ikke af Island, men af Danmark. Dette blev på Island anført som et stort fortrin, at Island lod Danmark betale gildet, men for Danmark ville det have været en tvivlsom fornøjelse, om det skulle have betalt måske en hel række islandske ministerpensioner foruden de i forvejen tilstrækkeligt mange danske. Fra et islandsk standpunkt var det Hafsteinske forslag utvivlsomt også langt at foretrække. Da Island i 1918 fik tre ministre, skyndte det sig som bekendt med helt at afskaffe ministerpensionerne. Men i øvrigt ville det Gudmundssonske forslag, om det havde sejret, næppe i højere grad været blevet en endelig afslutning af den islandske forfatningskamp, end det sejrende Hafsteinske blev det.

Men hvor kort Gudmundssons deltagelse i Islands politik end blev, en førerrolle kom han dog en årrække til at spille i sit lands politik, og han

formåede i den korte tid at sætte sindene således i bevægelse, at han resten af sit liv måtte lide under partisk og fjendtlig bedømmelse af hans politiske motiver fra sine landsmænds side. Navnlig måtte han jævnlig høre ondt for altfor stor danskvenlighed, fordi hans forfatningsforslag var et mæglingsforslag, og fordi han også senere, da han stod helt udenfor aktiv islandsk politik jævnlig syntes, at hans landsmænd gik for hastigt frem i retning af at overskære forbindelsen med Danmark. Han hørte til den gamle generation af islandske politikere, der endnu holdt fast ved mesteren Jon Sigurdssons ord på Tingvallamødet i 1873, da han overfor det dér rejste forslag om en ren personalunion, som i øvrigt fremkom fra en begavet bonde, der bar samme navn som føreren Jon Sigurdsson, udtalte: „vi kan godt være et frit samfund, fordi vi har visse sager fælles med danskerne, og alle, der har begreb om statssager, må anse det for i allerhøjeste grad farligt at gå til fuldstændig adskillelse fra danskerne.“ Udviklingen løb her både fra Gudmundsson og fra Jon Sigurdsson, og derfor blev Gudmundsson efterhånden en ensom mand.

På grund af denne Valtyr Gudmundssons mæglende og omstridte stilling i islandsk politik fandt jeg, at det kunne være til værdi for mig at stifte nærmere bekendtskab med ham, som jo var min kollega ved universitetet. Skønt jeg i begyndelsen var noget usikker for hans politiske stilling, lykkedes det mig snart at komme i nærmere forbindelse med ham, en forbindelse, der gennem årene udviklede sig til et gensidigt varmt og fortroligt venskab, der varede til hans død i 1928. Jeg glemte dog derved aldrig, at han på bunden var islænder, og i spørgsmål om Islands tidligere retsstilling søgte jeg ikke hans råd, men stolede kun på mine egne undersøgelser. Derimod havde jeg på anden måde megen glæde af mit nære bekendtskab og venskab med ham. Han udgav et anset islandsk tidsskrift „Eimreidin“ (damprytteren, d. v. s. lokomotivet) nogenlunde svarende til vort ansete gamle tidsskrift „Tilskueren“. Dette tidsskrift sendte han gratis til de fleste islandske blade og modtog da til gengæld deres blade. Hver gang der kom et skib fra Island, modtog han derfor en større sending islandske blade, som han først selv med grundighed gennemlæste og derefter sendte til mig, hvorpå jeg med lige så stor grundighed satte mig ind i deres indhold, hvilket for øvrigt ikke var så vanskeligt, da så godt som alle islandske blade kun udkom en gang om ugen og oftest var ret små. Derefter kunne jeg ved telefon opnå nærmere oplysning om alle de lokale forhold på Island, som omtaltes, men som jeg ikke kendte nærmere til. På denne måde fik jeg efterhånden et indgående kendskab til alle islandske spørgsmål, som i høj grad måtte overraske islænderne, der var vant til den næsten totale uvidenhed

om indre islandske forhold, som de oftest mødte i Danmark, og som tit sårede dem.

Dette mit usædvanlige kendskab til den islandske presse foruden til selve „Altingstidende“, som jeg lige så flittigt læste, men som den danske offentlighed heller ikke kendte noget til, havde jeg fornøjelse af allerede under forfatningskampen i 1908—1909. Jeg kunne for eksempel i bladet „Isafold“, hvis redaktør var Bjørn Jonsson, der i 1909 efterfulgte Hafstein som Islands minister, læse følgende: „at Knud Berlin ikke blot var kommissionssekretær, men også dens formand konsejlspræsident I. C. Christensens lods og visdomskilde, medens efter de islandske kommissionsmedlemmers sigende de andre danske kommissionsmedlemmer „kun løb i hælene på deres formand som lammene efter deres moder“, og bladet tilføjede smagfuldt, „at følgerne deraf var, at til sidst sekretæren, Knud Berlin, gav sig ud for at have mere forstand på sagen end nogen anden mand, medens de danske kommissionsmedlemmer vidste, at de havde så godt som ingen forstand derpå“.

Dette var just ikke nogen venlig omtale af de danske kommissionsmedlemmer, blandt hvilke der ikke blot var flere fremragende politikere som I. C. Christensen og N. Neergaard, men også to store jurister Goos og Matzen, selvom det må indrømmes, at spillet mellem dem og de islandske delegerede måtte komme til at stå meget ulige på grund af den mangelfulde kendskab til det islandske spørgsmål, der prægede alle de danske medlemmer. Bjørn Jonssons ringeagtende omtale af de danske delegerede, som han hævdede, at han havde fra de islandske medlemmer, var for så vidt mere hård overfor de danske medlemmer, som disse nærede en næsten rørende, men altfor naiv tiltro til de islandske medlemmers loyalitet, hvilket i høj grad skyldtes de mange festlige sammenkomster hos kongen og de selskaber, som de to afdelinger gensidigt gav overfor hinanden.

Jeg husker et pudsigt eksempel derpå. Da jeg efter et af disse selskaber mellem de to delegationer, hvor der gensidigt holdtes smukke taler for hinanden, sagde til konferenceråd H. N. Hansen: „Ja, det er godt nok med alle disse smukke taler, men islænderne glemmer utvivlsomt ikke derfor, at de er kommet her for at forhandle om deres lands alvorlige anliggender, og det samme bør de danske medlemmer heller ikke glemme“, men H. N. Hansen slog afværgende ud med hånden og svarede: „nej, dr. Berlin, det nytter ikke, hvad De siger, de islændere tror jeg på“. Nu skulle tilfældet blive, at denne så smukt godtroende mand, konferenceråd H. N. Hansen, sammen med Christopher Krabbe blev valgt fra dansk side ind i det sidste lille udvalg, der var på 4 medlemmer, og som i virkeligheden blev enige om hele ud-

kastet, medens der blandt de to islændere var selve Islands minister Hannes Hafstein, en sand jarleskikkelse, der med sit usædvanligt charmerende væsen havde let ved at få næsten alle danske til at tro på hans oprigtige venskab for Danmark. Jeg tilføjer kun, hvad jeg tidligere har omtalt, at jeg af islænderne blev snildt udelukket fra blot at være til stede ved disse afgørende forhandlinger. At denne altfor store danske godtroenhed ikke var helt vel begrundet, har jeg ligeledes foran omtalt under forhandlingerne om den islandske oversættelse af udkastet, idet det straks afsløredes, at islænderne, d. v. s. naturligvis Islands minister Hannes Hafstein, inden protokol-len om oversættelsen var offentliggjort i Danmark, havde forhandlet med Islands ivrige ven redaktør Lundborg om uoverensstemmelserne mellem teksterne, og hvorledes de skulle udnyttes.

Men naturligvis også efter kommissionsforhandlingernes afslutning og udkastets forkastelse af altinget i 1909 havde jeg selvfølgelig stor nytte af mit nærmere kendskab til islandske forhold og islandsk tankegang, som jeg vandt med mit store grundige studium af den islandske presse.

Jeg kunne derved afbøde det savn, som jeg følte ved ikke at kende nærmere til landet selv og dets højt begavede befolkning. Jeg havde jo kun en eneste gang, i 1900, været på kort sommerbesøg på Island. Jeg havde ganske vist der fået et uforglemmeligt indtryk af det gamle sagalands storhed, navnlig ved en uges ridt omkring Tingvallasøen og Geysir til Gullfoss og tilbage, men det var dog nærmest kun de elskværdige værter, som havde indkvarteret os deroppe på Island, som vi kom i nærmere berøring med. Det store brede folk kunne vi jo ikke lære at kende blot på en ridetur; og oven i købet pålagde vore værtsfolk os ikke på turen at gå ind til de islandske bøndergårde, da bønderne dels måske ikke forstod det danske sprog og dels måske kunne tage vort besøg fortrydeligt op, som en upåkaldd nysgerrighed. Denne mangel rådede jeg delvis bod på ved at studere blade fra alle kanter af landet, og dette førte så også til, at jeg efterhånden vandt et ganske usædvanligt kendskab til dets folk og dets tankesæt, og jeg havde da også senere fornøjelsen af, at flere islændere, der i min første gæstfri hustrus tid kom i mit hjem, som særlig stod åbent for islændere, udtalte, at vort hjem var et af dem, de helst besøgte i København, bl. a. fordi de der mødte et kendskab til islandske forhold, som de var ganske uvant med. Dette skyldte jeg min ven Valtyr stor tak for, og det var derfor en oprigtig, personlig sorg for mig, da han gik bort i 1928, og derved et langt venskab opløstes, som i virkeligheden hvilede på vor fælles varme interesse for det gamle sagarige Island.

§ 5. *Den dansk-islandske forbundsoverenskomst gennemføres i 1918.*

Da udkastet af 1908 forkastedes på Island, vendte alt tilbage til den tidligere bestående tilstand mellem Danmark og Island, altså med den islandske ministers bosættelse på Island og hans fremsættelse af islandske love og vigtige belutninger i det danske statsråd.

Men det varede naturligvis ikke længe, før man fra islandsk side igen begyndte på nye fremstød i selvstændighedssagen.

Da den ny konge, Christian X, kom på tronen i 1912, måtte han således som sit første regeringsskridt overfor Island lade den daværende islandske minister, Chr. Jonsson, der i 1911 efterfulgte minister Bjørn Jonsson, meddele altinget, at kongen ikke kunne stadfæste den på altinget, ved privat initiativ foreslåede ny vedtagne forfatningsændring af 1911, hvorefter ordene om de islandske sagers forelæggelse i statsrådet slettedes, hvad der i øvrigt gik af uden større brydninger.

Ved den senere udvikling på dette punkt skal jeg dog i betragtning af, at Island nu er blevet republik, ikke dvæle nærmere, men kun omtale forbundsoverenskomsten af 30. november 1918, der dog varede i 26 år, og som mange i Danmark troede skulle blive den endelige afslutning på den langvarige dansk-islandske forfatningsstrid.

Den nærmeste anledning til, at denne overenskomst mellem de to lande kom i stand, var rejsningen af den islandske flagsag.

Omkring 1906, d. v. s. kort efter unionsspørgsmålet mellem Norge og Sverige i 1905, indførte den islandske studenterforening i København efter det norske mønster, hvor flagsagen havde indtaget en fremskudt plads i opløsningen af unionen, et særligt islandsk flag, et korsflag, med hvidt kors på blå dug, og en større agitation sættes i gang over hele Island for at få dette ny islandske flag anerkendt.

Føreren for denne bevægelse var den tidligere handelskonsulent, docent Bjarni Jonsson, der på altinget i 1911, altså kort efter det første kommissionsudkasts fald i 1909, rejste flagsagen, idet han udtalte, at flaget skulle blive et sejrflag, hvorigennem Island tilkæmpede sig sin fulde suverænitæt, og begrundede dette med de ord: „Thi anerkendelsen af vor suverænitæt er opnået, hvis sagen vinder frem, og flaget bliver anerkendt.“

Det var en tilsyneladende lille begivenhed på Island, der i 1913 fik denne flagbevægelsen til at blusse op i lys lue.

En ung sportsmand i en kaproningsbåd med det ny islandske flag agter roede omkring det danske vagtskib på Islands red for at vise det ny flag. Tilfældigvis havde den yngste af søofficererne vagten, og i stedet for som

Nelson at sætte kikkerten for det blinde øje, lod han, der følte det som en udfordring, en båd sætte i vandet og nedtage det islandske flag.

Deraf opstod en voldsom forbitrelse i Reykjavik, og da chefen for vagtskibet senere med en lille afdeling gik i land, blev et dansk flag nedrevet, og kaptajnen tvunget til at træde på det danske flag.

Da meddelelsen om denne begivenhed kom til Danmark, udtalte konsejlspræsident Zahle vel straks, at han skulle vide at værne det danske flag, men dette gjorde han på den måde, at han i statsrådet den 22. november 1913 i spidsen for det samlede danske ministerium trods kongens modstand gik med til det af den islandske minister, som nu igen var Hannes Hafstein, rejste krav om at stryge det danske flag såvel i land som på islandsk søterritorium og indføre et islandsk i stedet.

Dette var ganske vist, som jeg straks i „København“ udtalte, i strid med den gældende danske skibsregistreringslov, hvorefter kun det danske flag er lovligt nationalitetsflag på danske handelsskibe både indenfor og udenfor søterritoriet, men det var klarligt også en uheldig og enestående ordning, at det islandske flag til søs skulle stryges, så snart det kom ud over islandsk søterritorium, så enhver måtte forstå, at det inden lang tid ville medføre nye krav om et fuldstændigt islandsk handelsflag.

Ganske vist udtalte professor Finnur Jonsson straks offentligt, at jeg som sædvanligt her malede fanden på væggen, og at ingen islænder ønskede andet end det bevilgede islandske flag i land og på søterritoriet, og som sædvanligt troede den største del af den danske offentlighed ham.

Men jeg skulle dog snart få ret i min udtalelse. Thi det skulle ikke vare mere end et år efter statsrådsmødet i 1913, før der på Island, altså i 1914, forelå en betænkning fra en af altinget nedsat kommission, hvori der krævedes et fuldstændigt islandsk handelsflag.

Hovedskriftet i denne betænkning var en af landfysikus Gudmundur Björnsson forfattet afhandling „Islands Flag og Faner og Flag i Alverdens Lande“, og allerede to år efter, i 1916, da det dertil fornødne beløb var blevet bevilget af altinget, udkom det i dansk oversættelse ved Aage Meyer Benedictsen.

Det i 1913 i princippet tilsagte ny islandske flag trådte imidlertid først i kraft i 1915, idet dets udseende endeligt skulle bestemmes af kongen, og først i statsrådet den 22. november 1915 fastsatte kongen dette til flagets nuværende udseende, et korsflag med et hvidt kors på blå dug og med rødt kors inden i det hvide kors, hvorved der altså bevaredes en mindelse om Dannebrog; men allerede et år efter, at det ny islandske flag var trådt i kraft, forelå der altså en dansk oversættelse af Gudmundur Björnssons

skrift, der krævede et fuldstændigt islandsk handelsflag. Så det var altså ikke længe, at Island følte sig tilfreds med den i 1913 fastsatte flag-ordning.

Forfatteren af det nævnte skrift, Gudmundur Björnsson, førte imidlertid sit forsvar for et fuldstændigt islandsk handelsflag på en fuldkommen tilsløret måde, idet han i modsætning til Bjarni Jonsson, der i 1911 havde hævdet, at Islands nye flag skulle blive et sejrslag, hvorved Island tilkæmpede sig sin fulde suverænitet, påstod, at det islandske flag slet ikke havde noget med suveræniteten at gøre, ja, udtalte udtrykkeligt: „dette rigstitelvæsen er endnu tåbeligere end alt andet menneskeskvalder“, og han slog fast, at „dette titelvæsen, denne tyrkertro på suverænitet og andre folkeretsvidenskabelige ideer er den stadig voksende forbandelse på begge sider i forfatningsstriden mellem danske og islændinge“.

Alt dette lød jo meget smukt, og endnu smukkere lød de kønne ord, han udtalte om det danske flag, at „Dannebrog var det værdigste folkeflag på jorden, både for sin alders og skønheds skyld“. „Det er sikkert“, tilføjede han, „at dette fagre flag er langt det ældste af alle flag, som har navn af folkeflag og endnu har gyldighed. Intet nutidsflag er så gammelt, og intet så fagert at se, intet så sammenvokset med land og folk som dette skønne flag“.

Skade kun, at alle disse „fagre“ ord kun blev sagt for at få dette smukke, gamle flag strøget på islandske skibe, hvor det havde vajet i flere hundrede år.

Men det var altså, hævdede han, hverken af hensyn til noget falsk suverænitetskrav eller af uvilje mod det smukke danske flag, men af helt andre grunde, at Island måtte have sit eget fuldstændige handelsflag. Dels var det, efter hans mening nødvendigt, fordi Island efter sit folketal havde en af de største handelsflåder i verden, en nødvendighed han dog ganske undlod at begrunde, da Island jo havde det danske handelsflag at holde sig til, og dels var det, fordi det i tilfælde af krig kunne blive ligeså attråværdigt for danske som for islændere, at Island og islandske skibe blev ladet i fred, selv om den ulykke skulle hænde det danske folk at komme i krig på grund af „sin ilde beliggenhed“. En ilde beliggenhed, som nu for øvrigt under en tredie verdenskrig så godt som alle stater, store som små, vil befinde sig i.

Denne helt igennem på skruer satte og overfladiske flagbetænkning underkastede jeg en kraftig kritik i en afhandling „Det islandske Flag“ i „Atlanten“, medlemsblad for foreningen „De danske Atlanterhavsøer“, der i sin tid var blevet oprettet for at værne om resten af de tilbageblevne til Danmark hørende fjerne lande: De vestindiske Øer, Island, Færøerne og Grøn-

land. Af disse fjerne lande var de dansk-vestindiske øer allerede gået tabt i 1916, og da nu striden også var blevet aktuel om Islands adskillelse, da var jeg trådt ind og blev i 1917 indvalgt i bestyrelsen for foreningen „De danske Atlanterhavsoer“.

Samme år, 1916, som den danske oversættelse af Gudmundur Björnssons betænkning udkom, vedtog begge altingets afdelinger en beslutning om at opfordre regeringen til at drage omsorg for, at Island straks fik et fuldstændigt handelsflag ved kgl. resolution.

Denne opfordring efterkom minister Jon Magnusson, der nu havde efterfulgt Hafstein i 1917, da han krævede et islandsk handelsflag indført på samme tilslørede måde, som Gudmundur Björnsson, idet han altså hævdede, at det ikke havde noget med suverænitet at gøre.

Først året efter, i 1918, kom, da forbundsloven var gennemført, sandheden for dagen, idet Bjarni Jonsson nu på altinget triumferende udtalte, at naturligvis angik flaget suveræniteten, men at dette ikke måtte komme frem, før sagen var gået i orden, fordi „danskernes energi ville være mindre vågen, når de først havde anerkendt vor suverænitet i en så lidet udæskende form“.

Vel lykkedes det nu ikke den islandske minister Jon Magnusson straks at få sit krav om et fuldstændigt handelsflag ført igennem, idet den danske konsejlspræsident Zahle udtalte, at han ikke havde ventet, at den islandske flagsag skulle blive rejst igen uden hensyntagen til den i statsrådsmødet den 22. november 1913 trufne afgørelse, og hævdede, at sagen ikke kunne ordnes på den af Islands minister foreslåede måde, nemlig ved islandsk kgl. resolution, men samtidig blev der fra kongens side udtalt, at når islandske og danske synspunkter ikke kunne mødes, ville snarere en almindelig forhandling, uanset i hvilken form denne fandt sted, end en særskilt fremdragelse af et enkelt spørgsmål føre til den gode forståelse, der altid må danne grundlaget for forholdet mellem de to lande.

Dette ville med andre ord sige, at det kun var ganske foreløbigt, at den ny islandske krav blev afslået, men blev der nedsat en ny dansk-islandsk forfatningskommission, så var der altså udsigt til, at Island kunne få både flaget og alt, hvad det ellers ønskede.

Da man fra dansk side samtidig gik med til, at forfatningsforhandlingerne denne gang skulle føres, ikke i rigets hovedstad, men i det fra Danmark under den første verdenskrig ved Englands blokade helt afskærte Island, og der ligeledes sikkert samtidig blev givet Island tilsagn om, at jeg, der nu var avanceret til professor juris i offentlig ret og islandsk ret, skulle, så vidt muligt, udelukkes fra al deltagelse i forhandlingerne, således som

man i 1908 til sidst fra islandsk side snildt fik mig hindret i at være til stede under de sidste afgørende forhandlinger, så kunne Islands minister altså faktisk vende tilbage, ikke som en slagen mand, men som sejrherre, når han blot ville vente til 1918.

Når konsejlspræsident Zahle ønskede at udsætte forhandlingen til 1918, lå det tillige deri, at den ny danske grundlov af 5. juni 1915, hvis ikrafttræden var blevet udsat på grund af den første verdenskrigs udbrud i 1914, nu omsider i 1918 skulle træde i kraft, eftersom valgperioden for folketinget, der dengang var 3 år, nu var udløbet og ikke kunne ændres uden en grundlovsforandring, der jo ikke ville kunne gennemføres uden nyt valg.

Men så snart valgene til den ny grundlov var afholdt, og Zahle havde bevaret sit flertal i folketinget, så genoptoges den så længe afbrudte forhandlingsvej, idet rigsdagen med tilslutning af de tre af rigsdagens fire partier den 15. juni 1918 udtalte sig for, at der indlededes nye forhandlinger med Island. Det konservative folkeparti stemte for udsættelse af forhandlingerne til efter verdenskrigens afslutning og ville ikke vælge delegerede.

I den anledning fik jeg en opfordring fra de konservatives daværende fører, Alexander Foss, om at komme til en samtale med ham i industrirådet, hvis formand han var. Da jeg efterkom hans indbydelse, tænkte jeg et øjeblik på vejen til industrirådet, om han måske ville opfordre mig til at gå med til Island som højres repræsentant blandt de delegerede. Det ville jo ikke være noget fristende hverv, da jeg let ville komme til at stå med to fronter imod mig, islændernes og de danskes, som åbenbart nu helt havde opgivet ævret, men måske ville jeg alligevel vove det.

Alexander Foss fremsatte imidlertid ikke noget sådant forslag; der var altså åbenbart intet af de danske partier, der havde mod til at vælge mig til delegeret, skønt jeg var ubetinget den mand i Danmark, der sad inde med den største sagkundskab i det islandske spørgsmål. Hvad han spurgte mig om var kun, om jeg ikke mente, at det var heldigere, at hans parti slet ikke sendte nogen delegeret op til Island. Jeg bed ærgrelsen i mig og svarede ham kort, at når hans parti, de konservative, ikke havde en tilstrækkelig kyndig mand at sende derop, så burde de helst undlade at sende nogen derop, da han ellers blot ville gå kritikløst sammen med de andre danske, som var uden den fornødne islandske sagkundskab.

I stedet for den manglende repræsentant for højre sendte da statsminister Zahle sin gamle rådgiver i det islandske spørgsmål, professor Arup, op som den fjerde mand blandt de danske delegerede.

Derefter fik den ny dansk-islandske forfatningskommission følgende sammensætning: Island valgte til sine delegerede, byfoged Johs. Jóhansson, der

også havde været medlem af kommissionen i 1907, endvidere min gamle modstander i spørgsmålet om Islands retsstilling i gamle dage, Einar Arnórsson, der nu også, ligesom jeg, var avanceret til professor juris, endvidere selve føreren i flagsagen, docent Bjarni Jonsson, samt altingsmanden Thorstein Jonsson. Fra dansk side valgtes for det radikale parti: handelsminister Christoffer Hage, for venstre I. C. Christensen, og for socialdemokraterne Borgbjerg, og da højre ikke sendte nogen mand op til Island, valgtes altså af selve statsministeren hans rådgiver i det islandske spørgsmål, den radikale historieprofessor Erik Arup.

Det ses heraf, at medens Island blandt sine fire delegerede indsatte to jurister, deriblandt den radikaleste blandt islandske jurister, professor Einar Arnórsson, var ingen af de fire danske delegerede jurist, skønt det dog drejede sig om løsningen af store vanskelige stats- og folkeretlige spørgsmål, og tillige var de danske medlemmer mere eller mindre ukyndige i det islandske spørgsmål.

Yderligere blev der denne gang som sekretær alene udnævnt en islænder, som både var jurist og nøje inde i det islandske spørgsmål, den senere professor juris og islandsk minister, Magnus Jonsson.

Da jeg læste om denne sidste udnævnelse, skrev jeg i „København“ ironisk, at man så i grunden lige så godt kunne afgøre sagen hernede af islændere alene, idet dog de islandske medlemmer i forening med den islandske juridiske sekretær alligevel ville beherske hele forhandlingen. Denne min kritik førte til, at man fra dansk side i huj og hast udnævnte også en dansk sekretær, en ung juridisk kandidat, Funder, der havde været en flink elev hos mig, som specialist i statsret, men som savnede alt nærmere kendskab til det islandske spørgsmål.

Jeg fik underretning om hans udnævnelse til dansk sekretær i sidste øjeblik ved en meddelelse fra Gads boghandel, der bad mig give oplysning om alt, hvad jeg havde skrevet i det islandske spørgsmål. „Det er umuligt“, svarede jeg, „for jeg har skrevet så meget, deriblandt mange tidsskrifts- og avisartikler, som forlaget slet ikke kan skaffe, men af hvad grund?“ Man forklarede da, at det i sidste øjeblik af regeringen var blevet besluttet, at der også skulle sendes en dansk jurist op som sekretær, og han skulle altså nu på vejen op til Island studere sagkundskab om Island gennem mine skrifter.

Da jeg nu forlængst var blevet klar over, at man fra islandsk side for enhver pris ville holde mig ude fra de sidste og afgørende forhandlinger, og da jeg tillige nu ved flagsagens rejsning var blevet helt klar over, at Island nu stilede mod fuldstændig adskillelse, så fandt jeg anledning til i

„København“ for den 29. maj 1918 at udtale mig om, hvorledes Danmark efter min mening skulle stille sig overfor den sidste afgørende løsning af det islandske spørgsmål.

Jeg udtalte her blandt andet, at hvis islænderne for ingen pris ville gå med til en virkelig loyal rigsforbindelse med Danmark, så burde man for endelig engang at få spørgsmålet løst til bunds ikke vige tilbage for at give Island sin fulde frihed på alle områder, også med hensyn til udenrigsstyre og kongefællesskab, og jeg tilføjede, at det heller ikke behøvede at være udelukket, at Danmark indtil videre kunne låne Island sine gesandter og sin danske fiskeriinspektion, så længe Island ikke selv var i stand til at varetage det fornødne, blot at det så for fremtiden måtte ske alene på Islands, ikke på Danmarks vegne. Men jeg føjede derefter til, at den eneste, men også uvægerlige betingelse, som Danmark til gengæld burde stille, måtte være, at de på Færøerne bosatte danske undersåtter fremdeles skulle have ret til at fiske på islandsk farvand, vel at mærke under dansk flag.

Når jeg den gang mente, at Danmark ikke burde glemme at sikre færingerne deres gamle ret til fiskeri ved Island for bestandig og ikke blot for en vis kortere årrække, var det, som jeg også udtrykkeligt udtalte, for at Færøerne ikke alt for stærkt skulle fristes til at gå samme vej som Island, og jeg tror endnu, at hvis Danmark i 1918 havde stillet sig så fuldtud liberalt overfor Island, som jeg foreslog, hvis en virkelig rigsforbindelse ikke kunne opretholdes, så ville islænderne ikke have nægtet at indrømme de fattige færinger denne ret for bestandig.

Således var de danske delegerede altså blevet advaret af mig, endnu inden de rejste op til Island, men desværre gjorde mine ord ikke mere indtryk på dem end „Guds ord på Balle-Lars“.

På lignende måde fik jeg lejlighed til kort at udvikle mine synspunkter for I. C. Christensen, da jeg mødte ham i rigsdagen, et par dage før han tiltrådte rejsen til Island, men han svarede blot hånligt på min fremstilling med de ord: „De vil altså give forliget gift.“ Jeg erindrer, at jeg med virkelig vemod så på denne i sin tid så stoute mand. Da jeg kort før de dansk-islandske forhandlingers begyndelse i 1908 udtalte mig om de vanskeligheder, som det efter min mening ville volde at komme til en endelig overenskomst med Island og forestillede ham, at man fra islandsk side muligvis ikke ville nøjes med mindre end en blot personalunion, der næppe ville kunne vare længe, så afviste han dette i sit sorgløse ukendskab til det islandske spørgsmåls vanskelighed med de ord: „der bliver slet ikke tale om nogen hverken real- eller personalunion i det hele taget, idet kommissionen kun skal omhandle en ny lovgivning om Islands forfatningsmæssige stil-

ling i det samlede danske rige.“ Da jeg fastholdt mine betænkeligheder og udtalte min bekymring for, at der muligt ikke ville blive meget af det samlede rige tilbage, forsikrede han, at det nok skulle gå let. „De skal se, at islænderne skal nok falde til pa'en.“ Nu var det altså ham selv, der var rede til „at falde til pa'en“ og til at kapitulere for alle de islandske krav, blot at der bevaredes et vist skin af en fortsat kongeforbindelse mellem Island og Danmark. Men han var jo også blevet en noget mindre mand siden dengang efter Alberti-skandalen og hans bratte fald fra magten i landet og hans senere anklagelse for rigsretten, fra hvis dom han kun med møje slap.

De danske delegerede ankom til Reykjavik den 29. juni 1918, og allerede den 18. juli var udkastet enstemmigt vedtaget af samtlige delegerede.

Mine bange anelser om resultatet af forhandlingerne skulle næsten i alt for høj grad blive bekræftet. Medens den fungerende danske statsminister, finansministeren Edvard Brandes, en 14 dage før de danske delegeredes afrejse til Island i landstinget beroligende havde udtalt: „opløsningen af riget er alle imod, man går tværtimod til denne forhandling for at styrke, fæstne forbindelsen indenfor rigets dele“, viste det sig, da kommissionsbetænkningens udkast til forbundsoverenskomsten kom til Danmark, at der slet intet var blevet tilbage af en virkelig rigsforbindelse mellem Island og Danmark, hvilket også selve kommissionens danske sekretær, Funder, måtte indrømme. Island var nu fuldtud blevet anerkendt som en fri og suveræn stat ved siden af Danmark med eget handelsflag, egne statsborgere, statsområder og eget statsråd, og tilbage var alene blevet en blot real- eller personalunion, idet kongen skulle vedblive at være fælles for begge lande, men således, at det i virkeligheden kun var hans rent fysiske person, der var fælles, idet han var en parlamentarisk forskellig konge i de to lande. Hvad rigets Højesteret angår, da skulle Danmarks Højesteret vel på papiret vedblive at udøve øverste domsmagt i alle sager indtil videre, men dette var dog kun på papiret, idet det kun skulle gælde så længe, indtil Island selv oprettede en egen øverste domstol i landet selv, og denne ny islandske Højesteret var i den grad på trapperne, at altinget allerede i 1917 afslog at forhøje den islandske overrets lønninger, fordi overretten meget snart ville blive gjort til Højesteret og så ved den lejlighed ville få højere lønning. Også det tidligere fælles udenrigsstyre var bortfaldet thi vel skulle den danske udenrigsminister efter udkastets § 7 endnu indtil videre varetage på Islands vegne „dettes udenrigsanliggender“, men af selve ordene fremgik det tydeligt, at Island fik sine egne udenrigsanliggender, der blot fortsat skulle varetages af Danmark på dettes vegne. Den tidligere rigsforbindelse mellem de to lande var altså i hovedsagen blevet reduceret til en blot konge-

forbindelse, altså en blot real- eller personalunion i lighed med den i 1905 opløste svensk-norske, blot af endnu tyndere art, idet jo den dansk-islandske union ikke havde noget fælles forsvar og derhos frit ensidigt kunne opsiges efter en så kort frist som 25 år, hvorved hele det såkaldte forbund på forhånd påtryktes et stempel, som ikke tilsigtende en varig forbindelse.

Tilmed viste det sig allerede gennem udkastets kortfattede motiver, at de danske og islandske delegeredes forståelse af teksten på flere punkter var ret afvigende, og dette blev endnu tydeligere, da udkastet kom til forhandling på rigsdagen. Her var der jo et af de politiske partier, nemlig det konservative folkeparti, der ikke havde sendt nogen delegeret op til Island, og dette parti følte sig derfor ikke bundet af den med Island indgaaede overenskomst. Derved lykkedes det mig at få de konservative til at kræve den af det islandske suverænitetssudvalg afgivne betænkning oversat til dansk og omdelt på rigsdagen, en betænkning, som de danske udvalgsmedlemmer slet ikke kendte noget til, men som jeg vidste var langt skarpere og mere vidtgående i islandsk retning end kommissionens.

Forinden havde de danske medlemmers danske sekretær, cand. jur. Funder, i „Ugeskrift for Retsvæsen“ for 1918 offentliggjort en større afhandling om kommissionsudkastet, hvori han utvivlsomt på alle væsentlige punkter udtalte sig i nøje overensstemmelse med de danske delegeredes opfattelse; og da nu betænkningen fra det islandske suverænitetssudvalg, hvori der sad tre af kommissionens islandske medlemmer, der altså selv havde medunderskrevet suverænitetssudvalgets betænkning, kom til Danmark, blev det let at se, i hvilken grad de danske og islandske kommissionsmedlemmers opfattelse af udkastet var i åbenlys strid med hinanden, så det i virkeligheden kun var teksten, der var enighed om, medens der på næsten alle hovedpunkter var dyb uenighed om denne teksts forståelse.

Da dette i virkeligheden giver den bedste forklaring på, hvorfor den tilsyneladende så enigt i Danmark og på Island vedtagne forbundslov af 1918 fik en så krank skæbne og så kortvarig levetid, så skal jeg i korthed gennemgå, på hvilke væsentlige punkter der altså straks var dyb uenighed imellem den danske og den islandske forståelse af udkastet.

Jeg kan her holde mig til en kronik i „København“ for tirsdag den 26. november 1918, hvori jeg sammenligner Funders afhandling (kaldet F.) og suverænitetssudvalgsbetænkningen (kaldet S. B.).

Allerede om forbundslovens karakter i almindelighed er der uenighed. F. hævder således, at forbundsloven er en lov, men ikke en traktat. S. B. udtaler derimod overensstemmende med den norske professor Gjelsvik, at der ikke er tvivl om, at der, hvad indholdet angår, er tale om en overens-

komst mellem selvstændige stater. F. siger, at forbundet ikke er en overenskomst om kongefællesskab alene, en personalunion, men en videregående overenskomst om fællesskab i forskellige andre henseender, en realunion. S. B. kommer derimod efter en udførlig undersøgelse til det resultat, at det ikke kan modsiges, at der allerede inden 25-års fristens udløb kun er tale om en blot kongeforbindelse eller en ren personalunion, idet der allerede inden den tid ikke er noget virkeligt fælles uden kongen alene, og selv kongefællesskabet kun er et tilfældigt kongefællesskab, ikke et, der er bygget på overenskomst mellem de to stater.

Selv med hensyn til det formentlig uopsigelige kongefællesskabs natur er der altså uoverensstemmelse. Men medens F. vil forklare dette ved, „at islænderne stedse har anerkendt, at den danske konge er retmæssig konge på Island“, hvorfor der ikke behøvedes at sluttes nogen ny overenskomst derom, og drager den slutning deraf, at kongefællesskabet altså ikke kan opsiges efter § 18, henviser S. B. til professor Gjelsvik og redaktør Lundborg, efter hvis opfattelse islænderne aldrig har anerkendt den ikke på Island bekendtgjorte Kieletraktat af 1814, hvorved Island ved Norges afståelse forblev under Danmarks konge. Og derefter fortsættes der således: „majoriteten i begge udvalg er ligesom alle islændere enige med disse forfattere om, at vor kongeforbindelse med Danmark er blevet til ved et tilfælde, men ikke ved forhandling eller, fordi man har ønsket det. Hvis den ikke er et af punkterne i overenskomsten“ — og det er der jo enighed om, at den ikke er — „er der heller ikke nu sluttet en overenskomst om kongefællesskab, og det må derfor for eftertiden hvile på det samme som tidligere.“ Men da kongeforbindelsen oprindelig efter Gjelsviks og Lundborgs og mange islænderes mening hviler på den gamle opsigelige overenskomst med Norges konge af 1262, kommer man altså til det overraskende resultat, at Island ikke blot efter 1940, men allerede før den tid vil være herre over kongefællesskabets vedvaren uden på dette punkt at være bundet ved nogen overenskomst med Danmark.

Med hensyn til enkeltheder i udkastet hævder F., at islændere ifølge § 6 får virkelig indfødsret i Danmark, og at danskere tillige bliver islandske statsborgere. S. B. kender kun særskilte islandske og særskilte danske statsborgere og ser en gensidig lige ret på Island og i Danmark af traktatmæssig karakter. Fremdeles mener F., at § 6 sikrer her bosatte danskere lige ret med på Island bosatte islændere til at erhverve fast ejendom og andre rettigheder på Island, medens S. B. fastholder Islands ret til at fastsætte bopæl på Island som betingelse for nydelse af alle rettigheder, bortset alene fra fiskeriretten.

Med hensyn til § 7 om udenrigsstyret hævder F., at selv de for Islands regering ansatte ny gesandter og konsuler kun bliver danske gesandter og konsuler, og at Island kun i rent nødstilfælde kan udsende egne forhandlere til udlandet uden forudgående aftale med den danske udenrigsminister. S. B. derimod udtaler: „vi kan kræve, at der udsendes på vor bekostning (med andre ord islandske sendemænd) gesandter eller konsuler o. s. v.“, og på side 8 i betænkningen fremsættes endog følgende dristige fortolkning: „yderligere kan det bemærkes, at vi kan sende så mange fuldmægtige, vi vil, til andre lande og kan derfor selv overtage behandlingen af alle vore udenrigsanliggender, selv om vi ikke tager fuldmagten fra danskerne.“ Ja, samme side øverst udtales det endog, „at af bestemmelserne i § 19 følger, at Island også har rettigheder til at erklære krig og afslutte fred (jus belli et pacis), da det ifølge loven råder over sin neutralitet, hvorledes det end går dets forbundsland og forbundslands forsvarsværn, vedkommer det slet ikke“.

Endelig mener F., at når det i slutningen af § 7 hedder, at tidligere danske traktater også skal gælde for Island, for så vidt de er bekendtgjorte, er det ikke nødvendigt, at de er bekendtgjorte på Island, når de blot er kundgjorte i Danmark. Dette er dog ikke udtrykkeligt sagt, og fra islandsk side vil man sikkert gøre den modsatte forståelse gældende, thi i S. B. side 9 fremhæves det netop, at islænderne ikke kan anse Kielertraktaten af 1814, hvorefter Danmarks konge — i stedet for tidligere Norges konge — blev konge på Island, for bindende for dette land, fordi Kielerfreden ikke blev bekendtgjort på Island.

§ 15, hvorefter hvert land selv bestemmer, på hvilken måde dets egne og dets borgeres interesser nærmere bliver at varetage i det andet land, fortolker F. således, at Island dog ikke kan udnævne en gesandt eller generalkonsul i Danmark, men højst en kontorchef eller regeringskommissær eller lignende. I S. B. side 15 hedder det derimod: „Island kan således have gesandt, minister, konsul eller befuldmægtiget med hvad navn, det vil, i Danmark.“ Angående det i § 16 omtalte fælles dansk-islandske nævn udtaler F., at dette nævn vil mere end erstatte det fælles statsråd, idet alle lovforslag, der berører begge landes interesser, skal forelægges nævnet. S. B. udtaler derimod side 12: „paragraffen angår kun de regeringsforslag, som dér nævnes, men ikke de forslag, der indbringes af altingsmændene.“ Dette fremgår for det første af paragraffens ord, og for det andet ville det være umuligt at anvende paragraffens bestemmelser på privat indbragte lovforslag, thi regeringen råder hverken over deres indbringelse på altinget eller over deres behandling.

Dette må være nok til at vise, hvor omtvistet på næsten alle punkter det ny forbundsforslag var, inden det endnu var blevet vedtaget i Danmark.

Min artikel i „København“ sluttede således: „de, der alligevel stoler på, at der herpå kan bygges et varigt forbund med Island, må derfor intet have lært af fortidens skuffelser.“

Imidlertid trøstede flertallet i folketingsudvalgets betænkning sig med, at det dog ikke var sikkert, at altinget straks med det samme ville gøre alle sine, fra de danske modsatte, anskuelser gældende, og naturligvis blev udkastet derfor uforandret gennemført i Danmark, og således blev det da gennemført med stort flertal i begge lande.

På Island vedtoges det af altinget med 37 stemmer mod 2, medens 1 altingsmand var fraværende, og ved den derefter i henhold til den islandske forfatningslov afholdte folkeafstemning vedtoges det med over 12,000 stemmer mod ca. 900.

I Danmark vedtoges det i folketinget med 100 stemmer mod 20, og i landstinget med 42 stemmer mod 15.

Det stadfæstedes derefter af kongen den 30. november 1918 og trådte allerede dagen efter, den 1. december, i kraft.

Da forbundsloven nu forlængst er bortfaldet, skal jeg i øvrigt ikke gå nærmere ind på enkelthederne i den, men derom henvise til min juridiske lærebog „Den dansk-islandske Forbundslov“, der udkom første gang i 1920 og senere udkom i endnu 2 udgaver.

Men da denne min universitetslærebog næsten ikke syntes at have været taget i betragtning af de danske myndigheder, der førte forbundsloven igenem i Danmark, fordi jeg i min nævnte lærebog var nødt til at øve en skarp kritik overfor den danske sekretær Funders på de fleste afgørende punkter ganske misforståede fortolkning af forbundsloven, hvilken fortolkning ikke desto mindre var et ret nøje udtryk for de danske kommissionsmedlemmers opfattelse, så føler jeg mig berettiget til at henvise til, hvorledes en fremmed sagkyndig og upartisk statsretslærer, nemlig den norske professor, dr. jur. Bredo Morgenstjerne, bedømte mit arbejde den gang, den første udgave udkom. Dette skete i en anmeldelse i „Nordisk Tidsskrift for Retsvidenskab“ 1920, hvor han bl. a. udtalte følgende: „Forfatteren behersker fuldstændigt dette stof, og han behandler det på grundig og udtømmende måde, som for altid vil gøre dette skrift til grundlæggende for studiet af den nu bestående dansk-islandske statsforbindelse. Man følger hans klare fremstilling med stor interesse og med beundring, ikke mindst for den strengt videnskabelige objektivitet, hvormed han fastslår bestemmelsernes

retslige indhold uden hensyn til, om resultatet stemmer eller ikke stemmer med, hvad man fra dansk side har ønsket eller ment.

I andre skrifter, hvor forfatteren har drøftet den politiske side af forholdet mellem Danmark og Island, har forfatteren lagt for dagen, at han ikke er nogen beundrer af den nu istandbragte ordning.

Også i det foreliggende skrift stiller han sig ganske vist kritisk lige over for en og anden bestemmelse i forbundsloven. Men det sker fra et strengt retsligt synspunkt, og han optræder i det hele som den kyndige statsretslærer, der tolker og klarlægger lovens indhold uden noget sideblik til dens politiske virkninger.“

Endvidere kan jeg henvise til, at den af Islands daværende statsretsprofessor Einar Arnorsson udgivne islandske lærebog om samme emne, der udkom i Reykjavik i 1923, og som i 1926 udkom i dansk oversættelse under titlen „Den folkeretlige Forbindelse mellem Island og Danmark“, trods adskillige modsætninger dog på de fleste punkter slutter sig til mit tidligere, et par år før, udkomne skrift. Og endelig er det mig en glæde at mindes, at en ung mand, der vel endnu ikke var cand. jur., men som havde været sekretær i det danske gesandtskab i Petrograd og krigsfangedelegeret i Sibirien fra 1917 til 1918, og som var den kyndigste og mest interesserede blandt mine elever som specialist i statsret, den senere danske udenrigsminister Gustav Rasmussen, ikke blot med usædvanlig kyndighed hjalp mig ved korraturen af mit skrift, men også bagefter i en anmeldelse i „København“ den 28. juni 1920 med lignende kyndighed anmeldte det og på alle punkter kunne slutte sig til mit standpunkt, selv om det gik imod de af de danske medlemmer i kommissionen og af disses partifæller på rigsdagen hævdede opfattelser.

Endelig skal jeg endnu tilføje den mere personlige bemærkning, at jeg altid efter min optræden som sekretær i kommissionen af 1908, hvorom Islands minister Hafstein betegnede det som et stort uheld for hans islandske politik, at jeg var blevet sekretær i kommissionen, og hvor de islandske medlemmer til gengæld forhindrede, at jeg blot var tilstede under de afgørende sidste forhandlinger i kommissionen, godt har forstået, at islænderne for ingen pris ønskede mig som medlem i en senere dansk-islandsk kommission, og at de foretrak at forhandle alene med danske, som hverken var jurister eller sad inde med særlig islandsk sagkundskab; og da jeg i 1918, særlig efter den islandske flagsags rejsning, var blevet fuldstændig klar over, at Islands endelige mål var: ikke en varig forbindelse med Danmark, men en fuldstændig adskillelse fra Danmark, så kan jeg heller ikke fortænke islænderne i, at de, da jeg fra dansk side blev

holdt fuldstændig ude fra forhandlingerne, fuldtud forstod at udnytte den for dem derved vundne overlegenhed i forhandlingen og nogle gange ikke nægtede sig noget i den retning. Jeg tænker herved særlig på den ulykkelige § 10 om Højesteret i forbundsloven.

Det bestemtes her:

Danmarks Højesteret udøver den øverste domsmyndighed i islandske sager, indtil Island måtte beslutte at oprette en øverste domstol i landet selv. Indtil da skal en dommerplads i Højesteret besættes med en islænding, hvilken bestemmelse træder i kraft ved først indtrædende ledighed.

Skønt det for enhver, der havde mindste kendskab til Islands forhold og islandsk tankegang måtte være klart, at den danske Højesterets bevarelse som Højesteret også for Island ikke måtte være mange sure sild værd, når Island når som helst kunne oprette en egen Højesteret i landet selv, så troede de danske kommissionsmedlemmer og deres partifæller på rigsdagen dog, at man kunne tro på; at den danske Højesteret ikke ville blive afskaffet.

Således udtalte Funder på de danske delegeredes vegne i sin forannævnte afhandling:

„Man er vist nok på Island ingenlunde utilfreds med at have den danske Højesteret som øverste domstol, og man tør vist også nære forventning om, at der ikke vil blive oprettet en øverste domstol på Island, når der er blevet beskikket en islænding til assessor i Højesteret, hvilket skal ske ved først indtrædende ledighed.“ Ligeså statsminister Zahle, jfr. Folketingstidende 1918, sp. 1520: „da Island allerede har et i forhold til sit indbyggertal overordentligt stort antal embedsmænd, er det ikke til at antage, at der fra islændernes side skulle tænkes på at oprette en Højesteret, hvori der dog måtte være nogle embedsmænd, og da der ikke fra islændingenenes side er ytret nogen misfornøjelse med Højesterets virksomhed, vil den danske Højesteret formodentlig vedblivende komme til at fungere for Island“. Rimeligvis har de danske delegerede da svævet i samme misforståelse, jfr. motiverne til § 10, hvori det udtales, at det kan blive nødvendigt at foretage en ændring i den danske lov om retspleje § 43 (om højesteretsdommeres beskikkelse).

Og så blev dog resultatet af denne formentlig ypperlige bestemmelse, at Island, næsten dagen efter forbundslovens ikrafttræden, afskaffede Danmarks Højesteret som øverste instans for Island ved en lov af 6. oktober 1919, hvis første paragraf lyder således:

„Der skal oprettes en Højesteret på Island, og er Danmarks Højesterets domsmyndighed i islandske sager samtidig bortfaldet.“

Her kan det utvivlsomt ikke nægtes, at de kloge islandske forhandlere ligefrem løb med de danske forhandlere.

Ganske vist har professor Arup et par år senere i en anden anledning, nemlig i sit skrift „Grønland“ af 1924 udtalt: „ikke sjældent tror og hævder historikere, der er ukendt med diplomatiske forhandlings virkelige alvor, at et resultat er fremkommet ved en mands snedighed eller en andens dumhed — ved et samarbejde mellem løgn og uvidenhed; men således går det i alt fald ikke til ved traktaters afslutning,“ og han fortsatte, at traktater altid fremkommer „som det naturlige resultat af den hele politiske situation“.

Denne udtalelse, hvorefter det egentligt måtte være ligegyldigt, om man ved diplomatiske forhandlinger udsender kyndige eller ukyndige forhandlere, er højst forbavsende i en fremragende historikers mund, thi selv om enhver stat ved enhver diplomatisk forhandling med en anden stat naturligvis udsender de formentlig kyndigste mænd som sine repræsentanter, så kan det jo ikke bestrides, at der i historien særlig ved forhandlinger om de allervigtigste udenrigspolitiske spørgsmål er fremkommet tilfælde, hvor en kyndigere og frækkere forhandler er løbet med en mindre kyndig og ængsteligere forhandler. Det er tilstrækkeligt herfor at henvise til et allersidste stort historisk eksempel derpå, nemlig Hitlers og Chamberlains forhandlinger i 1939 om Tjekkoslovakiet. Her vil utvivlsomt ingen bestride, at det var den drevne og frække forhandler Hitler, der, idet han slog på sin udprægede fredsvenlighed, samtidig med at han havde planlagt at åbne krig mod den halve verden, løb med den mindre kloge og ængstelige engelske premierminister, der troede på ved Hitlers forsikringer at kunne bevare England for krig i sin levetid.

Og med hensyn til forhandlingerne om den danske Højesteret i 1918, er det da også uomtvisteligt, at det var de kloge og kyndige, der løb med de mindre kyndige, thi når Funder, som talerør for de danske delegerede, og i overensstemmelse med ham statsminister Zahle henviste til, at islænderne slet ikke havde været utilfredse med den danske Højesteret og derfor ikke kunne tænkes at ville ophæve den, så viste denne udtalelse, at de slet ikke vidste, at islænderne forlængst i islandske skrifter, som de ganske vist ligesom hovedparten af de danske delegerede ikke kunne læse, jfr. bl. a. professor Einar Arnorssons skrift: „Ædsta dómssvald i islenzkum málum“ (øverste domsmagt i islandske sager) af 1912, havde hævdet, at selv om man på Island ingenlunde havde haft grund til at være utilfreds med den danske Højesteret, så måtte man have en egen øverste domstol, for at Island kunne anses som en suveræn stat.

Og når statsminister Zahle udtalte, at Island allerede havde så mange embedsmænd, at det næppe kunne få råd til at indføre en egen Højesteret,

hvori der dog måtte sidde nogle embedsmænd, så var han og hans særlige rådgiver, professor Arup, altså fuldkommen uvidende om, at islænderne forlængst havde gjort sig klart, hvorledes de ville kunne slippe billigst ved indførelse af en islandsk Højesteret, idet altinget, hvad der fremgår af den islandske altingstidende allerede i 1917, altså lige før forhandlingerne om forbundsloven begyndte, havde afslået en anmodning fra de tre dommere i den islandske overret om lønforbedring med, at det ikke ville vare længe, før overretten ville blive afskaffet, og de tre dommere indvalgt i en ny islandsk Højesteret, hvorved spørgsmålet om lønforhøjelse så ville komme på tale.

At de kloge islændere her løb med de mindre kyndige danske lader sig derfor ikke bestride, og jeg kan næsten høre, hvorledes islænderne indbyrdes lo efter konferencen med de danske om Højesteret. Desuagtet kan jeg ikke rette nogen bebrejdelse mod de islandske delegerede derfor, thi at der fra dansk side sendtes de ukyndigste mænd til forhandling om dette vigtige spørgsmål på Island, thi derfor lå ansvaret naturligvis ikke hos Island, men hos den danske regering, og når den danske regering Zahle udsendte mænd, hvoraf ingen var jurister og de fleste af dem mere eller mindre blottede for dybere kendskab i det islandske spørgsmål, kan man ikke bebrejde islænderne, at de benyttede sig af deres overlegenhed. Da det drejede sig om et så alvorligt spørgsmål for Island som spørgsmålet om Islands fulde suverænitet i fremtiden, ville de endog ligefrem have forsømt deres pligt, om de ikke havde gjort det.

Jeg var derfor i 1918 ved forbundslovens vedtagelse ikke længere i tvivl om, at det fra Islands side ikke var hensigten at skabe en varig statsforbindelse med Danmark, men at det kun drejede sig om på den for Island sikreste og nemmeste måde, efter en vis kort frists forløb, at kunne hugge hele forbindelsen med Danmark over og blive en fri republik igen som i gamle dage. Dette udtalte jeg tydeligt såvel i 1918 før de danske forhandlers afrejse til Island, i min foran omtalte artikel i „København“, som senere i 1920 i min store afhandling „En ny nordisk Union“ i det svenske statsvidenskabelige tidsskrift. Jeg tog derfor konsekvensen deraf ved, straks efter vedtagelsen af forbundsloven, at melde mig ud af bestyrelsen for foreningen „De danske Atlanterhavssøer“ i hvilken jeg først nyligt var blevet indvalgt. Denne min udtræden fik den følge, at denne forening faktisk derved opløstes, idet den på en ekstraordinær generalforsamling ombyttede det stolte navn „De danske Atlanterhavssøer“ med det mere jævne „Dansk Samvirke“ og antog et mere beskedent og overkommeligt program.

Denne ny forening, hvis hovedformål er at vedligeholde forbindelsen

med danske, der er blevet statsborgere i udlandet, og som navnlig er bekendt fra de årlige fester på de smukke Rebildbakker for dansk-amerikanere, der vender hjem for at besøge deres gamle land, er vedblivende i god trivsel og har til visse et godt og smukt formål, men da dette i øjeblikket forekom mig alt for tamt og let overkommeligt i forhold til „De danske Atlanterhavsøer“s stolte devise, der tilsigtede at holde de dansk-vestindiske Øer, Island, Færøerne og Grønland fast til Danmark, et formål, som imidlertid en privat forening havde vist sig ude af stand til at gennemføre, så følte jeg i øjeblikket ingen trang til at gå ind i den ny forening.

§ 6. *Mit andet islandsbesøg.*

Da vi, ca. 100 danske akademikere, i 1900 foretog det såkaldte „Danske Studentertog“ til Island efter indbydelse fra islandsk side, drømte de fleste af de danske deltagere efter dette i så høj grad vellykkede besøg om senere at gentage det. Alligevel blev det kun forholdsvis få, der gjorde alvor af det. Blandt disse kom jeg til at høre, da jeg i året 1926 ved hjælp af støtte fra den dansk-islandske forbundsfond foretog en rejse til Island.

Dermed forholdt det sig således:

Som jeg foran har omtalt, var jeg, da den såkaldte forbundslov af 1918 gennemførtes, hvad jeg udtalte både i 1. udgave af min lærebog „Den dansk-islandske Forbundslov“ af 1920 og endnu kraftigere i min afhandling „Ny nordisk Union“ i det svenske „Statsvidenskabelige tidsskrift“ af samme år, ikke i tvivl om, at dette nyoprettede statsforbund, der i hovedsagen kun var et blot kongefællesskab, ville få en ligeså krank, men blot endnu mere kortvarig levetid, som den svensk-norske union af 1814, der opløstes i 1905, og som tydeligt nok var forbilledet for den dansk-islandske forbundslov, men som i modsætning til denne formelt ikke ensidigt kunne opsiges. Jeg ventede derfor ikke, at denne overenskomst skulle vare længere, end til den tid var hengået, da den ensidigt kunne kræves revideret og opsagt efter lovens § 18 — hvis den overhovedet ville vare så længe.

Ikke desto mindre blev jeg ved med lige så ivrigt som tidligere at følge de politiske forholds udvikling på Island, dels gennem studiet af „Althings-Tidende“ og dels ved flittig læsning af alle de islandske blade, som jeg fik tilsendt gennem min ven, dr. Valtyr Gudmundsson. Dette mit fortsatte ivrige studium af de islandske forhold fulgte jo ligefrem af min stilling som professor i offentlig ret og islandsk ret.

Men samtidig vågnede også hos mig længslen efter igen engang at komme

op til Island og derunder overbevise mig om de store fremskridt på mange områder, som jeg vidste, at landet havde gjort i de senere år, efter at det var blevet en fuldtud suveræn stat.

En dag i 1926, da jeg som sædvanlig i telefonen gennemgik de fra dr. Valtyr Gudmundsson modtagne islandske blade med ham, omtalte jeg min store lyst til at komme til Island igen og spurgte ham i forbindelse dermed: „hvad ville De sige, om jeg gik lige til min ikke just særlig gode ven professor Arup og anmodede ham om af den ham som formand for den dansk-islandske forbundsfond underlagte 1 mill. kroner at få et beløb til en rejse til Island i overensstemmelse med ordene i forbundsovens § 14 „for at styrke den åndelige forbindelse mellem Danmark og Island“. Han svarede straks dertil: „selvfølgelig vil han give Dem en sådan understøttelse af fonden, og han og ligeså professor Finnur Jonsson, der ligesom professor Arup er medlem af styrelsen for den danske afdeling af forbundsfonden, vil blive ligefrem henrykte over, at De kommer til dem med den anmodning, idet de så begge vil tro, at De aldrig mere vil kritisere den danske afdeling af det dansk-islandske nævn for dets ganske betydningsløse arbejde“. Selvfølgelig“, svarede jeg, „vil jeg aldrig love det, og det vil d'hr. naturligvis heller ikke vove at forlange“. „Men i øvrigt“, føjede jeg til, „var det naturligvis kun min spøg“.

Senere på dagen kom jeg imidlertid til at tænke sagen nøjere igennem, og jeg måtte da i mit stille sind give Valtyr ret i, at man næppe kunne eller ville nægte mig bidrag af fonden, så meget som jeg havde sat ind i det islandske spørgsmål, når jeg forklarede, at jeg ønskede at aflægge et venkabeligt besøg på Island.

Allerede den næste dag havde jeg taget min beslutning og gik til professor Arup med mit forslag, og det viste sig da, at min ven Valtyr Gudmundsson fik ganske ret i, at både professor Arup og professor Finnur Jonsson med stor glæde tiltrådte mit forslag. Kun blev bidraget ikke så stort, at jeg, som jeg egentlig havde tænkt mig, kunne foretage et ridt tværs over Island fra Reykjavik til Akureyri, da en sådan rejse ville blive alt for dyr, og jeg måtte derfor nøjes med at tage rejsen pr. skib omkring Island til Akureyri og tilbage igen. Men jeg kom for øvrigt senere ikke til at fortryde, at jeg opgav rideturen, thi vejret viste sig så dårligt, at det ville have været en frygtelig tur at gøre den til hest gennem hele landet.

For at kunne introducere mig på Island fik jeg udvirket et interview i „Politiken“, idet jeg da var sikker på, at det ville blive oversat i alle islandske blade, og da dette interview af 2. juli 1926 er ganske kort, skal jeg her ordret aftrykke det:

„Vi møder professor Knud Berlin, der i disse dage tiltræder en islandsrejse, og spørger ham, hvad formålet er med rejsen.

Professoren svarer:

Jeg rejser med støtte af dansk-islandsk forbundsfond. Dette fonds formål er at tjene til styrkelse af den åndelige forbindelse mellem Danmark og Island og at fremme islandsk forskning og videnskab, og det er noget af begge dele, jeg tilsigter.

De har tidligere været på Island?

Ja, i 1900 med studentertoget, der lededes af Mylius Erichsen, og blandt hvis deltagere også Knud Rasmussen befandt sig som nybagt rus. Vi blev uhyre venligt modtaget deroppe, og jeg havde dengang den lykke at have den senere førsteminister Jon Magnusson og hans elskelige hustru fru Thora til værtsfolk. Elskværdigere og mere fintfølede værter kunne ikke tænkes, og jeg havde glædet mig meget til nu så mange år efter igen at aflægge deres gæstfri hjem et besøg. Det har derfor været mig en dobbelt sorg, at førsteminister Jon Magnusson så brat skulle dø lige efter, at han havde taget afsked med kongen.

Frygter De ikke at få en lidt uvenlig modtagelse på Island?

Professor Berlin smiler: nej, islænderne er altfor gode patrioter til ikke at forstå, at jeg som dansk mand så længe som muligt måtte kæmpe imod, at et land, der i over 500 år havde været forbundet med Danmark, blev adskilt fra riget. Enhver god islænder ville have gjort det samme i mit sted. Men nu er spørgsmålet jo afgjort, og jeg har i mit skrift om den dansk-islandske forbundslov så loyalt og åbent anerkendt Islands suverænitæt, at jeg endog fra dansk side har måttet høre for, at jeg forsvarede de islandske opfattelser mere end de danske.

Hensigten med Deres rejse til Island er da måske den endelig at begrave stridsøksen overfor Island?

Å ja, det kan man godt sige, jeg har da også svunget den så tilstrækkeligt, at jeg nok kan være bekendt at lægge den ned.

Rep.“

Jeg begyndte rejsen til Island den 6. juli 1926 med det gode danske skib „Island“ i strålende sommervejr.

Rejsen har jeg senere skildret i 3 rejsebreve i „Jyllandsposten“ for den 26.—28. august 1926. Disse breve giver en endnu på mange punkter læseværdig skildring af Islands daværende forhold, bl. a. med det da herskende spiritusforbud, som jo forlængst er ophævet; men de blev desværre meget forsigtige og kølige i affattelsen, fordi min modtagelse på Island ikke blev slet så vellykket, som jeg havde håbet, hvilket jeg ikke havde lyst til den gang alt for åbent at tilstå. Nu så mange år efter kan jeg derimod give en

mere udførlig og oprigtig skildring af min rejse, end jeg den gang fandt det ønskeligt.

Der var flere grunde til, at mit besøg på Island, som jeg i så høj grad havde glædet mig til, ikke førte til et så gunstigt resultat, som jeg havde håbet. Den første og måske mest afgørende grund var den, at Islands første-minister Jon Magnusson, kort før jeg tiltrådte min rejse, pludselig var afgået ved døden. Han og hans elskelige hustru fru Thora havde som foran omtalt været mine værtsfolk under mit første besøg på Island i året 1900, og bedre og elskværdigere værter kunne ikke tænkes. Jeg havde også stået i venskabelig forbindelse med ham og hans hustru i 1908, og uagtet det skulle blive selve Jon Magnusson, der som fører for altinget kom til at gennemføre den islandske flagsag og senere selve den dansk-islandske forbundslov af 1918, der i virkeligheden kun var en maskeret adskillelse fra Danmark, så havde jeg ikke næret nogen tvivl om, at jeg, når jeg nu så lang tid efter aflagde et venskabsbesøg på Island, atter ville komme på den ønskede venskabelige fod med ham og hans frue. Det var derfor et stort tab ikke blot for Island, men også for mig personligt, at han så pludseligt i 1926 skulle afgå ved døden, lige efter at han havde sagt farvel til den danske konge.

Dernæst var det så uheldigt, at medens det havde været et rigtigt kongevejr med højt solskin, så længe kongen var på besøg på Island, så blev det nu et frygtelig koldt og regnfuldt vejr næsten hele den tid, jeg opholdt mig deroppe, således at jeg kun få dage havde den glæde at se solen, og naturligvis betyder det uendelig meget, om man på en længere rejse i stedet for at have solens smil med på vejen hjemsøges af kulde og regn næsten hver eneste dag.

Den tredje grund var den lidet ridderlige måde, hvorpå den islandske presse omtalte mit besøg. Men den mest afgørende grund til den kølige modtagelse, jeg fik, var dog den uheldige optræden som Danmarks daværende gesandt i Reykjavik, le Sage de Fontenay, udviste overfor mig. Da jeg ikke ønskede at gøre den skade, som han derved forvoldte, større end nødvendigt, undlod jeg helt at omtale hans forhold overfor mig i rejsebrevene til „Jyllandsposten“, men nu så lang tid efter, og da Island forlængst er gået, kan jeg give en fyldigere omtale af den „hjælp“, som Danmarks udsendte gesandt den gang ydede mig, hvorved min rejse først fremtræder i sit helt rigtige lys.

Selve rejsen med besøg på Færøerne strakte sig over 5 dage, altså betydelig længere end den nu kan gøres i flyvemaskine, men til gengæld oplever man langt mere ved at rejse pr. skib.

Rejsen begyndte i strålende solskin med herligt driverliv ombord som ved Rivieraen. Blandt deltagerne var først og fremmest statsminister Th. Stauning med frue og følge, der alle skulle op til et lille nordisk administrativt møde i Reykjavik, og kaptajn Einar Mikkelsen, der skulle af på Færøerne for som gæst på det franske ekspeditionsskib „Pourquois pas“ at sejle til Scoresbysund, samt de mere borgerlige medlemmer, der måtte nøjes med at sidde ved den nederste ende af bordet. Her fik jeg plads imellem 2 handelsrejsende, Erik Vinding Kruse, en broder til professor Vinding Kruse, og Josephsen, en annonceagent for „Berlingske Tidende“, der skulle skaffe annoncer på Island til et søndagsnummer i bladet, et selskab, som jeg for øvrigt ikke fandt grund til at beklage mig over, da de begge var storartede kammerater og nok så fornøjelige at omgås som de mere fornemme herrer.

Særlig frokosten var fornøjelig, når snapsen var budt om, og kaptajnen bød alle velkommen med sit glas. Dette var en daglig fest ombord. Desværre deltog statsminister Stauning på denne rejse ikke i denne daglige opmuntning, da han havde sin smukke fru Olga med. Hun nød stillingen som den fornemste dame ombord, medens Stauning til gengæld var ret fåmælt på hele turen og lod de andre herrer i sit følge føre det store ord. Fru Stauning var i øvrigt en meget elskværdig dame, og jeg havde fornøjelsen af en længere spadseretur på dækket med hende i dejligt vejr. Desværre tålte hun slet ikke søen, og skønt vi andre ikke mærkede noget til søgangen endnu, gik hun allerede den første aften til køjs og blev i sin kahyt resten af turen. Hvad Stauning angår, satte han sig for sig selv i rygesalonen, hvor jeg benyttede lejligheden til at forære ham et eksemplar af min bog „Den dansk-islandske Forbundslov“ af 1920, som det viste sig, at han ikke kendte det mindste til, skønt den var udkommet for så lang tid siden. Han satte sig straks til at skære den op og med synlig interesse at fordybe sig i den, men hvor langt han nåede igennem den, kan jeg ikke sige noget om, da jeg naturligvis ikke kunne blive stående og lægge mærke til det.

Fredag den 9. juli var vi en kort visit i land på Færøerne. Havnen var fuld af skibe, foruden „Island“, 2 danske orlogsskibe „Fylla“ og „Geysir“ med forsvarsminister Laust Rasmussen ombord på vej til Jan Mayn; han blev af danske orlogsgaster roet ud til „Island“ for at hilse på sin kollega statsministeren; endvidere damperen „Smiril“ og senere D.F.D.S.s „Tjaldur“, som kom ind i havnen lidt efter os fra Leith for at gå til Reykjavik.

Kl. 9 forlod vi Thorshavn. Det var en malerisk tur at sejle imellem Færøerne forbi Kirkebø og senere forbi det idylliske Vestmannahavn.

Den 10. juli kl. 5 lagde vi til ved Vestmannaøerne. Strømmen og stormen

var imidlertid for stærk til, at vi kunne komme i land, men der kom mange passagerer ombord.

Søndag den 11. juli kl. 6 morgen nåede vi Reykjavik. Det var blæsende og koldt og himlen var overtrukket. Mit første indtryk af byen har jeg beskrevet således i det første rejsebrev til „Jyllandsposten“:

Det var efterhånden blevet tæt og trist regntykning, og da vi søndag morgen, fjerde dagen efter vor afrejse, lagde til ved Reykjaviks havn, var det det mest trøstesløse regnvejr, ledsaget af rå, kold blæst. Enhver by tager sig ufordelagtigt ud i regnvejr, og det kan ikke nægtes, at det første indtryk af Islands hovedstad under disse omstændigheder blev ikke så lidt af en skuffelse for den, der havde hørt om byens mægtige fremgang og udvikling i de sidste 25 år. Det faldt ganske vist straks i øjnene, at der var sket visse store forandringer, siden jeg sidst så byen i 1900. Byen havde fået en stor havn, så at skibet kunne lægge til ved kajen, og man ikke som før skulle færges i land — dog er kajpladsen alt for lille, så den allerede må udvides — og man så biler i stedet for rideheste fare igennem gaderne, og naturligvis var byen vokset i størrelse. Men ellers syntes bybilledet ikke væsentligt ændret og navnlig ikke forskønnet. Havnepladsen henlå i et græssløst bundløst uføre.

Jeg gik lidt rundt i byen og var inde i domkirken og senere i altingshuset, hvorfra de 5 nordiske nationers flag vajede i anledning af det nordisk-administrative møde. Her traf jeg bureauchef Jon Sigurdsson, som elskværdigt viste mig rundt i de kønne små rum, hvor altinget havde til huse, og gav mig Althingstidende for 1925, så havde jeg foreløbig lektüre nok, hvad der straks satte mit humør i vejret.

Efter frokost på skibet, hvor kaptajnen trakteredede med snaps, der jo ellers på det tidspunkt var forbudt på Island, tog jeg ud og besøgte de varme kilder, og derefter aflagde jeg en visit hos fru Thora Magnusson i hendes smukke hjem, hvor kongeparret havde boet under deres besøg. Jeg drak the med fruen, der bl. a. fortalte, at højesteretspræsident Kristian Jonsson, kort efter at han var kommet hjem fra Jon Magnussons begravelse, var død som følge af, at han havde fået et stykke kød forkert i halsen. Han skulle begraves den næste dag kl. 2, og jeg besluttede da at gå med til hans begravelse.

Efter middagen gik jeg igen rundt i byen. Vejret var nu blevet ret smukt, lyst og klart, og gaderne var fulde af ungdom. Der var smuk udsigt over havnen og de sneklædte bjerge, og nu forekom Reykjavik mig helt køn, så jeg næsten ikke kunne bekvemme mig til at gå til ro; det var så lyst, at man kunne se at læse kl. 11 om aftenen.

Den næste morgen var det igen regnvejr, men hen på formiddagen kla-

rede det op og blev varmt. Frokosten ombord blev meget animeret, idet mange både danske og islandske venner af kaptajnen greb lejligheden til at besøge det danske skib, der havde spiritus i lange baner ombord, og jeg var derfor til sidst egentlig ikke særlig oplagt til at gå til begravelse, men ville dog gøre, hvad jeg kunne for at vise en af landets højeste embedsmænd den sidste ære. Da jeg ankom til domkirken, var denne næsten helt fuld af herrer i uniform og kjole og hvidt. På grund af den meget animerede frokost ville jeg helst have siddet i baggrunden af kirken for eventuelt uset at kunne slippe ud uden at vække forargelse, men desværre var så godt som alle pladser i baggrunden optagne. Jeg henvendte mig da til kirkebetjenten og opgav mit navn, og han førte mig høfligt til en af de fornemste pladser lige foran alteret og lige bag ved kisten og de fremmede konsuler i strålende uniformer. Jeg var ikke helt glad tilmode derved, da jeg kun var iført regnfrakke, men jeg havde jo hverken kjole eller uniform. Straks efter at jeg havde fået plads, indtrådte statsminister Stauning i jaket og fik plads lige bag ved kisten. Han var ledsaget af den danske gesandt Fontenay, ligeledes i jaket, hvilket jeg ved et besøg hos ministeren den næste dag bebrejdede ham, da jeg syntes, Danmarks officielle repræsentant på Island ved en sådan lejlighed burde have båret uniform som den fornemste af de fremmede landes repræsentanter. Han forklarede, at når han ikke var mødt i uniform, var det, fordi Stauning hverken havde uniform eller kjole med ved denne lejlighed, men han måtte indrømme overfor mig, at det så havde været så meget mere påkrævet, at han som gesandt havde optrådt i sin fornemste gallauniform, da han jo derved havde kastet mere glans over rigets statsminister.

Et par dage efter rejste jeg med „Island“ på dets videre tur til Akureyri. Med hensyn til den videre beskrivelse af rejsen må jeg henvise til mine foran omtalte rejsebreve i „Jyllandsposten“, kun med hensyn til opholdet i Isafjord skal jeg fra min dagbog anføre en lille morsom episode. Der kom mange spiritusglade folk ombord, som kom for at afhente whisky, de havde bestilt hos matroserne på skibet. Da jeg kom ombord kl. 11 om aftenen, sad 4 ret berusede mænd i rygesalonen og drak. En af de mest fugtige spurgte, om jeg var præst, „nej, De er professor“ udbrød en anden. „Det er professor Knud Berlin!“ Han havde åbenbart set mit billede i et af de islandske blade, som var udkommet under min rejse til Island. Derover blev der stor opstandelse. „Er det muligt“ sagde den første og trådte hen til mig, „ved De, at De er en af de mest omtalte mænd på Island?“, „ja, det ved jeg godt“, sagde jeg smilende og målte ham roligt med øjnene. „De har været meget ond ved Island“, fortsatte han. „Jeg har været således,

som en islænder ville have været, hvis han var dansker.“ „Ja, det er rigtigt“ sagde de andre, og så trykkede vi — den fugtige mand og jeg — hinanden i hånden som gode venner.

Ellers skal jeg kun tale om mine oplevelser, efter at jeg havde afsluttet turen Island rundt med „Island“. Jeg tog da et flere dages ophold på Reykjaviks bedste hotel „Hotel Island“, hvis indehaver var en dansker, jeg hurtigt blev gode venner med. På hotellet boede de 2 danske handelsrejsende, som jeg havde truffet på udrejsen, og som begge var overmåde tilfredse med den måde, hvorpå den danske gesandt Fontenay havde hjulpet dem frem; navnlig „Berlingske Tidende“s annonceagent, Josephsen, havde kun lovord om den danske gesandts venlighed overfor ham, idet gesanden havde skaffet ham et par store annoncer til 400 kr. stykket fra de største forretningsmænd i Reykjavik, og med disse store annoncer i hånden var det let for den flinke agent at få dem forøget med mange af samme størrelse, idet han henviste til, at de andre firmaer jo ikke kunne stå tilbage. Således fik han endog en stor annonce fra et firma, der udelukkende daglig leverede mælk og fløde til Reykjavik; det var dog ikke forretningens indehaver, som bestilte annoncen, og hans „næstkommanderende“ fik en ordentlig næse derfor. På den måde blev Josephsens rejse til Island en storartet succes. Desværre viste den danske gesandt ikke en tilsvarende opmærksomhed overfor mig.

På „Hotel Island“ fik jeg til min forbavelse ikke så megen adgang til den islandske presse, som jeg takket være min forbindelse med dr. Valtyr Gudmundsson havde i København, idet der næsten ikke lå nogle islandske aviser på bordet i kafeen. Da jeg overfor værten udtalte min forbavelse derover, svarede han, at det kunne ikke nytte, at han lagde islandske blade frem på bordene, for så stak islænderne dem i lommen og gik med dem. „Men her har jeg et islandsk blad, som udkommer hver dag, og som jeg har sørget for, at De skal få at læse“. Det var det lille, ikke meget velanskrevne småblad „Visir“, der udkom hver dag, og som — straks efter at jeg var vendt tilbage til Reykjavik — daglig indeholdt en anonym artikel, der skarpt angreb mig, fordi jeg havde vovet at komme til Island; bl. a. udtalte bladet, at det var ganske tåbeligt, at jeg havde fået penge af den dansk-islandske fond dertil, da begge de 2 mill. kroner, som ifølge forbundsloven skulle udbetales af Danmark, og hvoraf den ene skulle ligge ved Reykjaviks universitet og den anden ved Københavns, begge måtte anses for Islands penge. Til at begynde med tog jeg ikke hensyn til dette nonsens, da det var 2 mill., som Danmark i virkeligheden uden spor af grund fandt anledning til at udbetale Island, fordi det ville rive sig løs fra Dan-

mark. Men da bladet fortsatte sine angreb på mig den ene dag efter den anden, blev jeg i længden irriteret derover, da jeg ikke ønskede at svare bladet, idet jeg jo ikke var kommet derop for at fortsætte mine stridigheder med Island, men tværtimod for at komme ud af dem. Jeg henvendte mig derfor først til regeringsbladet „Morgenbladet“, der også udkom hver dag, og hvis redaktør, Valtyr Stefansson, var opkaldt efter min gode ven, Valtyr Gudmundsson, hvorfor jeg troede, at han ville give mig en håndsrækning, når jeg bad ham gå imod disse anonyme angreb i „Visir“. Han erklærede sig imidlertid i alt væsentligt enig med „Visir“ og ville intet gøre. Så fandt jeg lejligheden kommet til at benytte mig af mit lands diplomatiske repræsentants hjælp. Jeg henvendte mig til minister Fontenay og forklarede ham sagen, og at jeg nu kom som kgl. majestæts undersåt for at bede om hans hjælp til at få disse anonyme angreb fra „Visir“ standset. Til min forbavselse ville han imidlertid heller intet gøre, skønt han måtte forstå, at når jeg havde fået bevilget rejsebeløbet af forbundsfondens danske midler af selve dens danske formand, professor Arup, kunne det ikke være meningen, at jeg som sædvanlig fra ledende dansk side skulle sjofles, men tværtimod på bedste måde understøttes i mit ønske om at komme på venskabelig fod med Island. Han gjorde bl. a. gældende, at på Island regnede man ikke en redaktør ansvarlig for anonyme angreb i hans blad, hvad jeg naturligvis kraftigt bestred, da reglerne om pressen og dens ansvar var de samme på Island som i Danmark. Dette ville han imidlertid ikke forstå, og jeg følte mig derfor i høj grad skuffet over denne optræden fra mit lands repræsentants side. Noget formildedes jeg vel ved, at han kunne fremlægge flere islandske blade, der under min rejse omkring Island på venlig måde havde refereret „Politiken“s interview med mig og ledsaget det med et billede af mig.

Særlig var jeg glad over en udtalelse af redaktør Christian Albertsson i „Vørdur“, der opfriskede en udtalelse af mig på et møde i København i 1917—1918, hvor jeg havde udtalt min beundring for islændernes fædrelandskærlighed og tro på sig selv og ønsket, at de danske besad blot en brøkdel deraf. Og han fandt af disse mine udtalelser, som jeg også vel erindrer og stadig står ved, anledning til, da jeg ofte var blevet kaldt en uven af Islands selvstændighed m. m., at minde om, at jeg hørte til de danskere, der havde talt og skrevet mest rosende (loflegast) om islænderne i de sidste årtier.

I øvrigt indskrænkede Danmarks gesandt sig til at indbyde mig til en lille middag, hvor jeg kunne bestemme, hvem jeg ønskede medindbudt. Jeg bad ham da indbyde redaktørerne for de i Reykjavik udkommende blade

— deriblandt dog ikke „Visir“s redaktør, som i øvrigt efter Islands løsrivelse og anerkendelse som republik blev udsendt til Danmark som den ny republiks første gesandt i Danmark —, for at de kunne udtale sig, om de virkelig var enige med gesandten i hans opfattelse af de islandske redaktørers ansvarsfrihed for anonyme angreb i deres blade. Naturligvis ventede jeg med at berøre spørgsmålet, til middagen var overstået, og vi var ved kaffen og likøren, og det viste sig da, som jeg jo også ventede, at alle var ganske uenige i den danske gesandts fremstilling, når han mente, at redaktører på Island ikke skulle være ansvarlige for anonyme angreb i deres blade, men alligevel ville han stadig intet foretage sig for at hindre disse fortsatte daglige anonyme angreb i „Visir“.

Kort efter forlod han i øvrigt Reykjavik for at foretage en af sine hyppige rideture i Reykjaviks omegn, hvor der endnu var lejlighed til at finde ukendte klipper eller hedestrækninger, som han kunne give navne ligesom Adam i paradiset og skrive artikler om på islandsk i den islandske presse.

Inden han tog af sted, aflagde jeg ham et besøg for at takke for middagen og spurgte ham, om han mente, at jeg burde aflægge en officiel visit hos de islandske ministre. I stedet for straks, som det havde været hans pligt, at gå til telefonen og anbefale mig hos de vedkommende ministre, nøjedes han med at sige: „ja, det kan jo ikke skade“, men gjorde intet som helst for at skaffe mig i nærmere berøring med ministrene. Naturligvis kunne jeg godt uden hans hjælp have introduceret mig selv og ville sikkert være kommet til god forståelse med dem, men jeg blev så forbitret over hans manglende interesse for mit andet og sidste besøg på Island og „Visir“s daglige anonyme angreb, at jeg opgav selv at aflægge besøg.

På grund af denne manglende forståelse fra vor officielle danske repræsentants side måtte jeg nøjes med de mere tilfældige samtaler med islændere, som jeg selv kunne komme i kontakt med, og som jeg altid kom til god forståelse med; særlig kan jeg her nævne syssel- og altingsmand Magnus Thordarsson. Vi mødtes i rutebilen på broen over Ølfuså, hvor bilen punkterede, så vi måtte træde ud. Han kendte mig fra billeder i bladene og præsenterede sig. Han var en af de 2 altingsmænd, der i 1918 stemte imod forbundsoverenskomsten. Han inviterede mig til middag i kroen ved Ølfuså, og under vor samtale her forklarede han, at når han sammen med Benedikt Sveinsson stemte imod forbundsoverenskomsten af 1918, så var det særlig af frygt for, at bestemmelsen om ligeretten kunne blive til skade for Island, således at Danmark ved et pludseligt kup kunne tage magten i landet. Men da han nu så, hvorledes Island havde garderet sig bl. a. ved at kræve 5 års bopæl på Island for at få stemmeret til altinget, så nærede han ikke nogen

frygt mere, idet de fleste islændere jo ville opfylde den betingelse, der når som helst kunne skærpes, således at fristen kunne forhøjes til 25 år. Han erkendte i øvrigt nu, at det i virkeligheden var Island, der havde mest fornøjelse af det fælles dansk-islandske nævn, som islænderne oprindeligt havde været imod, idet danskerne i stedet for, som de havde udtalt, at ville kontrollere Island, tværtimod havde benyttet nævnet til i stilhed at give efter for alle islændernes krav — efterhånden som de kom frem.

Bagefter inviterede han mig på et glas vin i sit hjem i Eyrarbakke, hvor vi havde en fornøjelig samtale. Da jeg undrede mig over, at han som selskabsmand kunne klare sig med den ringe juridiske litteratur, der fandtes hos ham, forklarede han mig, at han ikke behøvede mere, da han som underdommer tillige havde de administrative forretninger, og når han kom til bønderne for at opkræve skat, spurgte han dem underhånden, om de havde nogle stridigheder med hinanden, og hvis det var tilfældet, sørgede han altid for at få dem forligt, så man undgik proces.

En glædelig forandring i min forholdsvis ensomme tilværelse indtraf dog, da Islands biskop, Jon Helgason, vendte hjem fra en længere visitatsrejse tværs igennem Island. Han havde haft et frygteligt vejr på næsten hele turen, så jeg fortrød ikke, at jeg havde gjort rejsen med skib omkring Island. Han var formand for dansk-islandsk samfunds islandsafdeling, gift med en dansk dame og en udmærket mand, der tog imod mig med stor venlighed. Jeg var gentagne gange gæst i hans hyggelige hjem, og han erklærede, at jeg ikke skulle bryde mig om de dumme skrivelser i „Visir“, som ingen på Island tog alvorligt.

I øvrigt havde jeg mest omgang med min danske hotelvært og de fornøjelige danske agenter, der altid var fulde af morsomme historier, og som gav en hyggelig afskedsmiddag for mig, da de rejste hjem efter deres velafsluttede og indbringende besøg i Reykjavik.

Endvidere var jeg næsten daglig sammen med den danske docent på Island, dr. phil. Kort Kortsen, der senere blev den første professor i filosofi ved universitetet i Århus. Da han holdt sine forelæsninger ved det islandske universitet på dansk, medens han forgænger, Wiehe, der var meget sproglyndig, havde talt på islandsk, havde han åbenbart kun meget få tilhørere og befandt sig meget ilde deroppe, hvorfor han daglig søgte mit selskab.

Da vejret stadig var elendigt, bortset fra nogle få solskinsdage, som jeg brugte til en tur til den gamle altingsslette ved Thingvellir, så længtes jeg efter, at det norske skib „Lyra“, der skulle føre mig hjem over Bergen, skulle komme, og det var nærmest med lettelse, at jeg den 29. juli, som jeg i min dagbog anfører som „befrielsesdag“, vendte Islands hovedstad ryggen.

På vejen fra Reykjavik til Vestmannaøerne blev vejret atter trist og regnfuldt, og heller ikke denne gang nåede jeg at komme i land på øerne.

Den 31. juli nåede vi Færøerne. Det var meget tåget og sirenerne tudede. Jeg befandt mig dårligt og var gået til køjs. Ved 11-tiden tudede sirenerne igen, og jeg stod op og fik mig et par øller og en whisky hos den elskværdige hovmester. Kl. 1 var vi i Thorshavn og blev der i flere timer. Amtmand Olrik kom ombord, og jeg havde en længere samtale med ham, hvorunder han udtalte sig meget begejstret om den islandske ordning. Han ønskede åbenbart gerne en lignende på Færøerne. Han betragtede den dansk-sindede, færøske rigsdagsmand Effersø som en ren fortidslevning og glædede sig over, at begge de færøske partier nu mere og mere gik sammen. „Imod Danmark“, bemærkede jeg. Ja, det brød han sig ikke om, det var den rigtige vej efter hans mening. Det havde lige været Sct. Olai's dag, men amtmanden gik nu ikke mere i fuld uniform i spidsen for festtoget fra kirken til altingshuset, nu var det lagtingets valgte formand, for tiden fortidslevningen Effersø — senere måske Pattursson —, der var øernes første mand. Også dette fandt den danske amtmand åbenbart fortræffeligt. Nu talte ingen mere dansk i lagtinget, Effersø heller ikke, kun amtmanden fik lov at tale dansk, da han ikke kunne færøsk tilstrækkeligt, men han var jo nu ikke mere medlem af lagtinget.

Lige fra jeg fik Norge i sigte blev vejret strålende solskin, og dette pragtfulde vejr fortsattes hele resten af vejen til Bergen. Kaptajnen hed Hansen, og det samme hed 1. maskinmester, og de talte begge dansk. I Bergen, hvor man jo siger, at det altid regner, var det under hele mit ophold dejligt solskinsvejr, og sproget selv lød for mig som rent dansk. Jeg rejste derfra en herlig tur med Bergensbanen til Voss og foretog her sammen med yngre danske og norske kammerater min første og sidste bjergbestigning over Hardangerjoklen igennem dyb sne og over glatfrosne elve til Dæmmervadshytten og derfra videre over Finse til Østerbø sæteren, hvor jeg overnattede og havde en dejlig rolig dag, tog så videre hjem over Oslo og Göteborg —Hälsingborg—Helsingør, således at jeg fik en herlig tur til erstatning for min desværre ret mislykkede islandstur.

En 14 dages tid efter min hjemkomst fik jeg et brev fra hr. Fontenay, hvori han beklagede, at han ikke havde vist tilstrækkelig interesse for at sætte mig i forbindelse med de islandske ministre, idet 2 af de 3 islandske ministre overfor ham meget havde beklaget, at de ikke havde truffet mig under besøget. En beklagelse, som jeg kun i høj grad kunne tiltræde.

§ 7. *Island opsiges forbundsloven og indfører republik i 1944.*

Som det fremgår af min tidligere fremstilling, var jeg, allerede da den såkaldte dansk-islandske forbundslov vedtoges med stort flertal i begge lande, ganske klar over, at den kun ville få en forholdsvis kort levetid, idet jeg i en artikel i „København“ den 29. maj 1918, en måned før de danske delegerede sejlede op til Island, tog ordet for, at Danmark skulle give Island fuld suverænitet i alle retninger. Jeg udtalte nemlig da, at hvis islænderne for ingen pris ville vide af en virkelig loyal rigsforbindelse med Danmark, og hvis det derfor skulle være nødvendigt at give efter for deres krav, da burde man ikke vige tilbage for at give Island dets frihed på alle områder, også med hensyn til udenrigsstyre og kongefællesskab. Thi selvom et sådant resultat ville være beskæmmende for dansk rigspolitik, så ville det alligevel ikke være den værste løsning. Den værste løsning derimod ville være at gå med til en uklar og forvirret mellemting, en såkaldt real- eller personalunion af endnu løsere og tyndere art end den svensk-norske union af 1814, der brast i 1905. Om en sådan løsnings skæbne udtalte jeg, altså allerede i 1918: — „med den svensk-norske unions skæbne i frisk minde burde enhver være klar over, at en dansk-islandsk union af samme type uundgåeligt ville få en lige så krank skæbne som hin og gå en sikker blot endnu langt hurtigere opløsning i møde.“

Dette skulle da også blive tilfældet, idet Island i 1944 på egen hånd uden forhandling afbrød forbindelsen med Danmark og indførte republik. At det skulle gå således med den såkaldte forbundslov havde da også længe været at forudse. Ganske vist påstod de danske delegerede, der i 1918 vedtog overenskomsten med Island, hvad enten det nu var i god tro eller ikke, at det ville sikre forbindelsens varighed, når Island fik en tilsikret ret til at opsiges hele overenskomsten, ligesom de også var så godt som ganske sikre på, at den danske Højesteret ville vedblive at være Højesteret for Island, når islænderne ifølge forbundslovens § 10 fik ret til når som helst at opsiges fællesskabet med hensyn til Højesteret. Hvad det sidste punkt angår, viste det sig næsten omgående, at den danske opfattelse var ganske naiv og uholdbar, idet så godt som det allerførste, det nye suveræne Island foretog sig, var at ophæve fællesskabet om Danmarks Højesteret og oprette en særlig islandsk Højesteret i stedet. Og med hensyn til det under forhandlingerne fra dansk side foreslåede og Island påtvungne dansk-islandske nævn, der formentlig bedre end det tidligere fælles danske statsråd skulle kunne påse overenskomstens overholdelse, skulle det hurtigt vise sig, at den danske

afdeling af nævnet betragtede det som sin hovedopgave i stilhed at give efter for næsten alle islandske krav i håb om herved at få adskillelsen udsat så længe som muligt. På Island var man imidlertid ikke så bange for åbent at udtale, hvad der var Islands virkelige mål, den fuldstændige adskillelse. Dette kom således allerede til orde på altinget i 1928 i en enstemmig vedtaget beslutning om, at Island ville opsiges overenskomsten i 1941. Denne enstemmige altingsbeslutning vakte stor bestyrtelse i danske kredse og ikke mindst hos de i den islandske politik formentlig særligt kyndige medlemmer af det dansk-islandske nævns danske afdeling, der viste sig slet ikke i forvejen at være blevet underrettet herom af deres islandske kolleger.

Imidlertid trøstede man sig med, at der endnu var 12—15 år tilbage, og i den tid kunne der ske så meget. Dette slog for så vidt til, som vi inden den tid fik en ny verdenskrig, hvilket dog ikke forandrede Islands beslutning om adskillelse. Tværtimod vedtog altinget den 17. maj 1941 på ny enstemmigt sin beslutning om adskillelse og skærpede denne endda således, at Island, så snart verdenskrigen var forbi, da ville indføre republik. Dette vakte naturligvis på ny overraskelse og forfærdelse i Danmark, men værre blev det endnu, da det i 1943 officielt fra det islandske gesandtskab i København meddeltes, at det af altinget nedsatte forfatningsudvalg allerede havde stillet forslag om fastsættelse af en bestemt dag til eksekutionen, nemlig den 17. juni 1944, hvilken dato, hvad man sikkert i Danmark ikke vidste, var valgt som Islands store fører i selvstændighedssagen Jon Sigurdsens fødselsdag. På denne dag proklamerede Island da også den fuldstændige adskillelse fra Danmark og indførelsen af republik. (Se nærmere herom mine 2 afhandlinger „Det dansk-islandske spørgsmåls sidste fase“ i „Den danske tilskuer“ for juni 1943 og „Island gået“ udgivet på „Maanedens Tilskuers Forlag“ juni 1944).

I og for sig hilste jeg Islands udtalelse i 1941 om adskillelse med tilfredshed, idet jeg jo allerede i 1918 havde foretrukket en fuldstændig anerkendelse af Islands uafhængighed i stedet for det mislykkede kompromis, som blev resultatet, og som i virkeligheden udelukkende var i Islands interesse, og som kun førte til den ene ydmygelse efter den anden for Danmark. At også selv tidligere danske forkæmpere for forbundsloven af 1918 så således på sagen, fremgår af en artikel i „Politiken“ fra juli 1930 af dr. Edvard Brandes, der som finansminister i 1918 var medlem af ministeriet Zahle, der fra dansk side gennemførte forbundsloven. I denne artikel, som særlig var fremkaldt af en flagdemonstration ved Islands tusindårsfest, karakteriserede han det dansk-islandske forhold som „venskab på opsigelse, konge på åremål“

og tog i denne sammenhæng ordet for, at Danmark selv skulle tage initiativet til afvikling for ikke at udsætte sig for flere ydmygelser fra Islands side.

Nu blev det altså Island, der tog initiativet, og Danmark, der uden mindste protest godkendte opsigelsen, skønt reglerne om ensidig ophævelse i forbundslovens § 18 i virkeligheden ikke overholdtes, idet Island opsigde forbindelsen uden den forudgående forhandling med Danmark, som denne bestemmelse krævede. Den danske konge opgav straks sin titel af konge af Island; det danske udenrigsministerium ophørte at have noget med Islands udenrigsanliggender at gøre, ligesom den tidligere islandske kabinetssekretær Sveinbjørnsson øjeblikkelig forsvandt. Endvidere modtog Danmark — umiddelbart efter krigens afslutning — en ny gesandt fra republikken Island og sendte til gengæld en ny virkelig gesandt til republikken Island, og endelig bortfaldt det dansk-islandske nævn, idet Islands deltagelse i dette nævn jo ophørte.

Dermed var den i 1918 under navnet „Den dansk-islandske forbundslov“ indgåede overenskomst, hvis indledende paragraf 1 udtalte, at Danmark og Island var frie og suveræne stater forbundne ved fælles konge og ved den i forbundsloven indeholdte overenskomst, både faktisk og retsligt ophævet, og der stod nu kun tilbage at foretage en afvikling af det tidligere forhold.

§ 8. *Danmark ophæver „Forbundsloven“ 6 år efter, at Island havde opsagt forbundsloven og indført republik.*

Som anført foran bortfaldt hele den i 1918 indgåede forbundsoverenskomst mellem Danmark og Island i 1944 derved, at Island indførte republik, og Danmark omgående anerkendte dette.

Ikke desto mindre skulle Danmark opleve, at den danske statsminister Hans Hedtoft i foråret 1950 fandt det nødvendigt på ny ved formel lov at ophæve den for 6 år siden både fra Islands og Danmarks side ophævede overenskomst. Dette skete i form af en lov med titlen „lov om ophævelse af dansk-islandsk forbundslov m. m.“, der blev fremsat i folketinget den 18. april 1950. Lovforslaget blev fremsat på den ejendommelige måde, at de dog ret udførlige bemærkninger til lovforslaget ikke med et eneste ord omtalte selve hovedparagraffen, § 1, der i overensstemmelse med lovforslagets titel lød således: „Dansk-islandsk forbundslov af 30. november 1918 ophæves“, men alene udførligt omhandlede de efterfølgende paragraffer, der i lovforslagets titel alene betegnedes som m. m. Selve hovedparagraffen blev først omtalt i statsministerens forelæggelsestale i folketinget; men det skete

rigtig nok på den måde, at han her erklærede, at forbundsloven faktisk allerede var bortfaldet for 6 år siden, hvortil må bemærkes, at det da måtte synes ganske overflødigt 6 år senere formelt at ophæve den. Jeg skal her nøjes med at anføre enkelte af hans meget uklare i virkeligheden selvmodsigende udtalelser i folketinget. Han udtalte her bl. a. følgende: „Det forslag, jeg herved har den ære at fremsætte, går ud på, at dansk-islandsk forbundslov af 30. november 1918 ophæves. *Forbundet er jo borte*, Island er gået ud af rigsvåbnet, *dansk-islandsk nævn er ophævet*, og jeg tror, der kan være enighed om, at det er på tide at gøre ende på den midlertidige ordning, vi har levet på i snart 6 år. Ophævelsen af forbundet mellem Danmark og Island ligger nu allerede år tilbage, og der er ingen grund til for mig at dvæle længere ved den i 1918 skabte ordning og dens bortfald i 1944.“ Disse udtalelser giver ingen fyldestgørende forklaring på, hvorfor det skulle være nødvendigt formelt at ophæve den forulykkede forbundslov, når den efter statsministerens egne udtalelser allerede var faktisk ophævet. Lovens ordlyd kommer derved direkte i strid med statsministerens forklaring, idet det naturligvis er lige så umuligt at ophæve en allerede for 6 år siden ophævet overenskomst, som at slå en mand ihjel, der er aflivet for 6 år siden.

Partiernes ordførere stod ikke uden grund noget forvirrede overfor forelæggelsen af denne lov, som de naturligvis måtte anse for unødvendig, når forbundsloven efter statsministerens udtalelse allerede var ophævet, men gik dog enstemmigt med til denne overflødige lov, som de betegnede som en blot formel lov.

Imidlertid gav denne betegnelse af loven som en blot formel akt, hvilken betegnelse bl. a. anvendtes af venstres ordfører Himmelstrup, stadig ikke nogen fyldestgørende forklaring, hvorfor en sådan formel akt var nødvendig, når forbundsoverenskomsten forlængst var bortfaldet, og andre udtalelser, der fremkom i statsministerens meget udførlige forelæggelsestale gav heller ikke nogen fyldestgørende yderligere forklaring. Han henviste således til, at Islands ophævelse af forbundsloven i 1944, i strid med altingets udtalelser i 1941 om, at opsigelsen dog først skulle finde sted efter krigens ophør, gennemførtes ensidigt på et tidspunkt, da Danmark under den tyske besættelses sidste tid stod uden nogen normal grundlovsmæssig regering og uden nogen samlet rigsdag. Han udtalte i den sammenhæng videre, at det under disse forhold var med rette, at departementschefstyret anså det for udelukket, at man da i Danmark kunne gennemføre en lov om ophævelse af forbundsloven, og at denne derfor stadig som helhed måtte gælde i Danmark, og at der nu var grund til at komme ud af den midlertidige ordning,

vi havde levet på i 6 år. Men også disse udtalelser kommer i strid med statsministerens egne klare udtalelser om, at forbundsloven helt bortfaldt i juni 1944, hvorefter naturligvis ingen del af forbundsloven kunne være gældende derefter.

Derimod er der en af udtalelserne i statsministerens meget uklare forelæggelsestale, der synes at kaste lys over den virkelige grund til, at statsministeren anså det for nødvendigt ved en udtrykkelig formel lov at ophæve den forlængst bortfaldne lov. Det er statsministerens højst interessante udtalelse om, at man indtil udgangen af afvigte finansår havde opretholdt bevillingen til det dansk-islandske nævns danske afdeling, skønt dette nævn jo, som statsministeren selv udtalte det, bortfaldt i 1944. Af denne udtalelse fremgår det med klarhed, at dette i 1944 bortfaldne nævns danske afdeling stadig har ment at kunne fungere, skønt nævnets islandske afdeling ikke mere bestod, og at nævnets medlemmer derfor fortsat i tiden efter 1944 har hævet de dem i Danmark tillagte faste honorarer, således at professor Arup, der faktisk var nævnets ledende mand siden 1918, modtog dobbelt honorar, både som medlem og som sekretær, medens han derimod ikke mente efter omgang at burde lade sig vælge til formand og derved nyde godt af at være lønnet både som formand, sekretær og menigt medlem på en gang.

Det synes heraf at fremgå, at der, efter at Hans Hedtoft blev statsminister i 1947, må være opstået en uoverensstemmelse imellem statsministeren og det tidligere dansk-islandske nævns danske afdelings ledende mand, professor Arup. Så længe Hedtoft kun var menigt medlem af nævnet, har han åbenbart været en kritikløs tilhænger af professor Arups dansk-islandske politik, hvorfor han også i sin på flere punkter selvmodsigende forelæggelsestale erklærer, at det var med rette, at departementschefstyret hævdede, at den dansk-islandske forbundslov fortsat var gældende, hvad han senere hen kraftigt bestred, da han ligeud erklærede, at bl. a. nævnet straks bortfaldt i 1944. Måske har den afgørende grund til statsministerens ændrede opfattelse været den, at medlemmerne ikke var valgte for livstid, men kun for en tid af 8 år, og at der således i løbet af et par år måtte finde et nyt valg sted, for at medlemmerne skulle kunne fortsætte, men at det ville være umuligt for ham som statsminister at lade rigsdagen foretage nyt valg for 8 år til den danske afdeling af nævnet, når dette ikke eksisterede mere. I denne rigtige betragtning har professor Arup åbenbart ikke været enig, og deri turde grunden være til, at Hedtoft fandt det nødvendigt at gennemtrumfe sin vilje ved at vedtage en udtrykkelig lov om ophævelse af den dansk-islandske forbundslov, skønt en sådan formel ophævelse jo egentlig klarligen måtte være overflødig, når hele nævnet efter statsministerens egen

udtalelse var bortfaldet i 1944. Da han derved opnåede, at der for altid blev rammet en pæl gennem professor Arups forsøg på at opretholde gyldigheden af den forlængst ophævede uheldige forbundslov, var den formelt overflødige lov altså ikke uden faktisk betydning.

Medens alle ordførerne i begge ting med enstemmig tilslutning udtalte sig om lovens § 1, var der ingen af dem, der kommenterede de følgende paragraffer 2 og 3, som virkelig krævede lovsform for at kunne gennemføres — alene med undtagelse af ordføreren for det konservative folkeparti i landstinget, hr. Halfdan Hendriksen, der selv havde været formand for den af det danske udenrigsministerium udsendte delegation, der skulle forhandle med Island om en ny handels- og skibsfartstraktat, der skulle træde i stedet for forbundslovens § 6. Jeg skal derfor heller ikke udtale mig nærmere om disse to paragraffer, men kun henvise til, at det af bemærkningerne fremgår, at det endnu kan være en rum tid, inden der opnås enighed mellem Danmark og republikken Island om en fuldstændig ny handels- og skibsfartstraktat af lignende art som den, Danmark har med Norge og Sverige, bl. a. fordi Island samtidig med at forlænge adgangen til fiskeri på islandske søterritorium for danske statsborgere ønsker at opnå adgang til fiskeri i grønlandske farvande, hvad det sikkert vil være vanskeligt at få grønlænderne med til efter det nylig indførte, udvidede grønlandske selvstyre.

§ 9. *Tilbageblik og résumé.*

Når jeg nu efter Islands fuldstændige adskillelse fra Danmark ser tilbage på den lange tid, hvor jeg med den mest levende interesse har beskæftiget mig med det dansk-islandske spørgsmål, da må jeg desværre bekende, at resultatet blev et ganske modsat af det, jeg oprindelig tilstræbte. Som tidligere omtalt skyldtes min deltagelse i studentertoget til Island i 1900 min sympati for Islands krav om udvidet selvstyre; thi selvom Island forlængst havde ret vidt selvstyre ved indførelsen af landshøvdingestyret ved lovene af 1871 og 1874, så følte jeg ligesom mange andre unge dengang sympati for Islands krav om videre, parlamentarisk selvstyre. Under mit ophold på Island havde jeg det held at være gæst i huset hos daværende landssekretær Jon Magnusson, der senere i 1918 fra Islands side var med til at gennemføre forbundsloven, og de sidste ord, han og jeg vekslede ved afskeden, da vi danske gæster fra Reykjavíks red (Reykjavík havde dengang endnu ikke havn) blev roet ud til vort gode skib „Botnia“, gik ud på, at han bad om at få lov til at oversætte det indlæg, jeg havde i sinde at skrive til fordel for de islandske krav. Men forskellige grunde medførte, at jeg aldrig nogen-

sinde kom til at skrive dette indlæg til fordel for de islandske krav, og at jeg i stedet for fra først af kom til at stå som Islands hovedfjende. Disse grunde var dels af rent personlig art, idet jeg i de følgende år blev optaget først af striden i Danmark om de kongevalgte landstingsmænd og senere af kampen for min juridiske doktordisputats, som det først lykkedes mig at erhverve i 1906, og dels skete der dette, at Danmark i 1901 omsider fik parlamentarisk styre og som følge deraf gik med til at indføre parlamentarisk styre også på Island. Dette sidste skete ved en ændring i den islandske forfatningslov i 1903, hvorved Island fik sin egen selvstændige minister, der skulle være islænding. Her havde kampen på Island i de senere år stået imellem de to politiske modstandere dr. Valtyr Gudmundsson og sysselmand Hannes Hafstein. Den første havde allerede på altinget, men med meget ringe flertal, gennemført en forfatningsændring, hvorefter den nye islandske minister skulle være bosat i Danmark og med mellemrum begive sig til Island, medens Hannes Hafsteins forslag gik ud på, at den særlige islandske minister skulle være bosat på Island. Heroverfor havde den daværende justitsminister Alberti, der tillige var minister for Island, og som kun få år senere skulle vække forargelse verden over ved som Danmarks første parlamentariske justitsminister at måtte melde sig som bedrager i stor stil, vist det frisind at erklære, at Island selv kunne vælge, om de ville have den islandske minister bosat i København eller have ham bosat i selve Island, kun mod at han med mellemrum begav sig til København for i statsrådet at forelægge islandske love og vigtige regeringsbeslutninger. Den sidste løsning sejrede med stort flertal på altinget, og Hafstein blev Islands første særlige minister.

Hermed troede jeg, at forfatningskampen mellem Danmark og Island for lange tider var afsluttet, og blev derfor dybt skuffet, da det viste sig, at man på Island var lige så utilfreds som tidligere og på ny rejste forfatningskampen, idet man krævede bestemmelsen om de islandske loves forelæggelse i det danske statsråd afskaffet som stridende mod Islands ret, skønt den var vedtaget i grundlovsform på Island såvel på altinget som ved folkeafstemning med stort flertal. Dette nye så hurtigt rejste islandske krav følte jeg derfor ingen trang til at understøtte, men følte tværtimod trang til at forsvare mit eget land mod de nye krav, der støttedes på Jon Sigurdssons i virkeligheden ganske uholdbare historiske teorier.

Imidlertid kan jeg her trøste mig med, at da mit forsøg på at bevare Islands forbindelse med Danmark viste sig håbløs, og at Islands virkelige mål var fuld adskillelse fra Danmark, hvilket jeg for så vidt godt kunne forstå i betragtning af, at Danmark ikke kunne forsvare det fjernt liggende Is-

land i farens stund, så var jeg den første i Danmark, der foreslog at give Island, hvis det krævede det, fuld frihed på alle områder, også med hensyn til udenrigsstyre og regeringsform. Dette gjorde jeg i dagbladet „København“, allerede inden den danske delegation afsejlede til Island for at kapitulere overfor islændernes krav, og dette gentog jeg yderligere, da den kom tilbage med det vedtagne forslag. Da man hverken fra dansk eller islandsk side ville gå så vidt, som jeg foreslog, bekæmpede jeg forbundsloven som en ordning, der ikke ville holde, hvilket jeg allerede den 29. maj 1918 i „København“ udtalte på denne måde: „med den svensk-norske unions skæbne i frisk minde burde enhver være klar over, at en dansk-islandsk union af samme type uundgåeligt ville få en lige så krank skæbne som hin og gå en sikker, blot endnu hurtigere opløsning i møde“. Heri kan nu ingen bestride, at jeg fik fuldkommen ret, da Island i 1944, endnu inden den anden verdenskrig var endt, indførte republik, og Danmark omgående anerkendte dette, skønt man i 1918 fra dansk side ville udgive forbundsloven som et udmærket resultat, hvorved den gamle forfatningsstrid kunne betragtes som så godt som afsluttet.

Jeg kan ligeledes trøste mig med, at sikkert adskillige af de danske rigsdagsmænd og ministre, der stemte for forbundsloven, allerede længe før Islands ensidige opsigelse i 1944 fortrød deres holdning i sagen. Jeg kan her igen henvise til, hvorledes dr. Edvard Brandes, der som finansminister i ministeriet Zahle var med til at gennemføre forbundsloven, senere i 1930 i „Politiken“ karakteriserede forbundsoverenskomsten som „venskab på opsigelse, konge på åremål“ og opfordrede Danmark til selv at tage initiativet til afviklingen for ikke at udsætte sig for flere ydmygelser fra islandsk side.

Yderligere kan jeg henvise til et privat brev, som jeg i 1944 modtog fra den daværende formand for folketinget Hans Rasmussen, et brev som jeg, da han nu er afgået ved døden, ikke kan indhente tilladelse til at aftrykke og derfor anser mig for berettiget til at offentliggøre.

Med hensyn til mit ejendommelige forhold til folketingsformand Hans Rasmussen forholdt det sig således, at jeg som protokolsekretær i folketinget ofte havde haft lejlighed til at samtale med ham om det islandske spørgsmål og derved erfarede, at han ofte var enig med mig i mit syn på dette spørgsmål, uagtet han ved officielle lejligheder hævdede det stik modsatte. Jeg var derfor efterhånden kommet ind på at sende ham, alt hvad jeg skrev om det islandske spørgsmål og havde ofte den fornøjelse, at han mere eller mindre helt kunne slutte sig til mine synspunkter. Jeg havde således også sendt min afhandling „Det dansk-islandske Spørgsmaals sidste Fase“ i „Den danske Tilskuer“ fra juni 1943 og fået tak og svar fra ham i den an-

ledning. Jeg blev derfor noget forbavset, da jeg sendte ham mit følgende skrift „Island gaaet“ på „Maanedens Tilskuers Forlag“ i juni 1944 og ikke hørte noget fra ham. Der var i den tyske besættelses sidste tid så godt som ingen rigsdagsmænd, der viste sig på rigsdagen, men jeg, der som tidligere protokolsekretær havde tilladelse til at spise i rigsdagens restaurant, traf næsten dagligt folketingsformanden og hans frue ved middagen, og da jeg kort efter traf ham her og spurgte, om han ikke havde fået mit skrift, siden jeg ikke havde hørt fra ham, svarede han: „jo, jeg har fået det, men jeg skal svare Dem skriftligt“.

Kort efter modtog jeg da fra Rønne følgende brev.

Danmarks rigsdag

Rønne, 11. august 1944.

Folketingets formand

Hr. professor Berlin.

De har sat mig i forlegenhed ved at tilstille mig Deres lille pjece „Island gaaet“. Jeg burde selvfølgelig straks have tilkendegivet overfor Dem, at Deres skrift var i min besiddelse, og jeg burde have sagt Dem tak. Intet har jeg hidtil gjort, og det trykker mig.

Men sagen er for mit vedkommende den, at Deres klare og meget hvasse indlæg også rammer mig, thi jeg har jo været med til at godkende den holdning, vore danske delegerede indtog ved gennemførelsen af den dansk-islandske forbundslov.

Deres indlæg virker som piskeslag på ens rygstykker, og når man så har en følelse af, at afstraffelsen ikke er ufortjent, så er det fristelsen til at tie og gå af sides, der overmander een.

Jeg har ikke en, men flere gange læst „Island gaaet“, og jeg har hver gang måttet sige til mig selv: „hvor er den klar og bidende.“ Man nødes til at give Dem ret på mange, mange punkter. Deres påvisning af, at Danmark har ladet sig tage ved næsen af Island, og at man fra dansk side forlængst burde have sagt stop, er ikke til at modsige.

Men dette gælder for øvrigt så mange af Deres udtalelser. Vi har fra dansk side intet at være stolte af. Tværtimod. Det kreperer mig, at man ikke i sin tid fra dansk side drog nytte af den sagkundskab, der var til rådighed. Her kan ikke præsteres nogen gyldig undskyldning.

Hvor må vi længes efter den tid, da der atter kan blive fri meningsudveksling i Danmark. Der vil være adskilligt, som skal siges. Selv om ordene undertiden vil virke lidt ubehagelige.

Jeg har i mange år været en af Deres opmærksomme læsere. Ofte har jeg måttet give Dem ret i Deres synspunkter. De var ikke til at komme uden om.

Mange gange har De virket som peber og salt i næsen på store kredse. Sådant må det imidlertid være, om tingene skal blive rigtigt placeret.

Jeg erkender altså, at jeg i spørgsmålet „Den dansk-islandske Forbundslov“ ikke kan sige „hus forbi“. Og jeg vil ikke søge hjælp eller undskyldning i den omstændighed, at der findes mange medskyldige. Jeg må bøje mig for den saglige kritik, som melder sig.

Deres ærbødige
Hans Rasmussen

Jeg tilstår, at jeg var dybt rørt over denne uforbeholdne udtalelse, som enhver kan se fuldt ud bærer sandhedens og overbevisningens præg; men samtidig måtte jeg føle medlidenhed med denne fremtrædende mand i dansk politik, der, skønt grundloven udtaler, at enhver rigsdagsmand alene er bundet af sin overbevisning og ikke af nogen forskrift fra sine vælgere, åbent måtte tilstå, at han i det islandske spørgsmål helt igennem officielt alene havde følt sig bundet af sit partis forskrift, uagtet dette var i strid med hans egen overbevisning.

Endvidere kan jeg henvise til min juridiske lærebog „Den dansk-islandske Forbundslov“, der siden 1920 udkom i 3 udgaver, og som fra alle virkelig kyndige juristers side blev anerkendt for sin upartiskhed, medens de danske medlemmer af det dansk-islandske nævn, hvis fører var professor Arup, mente overhovedet at kunne se helt bort fra denne min videnskabelige fremstilling og holde sig alene til den dilettantiske fortolkning af forbundsloven, som de danske medlemmer havde fremsat i bemærkningerne til forbundsloven, og som blev lige så ukritisk gengivet og forsvaret af den danske sekretær Funder i „Ugeskrift for Retsvæsen“ fra 1918.

Og endelig nærer jeg ikke den mindste tvivl om, at Island nu, da det har fået sin så længe efterstræbte fulde frihed som republik ligesom i den gamle sagatid, fuldt ud vil anerkende mine retshistoriske indlæg som givende et videnskabeligt set rigtigere billede af Islands fjerne fortid end Jon Sigurds-sons, af politiske grunde forsøgte, fremstilling i hans polemiske skrift mod professor J. E. Larsen i 1855.

VIII

OMKRING DET GRØNLANDSKE SPØRGSMÅL

§ 1. *Indledning. Islandske og norske pressekrav på Grønland.*

Som foran anført blev der kort efter indførelsen af det parlamentariske styre i Danmark oprettet en privat forening „De danske Atlanterhavsøer“, der skulle søge at værne imod, at de Danmark endnu tilhørende dansk-vestindiske øer — nu kaldet Jomfruøerne — såvel som de fra kongefællesskabet med Norge arvede gamle norske skatlande, Island, Færøerne og Grønland, for let gik tabt for Danmark. Resultatet af denne forenings anstrengelser var dog meget kummerligt. Allerede i 1916 måtte Danmark — trods stærk modstand rundt om i landet — gå med til afståelse af de dansk-vestindiske øer til U. S. A., og ikke længe efter anerkendtes Island ved forbundsloven af 1918 som en suveræn stat i kongeforbindelse med Danmark og med ret til efter 25 års forløb at opsigte hele forbindelsen, hvilket Island gjorde ensidigt i 1944, og Danmark straks anerkendte. Straks efter 1918 krævede kongsbonde Pattursson en lignende stilling som Island for Færøernes vedkommende, hvad der dengang dog endnu mødtes med modstand fra et færøsk flertals side, et flertal, som nu ikke findes mere.

Derimod troede jeg endnu i 1916, da jeg som professor Matzens efterfølger i statsret ved Københavns universitet udsendte den første udgave af 1. del af min nye statsforfatningsret efter den nye grundlov af 1915, at det store Grønland endnu ikke var i farezonen, hvorfor jeg mente, at jeg her i det hele kunne henholde mig til min forgængers fremstilling. Dette skulle imidlertid snart vise sig at være en fejltagelse, idet Danmarks ret over hele Grønland, der var blevet forbeholdt os ved Kieletraktaten i 1814, straks efter afslutningen af den dansk-islandske forbundsoverenskomst i 1918 blev bestridt såvel fra islandsk som fra norsk side.

Det første angreb kom fra Island, idet den bekendte digterpolitiker og smarte forretningsmand Einar Benediktsson i de to største islandske blade

i Canada, hvor der var bosat et stort antal af de i Estruptiden udvandrede islændere, offentliggjorde voldsomme udfald mod Danmark. Det var i 1921, altså kort efter indgåelsen af den dansk-islandske forbundslov af 1918, der fra dansk side udgaves for at sikre et varigt godt forhold imellem de to lande. Benediktsson hævdede her på ligefrem hysterisk og latterlig måde, at Grønland, som oprindeligt var koloniseret fra Island af Erik den Røde, endnu stadig tilhørte Island. Dette islandske krav på hele Grønland som tilhørende Island blev dog, selvom Benediktsson allerede dengang delvis sekunderedes af Jon Duason på selve Island, ikke taget alvorligt hverken i Canada, hvor en der ansat islandsk professor Halldor Hermansson kraftigt gendrev ham, eller på selve Island.

Værre var det dog, at det samme krav på Grønland omtrent samtidig rejstes i Norge, hvor en kraftig imperialisme var blusset op efter løsrivelsen fra Sverige i 1905. Disse norske krav fremkom dels fra en kendt norsk historiker Macody-Lund, der oven i købet i sit skrift „Ad quadratum“ i et frit komponeret nyt norsk rigsvåben gjorde krav ikke blot på de ved Kielerfreden Danmark forbeholdte tidligere norske kolonier, Island, Færøerne og Grønland, men tillige på Man og Hebriderne, der forlængst var afståede af Norge til Skotland, dels fra kendte norske forfattere og journalister såsom professor N. Gjelsvik, Idar Handagard, fru Ella Anker og redaktøren af „Den nye Tid“ Eduard Welle-Strand. Alle disse slog på den nye norske rigstanke, der var kommet til live efter opløsningen af unionen med Sverige, idet man nu så hele den tidligere århundredlange forening med Danmark som en fornedrelse for Norge og nu krævede ikke blot det norske sprog genindført i sin tidligere renhed, men også Norges ved „Dansk Uærlighed i 1814“ tabte gamle skatlande tilbage.

§ 2. Østgrønlandstraktaten af 1924.

Værst blev det dog, da den imperialistiske bevægelse i Norge bredte sig til selv regeringskredse. Når spørgsmålet om Danmarks højhedsret over Grønland kom under debat der, skyldtes det salget af de dansk-vestindiske øer. Her ønskede U. S. A. efter udbrudet af den første verdenskrig at erhverve disse danske besiddelser, for at de ikke ved salg fra dansk side skulle komme i tysk besiddelse og tjene som basis for tyske undervandsbåde. Den radikale danske regering, som var kommet til roret efter Albertiskandalen, støttet af socialdemokratiet, var også ivrig efter at sælge disse fjerne øer, men da salget af disse sidste eksotiske danske kolonier havde mødt en kraftig modstand

fra det endnu til 1918 siddende gamle landsting efter grundloven af 1866, således at en af U. S. A. og Danmark vedtaget overenskomst i 1902 var blevet forkastet i landstinget, så sikrede indenrigsminister Ove Rode, under hvem de vestindiske øer sorterede, sig et løfte fra U. S. A. om, at det ikke ville modsætte sig en udvidelse af Danmarks suverænitet over hele Grønland, når salgsoverenskomsten kom i gang om de vestindiske øer. Dette blev under den voldsomme strid i Danmark om salget brugt som et kraftigt argument for at sælge, idet det af regeringen hævdedes, at salget af disse øer intet betød mod, at Danmark kunne udvide sin suverænitet over hele Grønland. Dette argument fra den danske regerings side var et typisk eksempel på, hvorledes valgkampagner drives — salgsoverenskomsten skulle gennemføres ved folkeafstemning — men naturligvis bandt denne erklæring ikke U. S. A. på nogen måde, hvis det en dag skulle blive interesseret i at erhverve Grønland, idet Amerika jo alligevel, trods modstanden i Danmark, satte sin vilje igennem med hensyn til de vestindiske øer, uagtet ingen tvivlede om Danmarks suverænitet over disse øer. Og på den anden side gjorde Danmark sin suverænitet over hele Grønland, som ikke tidligere var blevet bestridt, mere usikker end nogen sinde ved at søge U. S. A.s anerkendelse. Ove Rodes valgtaktik viste sig imidlertid at virke, og salget af de dansk-vestindiske øer gik i orden i 1916. Bagefter tog man fra Danmarks side fat på at erhverve den ene erklæring om anerkendelse af vor suverænitet over hele Grønland efter den anden. Dette skete i årene fra 1917 til 1921. Det lykkedes efterhånden at få de interesserede magter til at gå ind på Danmarks ønske. England ville dog først tage det forbehold, at det af hensyn til Canada måtte forbeholde sig forkøbsret til Grønland, hvad Danmark afslog. Tilbage blev som det vigtigste skridt at få en udtrykkelig anerkendelse fra Norge, hvor den ny-norske imperialisme var kommet så kraftigt til orde netop med hensyn til spørgsmålet om Grønland som gammelt norsk skatland.

Med henblik herpå henledte den danske gesandt i Paris, H. A. Bernhoft, regeringens opmærksomhed på, at fredskonferencen efter den første verdenskrig bl. a. beskæftigede sig med spørgsmålet om Spitzbergen, og at Danmark ved kraftigt at støtte Norge i denne sag, sikkert kunne få et velvilligt svar angående Grønland fra Norge. Dette viste sig da også at skulle lykkes, idet den danske gesandt i Oslo, kammerherre Kruse, i juli 1919 henvendte sig herom til den norske udenrigsminister Ihlen og 8 dage efter fik et svar, der gik ud på, at Norge ikke ville gøre vanskeligheder ved denne sags ordning.

Således syntes sagen at være gået lykkeligt i orden, idet Norge var den

magt, man havde kunnet befrygte flest vanskeligheder med om dette spørgsmål, og man mente efter omstændighederne at kunne nøjes med et mundtligt svar.

Desværre foretog den danske regering 2 år efter et højst uheldigt skridt, idet den ved en kundgørelse af 10. maj 1921 udstrakte handelsmonopolet til hele Grønland, skønt monoopolet derved kom til at gælde for områder, hvor der ingen eskimoer boede, og Danmark snarere burde være gået den modsatte vej og afskaffet monoopolet i de egne, hvor eskimoerne var mest udviklede, da det i længden umuligt kunne opretholdes, hvis en stormagt forlangte det hævet. Dette ukloge danske skridt førte til en kraftig protest fra norsk side, idet udenrigsminister, dr. juris Ræstad nægtede at gå med til en udvidelse af Danmarks suverænitet over Østgrønland, der stred mod norske fangst- og fiskeriinteresser. Denne protest og den stadigt voksende nynorske imperialisme bevirkede, at den danske regering måtte indlade sig i nærmere forhandlinger med den norske regering for at få Danmarks suverænitet udtrykkeligt fastslået. Den danske forhandlingsdelegation bestod af I. C. Christensen, Th. Stauning, Tage Reedtz-Thott og J. Hassing Jørgensen, og fra norsk side medvirkede bl. a. Mowinkel og Halvdan Koht. Forhandlingerne førtes først i København og senere i Oslo, hvor de i 1924 kronedes med det resultat, at Danmark måtte gøre et fuldstændigt tilbagetog, idet vi helt måtte opgive det i 1921 udstedte adgangsforbud til Østgrønland og, alene med forbehold af Angmagsalik, der i 1894 var blevet optaget som koloni, samt af en eventuel kolonisation af Scoresbysund, åbnede hele Østgrønland til jagt og fiskeri for nordmænd. Endvidere blev der givet nordmænd adgang til at tage grund i besiddelse til brug, men ikke til ejendom m. m. En lignende ret blev indrømmet danske og islændere og kunne ved traktat også tillægges andre.

Det var dog kun under stor modstand i Danmark, at denne Østgrønlands-traktat gennemførtes, idet man fra mange sider frygtede for, at denne overenskomst kun ville blive en rent foreløbig ordning, og at det nye imperialistiske Norges hensigter gik langt videre, hvilket også tydeligt fremgik af den norske delegations betænkning. Den værste mangel ved den af den nynorske imperialisme Danmark påtvungne Østgrønlandstraktat var imidlertid den, at selve det omtvistede spørgsmål om suveræniteten over Grønland overhovedet ikke blev berørt i overenskomsten, idet de udtalelser herom, der oprindeligt fandtes i det udkast, der blev forelagt fra dansk side, og hvorved det tydeligt tilkendegaves, at Danmark anså sig for at have suveræniteten over hele Grønland, efter norsk forlangende udtrykkeligt blev strøget i det ende-

lige overenskomstudkast. Det stod derfor i virkeligheden fuldkomment frit for Norge at hævde, at Østgrønland — bortset fra Angmagsalik og eventuelt Scoresbysund — var ingenmandsland og altså kunne koloniseres fra norsk side. Der opstod da som følge heraf en stærk modstand i Danmark mod indgåelsen af denne overenskomst. Selv de 4 danske delegerede gik til sidst imod hinanden på dette punkt, idet det af det radikale parti indsatte medlem af delegationen J. Hassing Jørgensen straks gik imod, medens det af det konservative folkeparti indsatte medlem Tage Reedtz-Thott, der oprindeligt havde tiltrådt overenskomstudkastet, af sit parti blev tvunget til at fragå den. Imidlertid var tilbage af forkæmpere for udkastet repræsentanterne for de to mægtigste partier, Stauning og I. C. Christensen, og disse ville for ingen pris lade sig desavouere, og udkastet blev derfor tvunget igennem trods stærk modstand både fra radikal, konservativ og mange enkelte venstremænds side.

Jeg skal, da tvisten mellem Danmark og Norge om Grønland forlængst er afgjort ved domstolen i Haag i 1933, ikke dvæle længe ved denne kraftige modstand fra dansk side, der senere resulterede i dannelsen af foreningen „Det nye Grønland“.

Jeg havde oprindeligt ikke haft i sinde at tage del i kampen mod dette uheldige og uklare udkast, der kun var egnet til at opmuntre den nynorske imperialisme, skønt jeg fra mange sider var blevet opfordret til som den første at åbne kampagnen imod det. Imidlertid skete der det pudsige, at selve chefen for udenrigsministeriets pressebureau, den brave tidligere venstredaktør Poulsen, der boede i samme ejendom ved Sortedamsdosseringen som jeg, og som jeg kendte ganske godt, utvivlsomt efter højere ordre indfandt sig hos mig for at belære mig om, hvor snildt det var, at man havde undgået at berøre det omstridte suverænitetsspørgsmål i overenskomsten, idet man derved kunne håbe, at sagen ville udvikle sig så gnidningsløst som muligt mellem Danmark og Norge, uden at man blev nødt til at gå til domstolen i Haag. Dette hans naive forsøg på at belære mig om traktatens fortræffelighed fik imidlertid det stik modsatte resultat, således at jeg nu besluttede, at jeg i et offentligt foredrag ville gå skarpt imod denne efter min formening for Danmark uheldige overenskomst, og derefter fulgte et voldsomt angreb mod traktaten fra mange gode danske mænds side.¹⁾ Blandt

¹⁾ I forbindelse hermed skal jeg blot henvise til et par af mine egne artikler om emnet „Den dansk-norske Traktat“ om Østgrønland I—II i Berl. Tidende d. 17. og 19. februar 1924, „Østgrønlandstraktaten“ i Gads Danske Magasin, juni 1924, og „Den dansk-norske Østgrønlandstraktat i Belysning af Oregontraktaten af 1818“ i det svenske „Statsvetenskaplig tidsskrift“ s. 309—24—1931.

forsvarerne for Østgrønlandstraktaten var den mest fremtrædende I. C. Christensen, der grundigt havde studeret det grønlandske selskabs årsskrifter, og som skrev en række artikler til fordel for udkastet, medens statsminister Th. Stauning følte sig for sikker på sit partis støtte til, at han overhovedet gad beskæftige sig med spørgsmålet. Det kan ikke nægtes, at I. C. Christensen var langt ude i sin polemik, idet han vel påstod, at Danmark, hvis spørgsmålet om Danmarks suverænitet over Østgrønland kom for domstolen i Haag, ville vinde sagen, men samtidig frygtede for, at det imperialistiske Norge ikke ville respektere dommen, hvis den gik Norge imod; ja, han udtalte endog, at han frygtede for, at Norge eventuelt ville gennemføre sit krav på Grønland ved krig; en påstand, der taler for sig selv.

Når de to mægtigste og mest magtkære danske politikere Stauning og I. C. Christensen var så bange for at lade spørgsmålet om Danmarks suverænitet over hele Grønland påkende af Haagerdomstolen, hvis den skulle blive bestridt fra norsk side, skyldtes det utvivlsomt påvirkning af de samme mænds store autoritet i det islandske spørgsmål, professor Erik Arup, idet denne netop i 1924 offentliggjorde en lille afhandling „Grønland“, der utvivlsomt havde været forelagt den danske delegation under forhandlingerne, og hvori han hævdede, at den norsk-danske konges suverænitet over Grønland var bortfaldet længe før Kielerfreden, ved hvilken det fastsloges, at Grønland, ligesom de andre tidligere norske skatlande, skulle forblive ved Danmark. Suveræniteten bortfaldt nemlig ifølge professor Arup fra det tidspunkt, den sidste af de to gamle nordiske bygder, Østerbygden, menes at være uddød, og Hans Egedes kolonisation i 1721 var derfor en nykolonisation. Professor Arups konklusion var, at Grønland hverken tilhørte Danmark eller Norge, men var et frit land, ligesom Island, og måtte siges alene at tilhøre den eskimoiske befolkning. Denne radikale historiske argumentation, der vel var en kraftig imødegåelse af den nynorske imperialismes påstande om, at Grønland kun ved svig fra den danske forhandler Bourkes side var blevet frarøvet Norge, men som tillige ganske undergravede Danmarks vedblivende opretholdte standpunkt om trods de gamle nordiske bygders undergang at sidde inde med suveræniteten over hele Grønland, havde åbenbart gjort et så stærkt indtryk på de to danske statsmænd, at de, uanset Ihlens uforbeholdne udtalelse i 1919, ikke vovede at gå til voldgifts-afgørelse i Haag, men håbede på, at man ved at give efter for de norske krav og holde spørgsmålet om suveræniteten over hele Grønland svævende i overenskomsten kunne undgå, at man fra norsk side ville gå til yderligere skridt. Et håb, der snart skulle vise sig ganske naivt og forgæves.

§ 3. *Et lille muntert mellem spil.*

*Jon Duason bliver doctor juris i Oslo på en afhandling
om Islands ret til Grønland.*

Blandt de islandske skribenter, der straks efter vedtagelsen af den dansk-islandske forbundslov af 1918 uden mindste hjemmel i dennes ord rejste krav om adgang til Grønland, var som tidligere omtalt de mest kendte digteren og sysselmanden Einar Benediktsson og cand. polit. Jon Duason. Af disse vovede den sidstnævnte ikke straks, således som Einar Benediktsson, at hævde, at Grønland altid havde tilhørt Island og stadig gjorde det, men nøjedes med at påstå, hvad der i øvrigt var lige så uholdbart, at Island, da det i 1918 blev anerkendt som fri og suveræn stat, ikke kunne være bundet af de af Danmark med andre stater indgåede handelstraktater, hvori der indeholdtes forbud mod besejling af Grønland, men at islandske skibe frit måtte kunne besejle Grønland uden at skulle respektere det danske forbud.

Efter Danmarks ynkkelige tilbagetog overfor Norge ved Østgrønlandstraktaten fandt Duason imidlertid tiden inde til at vove sig lige så langt ud som Einar Benediktsson, der i øvrigt netop i 1924 offentliggjorde en afhandling „Nylanda Islands“ (Islands koloni) i professor Valtyr Gudmundssons tidsskrift „Eimreidin“, hvor han i sammenhæng fremstillede og udførligt begrundede sine synspunkter med hensyn til Islands ret til Grønland. Nøjagtigt de samme synspunkter tog nu Duason op i en afhandling, i hvilken han i øvrigt kun i en note nævnede Benediktsson, men slet ikke omtalte, at denne tidligere udførligt havde hævdet den samme lære. Denne afhandling havde han først sendt som prisopgave til Islands universitet for at opnå „Jon Sigurdson Fondens“ prisbelønning, men fik den omgående forkastet. Derefter indsendte han afhandlingen til det juridiske fakultet ved Københavns universitet for at få den antaget som juridisk doktordisputats der. Til at prøve denne afhandling og fungere som officielle opponenter var jeg som professor i offentlig ret og islandsk ret og professor Poul Johannes Jørgensen som professor i retshistorie selvkrevne. Imidlertid fandt man i fakultetet som tredie bedømmer at burde tage en af de to islandske professorer ved universitetet Finnur Jonsson og Valtyr Gudmundsson. Her var der udelt stemning for at vælge Finnur Jonsson som den kyndigste i dette emne, og dertil kunne jeg ganske slutte mig, skønt jeg ofte havde været i skarp konflikt med ham om gennemførelsen af forbundsloven af 1918, medens Valtyr Gudmundsson var min kære ven. Dels anerkendte også jeg her Finnur Jonssons større sagkundskab, og dels mente jeg, at der var fare for, at Jon Duason i forvejen havde forelagt Valtyr Gudmundsson afhandlingen og vundet ham

for sit standpunkt, således at han måske ikke var helt så upartisk som Finnur Jonsson, idet Valtyr Gudmundsson i selve afhandlingen fremhævedes som en af de få islandske lærde, der havde en lignende opfattelse af spørgsmålet om Islands stilling til Grønland som Jon Duason. Jeg skrev en udførlig bedømmelse, som jeg fik fakultetet til at maskinskrive, og som fyldte over 60 sider, og jeg havde den fornøjelse, at professor Finnur Jonsson i sin bedømmelse udtalte, at han på alle punkter kunne slutte sig til mig, selvom han dog føjede et vægtigt bidrag til kritikken. Alle tre sagkyndige bedømmelser gik ud på pure forkastelse af doktordisputatsen som værende helt igennem overfladisk og uvidenskabelig. Desværre fik Jon Duason på forhånd at vide, at udfaldet ville blive forkastelse, og han trak derfor sin afhandling tilbage, inden forkastelsen kunne finde sted. Derefter gik han i 1928 med sin afhandling til universitetet i Oslo, og her lykkedes det ham at få sin både i Island og Danmark forkastede afhandling godkendt, uagtet begge de officielle norske opponenter, professorerne Taranger og Halvdan Koht, erklærede den islandske forfatters standpunkt for ganske uholdbart, og en tredje sagkyndig, professor Edw. Bull, som opponent ex auditorio, under selve den officielle disputatshandling rettede et knusende angreb på disputatsen som fuldstændig overfladisk og uvidenskabelig og forlangte den forkastet. Der kunne derfor ikke være tvivl om, at her havde den nynorske imperialisme haft en finger med i spillet, thi selvom Duason hævdede Islands ret til Grønland, så støttede han dog de norske imperialisters sag ved at påstå, at Danmark i hvert fald ingen ret havde til Grønland.

Efter denne udgang af sagen i Norge rettede både Finnur Jonsson og jeg en sønderlemmende kritik mod den i Norge antagne islandske doktordisputats. For mit vedkommende skete det i „Politiken“ for 20. december 1928, hvortil jeg skal nøjes med at henvise. For Finnur Jonssons vedkommende skete det i „Historisk Tidsskrift“ 1929, s. 445 flg. Imidlertid havde Duason haft den dristighed i det norske dagblad „Tidens Tegn“ for 4. december 1928 at beskyldte både det danske fakultet som helhed for partiskhed ved valget af bedømmelsesudvalget og to af dette udvalgs medlemmer, nemlig mig og prof. Finnur Jonsson, for partiskhed som hans personlige uvenner og som „åbenlyse modstandere af den islandske nation“. Dette sidste var naturligvis med hensyn til Finnur Jonsson en oplagt tåbelighed, idet Finnur Jonsson under hele forhandlingen om den dansk-islandske forbundslov havde vist sig som en udpræget forkæmper for alle de islandske krav, der her førtes igennem. Men heller ikke jeg ville finde mig i beskyldningen for partiskhed ved bedømmelsen af Duasons skrift, og skønt det ellers er en så godt som altid overholdt praksis ved Københavns universitet, at bedømmelserne af forka-

stede doktordisputatser ikke offentliggøres, så gjorde jeg med mit fakultets tilslutning en undtagelse herfra i dette tilfælde. Jeg indsendte derfor min bedømmelse af Duasons afhandling til det i Oslo af professor Stang udgivne tidsskrift „Tidsskrift for Retsvidenskab“ med anmodning om optagelse. Jeg fik i den anledning et brev fra professor Stang, som dengang var dekan for det juridiske fakultet, hvori han efter at have læst min bedømmelse erkendte, at disputatsen, om hvis forkastelse både i Danmark og på Island Duason intet havde meddelt, vistnok ikke burde have været antaget, men samtidigt trøstede sig med, at det var mindre slemt at antage en disputats, der burde have været forkastet, end at forkaste en, der fortjente antagelse — et ræsonnement jeg i øvrigt ikke kan billige, da man naturligvis skal være lige forsigtig i begge retninger.

Min bedømmelse af disputatsen, som gik ud på forkastelse, kom således til at stå i tidsskriftet lige efter de to officielle norske opponenter, der antog disputatsen. Imidlertid skete der nogen tid efter dette, at professor Stang i sit tidsskrift optog et svar fra Jon Duason. Dette svar var endnu længere end mit indlæg, og heri gentog Duason på den frækkeste måde alle sine umulige påstande og fremsatte endog nye, der var lige så dristige. Denne optræden fra professor Stangs side kunne jeg naturligvis ikke tillade uden protest og krævede derfor, at jeg i hvert fald i et kort svar i tidsskriftet fik adgang til som afslutning at imødegå Jon Duason. Dette ville professor Stang nægte mig, men heldigvis stod hele mit fakultet ved min side og krævede, at jeg fik adgang til et kort afsluttende indlæg som betingelse for, at noget medlem af det danske juridiske fakultet i fremtiden ville skrive i „Tidsskrift for Retsvidenskab“.

Dette mit korte afsluttende indlæg skal jeg aftrykke:

„Som svar på min 62 sider lange anmeldelse af Jon Duasons doktordisputats: „Grønlands statsretlige Stilling i Middelalderen“ har dr. Duason i nærværende tidsskrift for 1930, s. 245 ff. mobiliseret en modkritik på ikke mindre end 68 sider. Jeg kan heldigvis i mit svar fatte mig meget kortere.

Med hensyn til beskyldningen for plagiat — jeg selv havde i øvrigt ikke brugt dette stærke udtryk, men kun bebrejdet Duason hans fuldstændige fortielse af Einar Benediktssons afhandling af 1924 — vil J. D. nu hævde, at han allerede i 1919 havde gennemtænkt hovedtrækkene i sin bog og havde gjort den færdig i 1923, men at han, da professor Olafur Larussons afhandling i „Andvari“ i 1924 udkom, mente at måtte optage en kritik af denne i sit manuskript. Men da Olafur Larussons afhandling helt igennem er en imødegåelse af Benediktssons afhandling i „Eimreidin“ af 1924, som J. D. nu selv tilstår også at have kendt, så havde det selvfølgelig været

J. D.'s pligt sammen med Larussons afhandling, som han mange gange citerer i sin bog, at citere også Benediktssons afhandling af 1924, og det så meget mere som denne sidste, således som af mig påvist, in nuce indeholder hele den af J. D. senere opstillede lære, hvorfor også Larusson i sin afhandling slår fast, at Einar Benediktsson er den første, der har fremsat den påstand, at Grønland i gamle dage var en del af den islandske stat. Når J. D. alligevel i sit skrift ikke med et eneste ord omtaler Benediktssons afhandling af 1924, som han altså godt kendte, da kan det derfor ikke vel forklares på anden måde, end jeg har gjort: at J. D. derved overfor den nordiske offentlighed har forsøgt at stikke under stolen, at hele den Duasonske lære i alt fald i korte træk tidligere har været fremsat af en anden¹⁾.

Når Duason dernæst nu side 247 vil søge at klare to af sine værste bommerter derved, at de skal være trykfejl, så kan jeg heller ikke uden nærmere bevis godtage denne altfor nemme undskyldning. Når han således vil forklare ordene: „afsnittet om lovsigemænd“ i hans bog s. 102 som en simpel trykfejl for „lovsigemandsafsnittet“, så er der det mistænkelige ved den det nævnte sted brugte flertalsform: „lovsigemænd“, at den kun altfor godt stemmer med det, han dér utroligt dristigt forsøger at godtgøre: at teksten i Grågås skulle forudsætte flere lovsigemænd, nemlig én på Island og én på Grønland. Og når han videre vil hævde, at den af ham s. 10 i hans bog som bevis for en vovet påstand i parantes anførte sætning: „f. eks., at der skulle være hisper dér, hvor disse fandtes, på Holar, i Skálholt og Gardar“ som urigtig skulle have været slettet ved korrekturen, men ved et uheld er blevet stående, så ville denne forklaring slet ikke hjælpe ham, selvom man ville tage den for gode varer. Thi hvis han, som han selv hævder, har påbegyndt sin bog i 1919 og i alt væsentlig haft den færdig i 1923, mens trykningen først afsluttedes så sent som i 1928, så har han altså i de mange år drevet sit studium af Grågås så overfladisk, at han først ved korrekturen i 1928 opdager, at det, som han i teksten påstår slet ikke omtales i Grågås, omtales dér — endog på 10 steder i de udgivne tekster — og desværre for ham tilmed omtales dér på en måde, der går lige stik imod den af ham i hans bog fremsatte lære. Og da han efter sin egen forklaring i sidste øjeblik selv skal have opdaget denne grove fejl, så sørger han ikke

¹⁾ Når J. D. s. 246 vil dække sig ved, at jeg selv i 1919 — altså før Benediktssons større afhandling af 1924 — i anledning af nogle mindre avisartikler af Benediktsson i et dansk blad har udtalt, at der næppe er „stor grund til at tage hr. Benediktssons fantasier alvorligt“, da kan J. D. ikke selv bruge denne parade, da han nemlig ved at gentage dem og udførligt søge at bevise deres rigtighed selv tager alle disse fantasier fuldt alvorligt, deriblandt også de vidunderlige påstande om den grønlandske underkastelses bekræftelse ved Gamli *Sáttmáli* i 1263 og Frederik II.s brev af 1568 m. v.

blot ikke for, som enhver anden ville have gjort, for enhver pris at få den rettet, eventuelt på den i bogen tilklæbede trykfejlsliste. Men han undlader også, hvad der er meget værre, at ændre sin påstand i teksten, da det anførte bevis, som han har anset for særlig godt, viser sig fuldkomment uholdbart, og påstanden altså dermed i virkeligheden falder til jorden.

Og jeg kan så meget mindre uden videre tage J. D.s „trykfejl“ for gode varer, som han straks efter, s. 247, på et andet afgørende punkt søger at vende tingene lige på hovedet. Jeg rettede i min anmeldelse et hovedangreb mod hans fremstilling, fordi han dér s. 14 i strid med alle andre, der har skrevet om Island, helt ville frakende den gamle islandske fristat karakteren af stat eller rige og ville reducere den til et blot retsfællesskab mellem islandske mænd, hvor de end færdedes, s. 22, eller til, som han i sin bog s. 21 udtrykker sig, „en slags brodersamfund eller en slags orden“, hvis medlemmer kun var bundne sammen ved „fælles loyalitetspligt og fælles ret“, s. 19. Jeg påviste det urigtige heri, og jeg efterviste derhos, hvorledes han selv flere steder imod sin vilje må indrømme, at den gamle fristat var en til et bestemt territorium knyttet suveræn stat omend med en noget ufuldkommen statsmagt, og at han senere hen i sin fremstilling endog kommer fuldstændig i strid med sig selv ved at betegne de islandske „lög“ som stat eller rige.

Nu i sin modkritik sadler J. D. fuldstændigt om. Nu hævder han s. 247 dristigt, at han hele tiden i sin bog „konsekvent“ har behandlet „var lög“ som stat. Og han udtaler, at også på s. 14 i hans bog er dette tilfældet, „men alligevel“, fortsætter han, „benytter prof. Berlin en mindre tekstfejl“ — her er altså igen en fejl i teksten — „til at fastslå, at jeg frakender „var lög“ karakteren af stat“. Og s. 282 gentager han sin påstand om, at han i sin bog skarpt har hævdet de islandske „lög“s stilling som stat, idet han føjer til, at han blot har bestridt, at Island kunne kaldes et „rige“. „I min bog har jeg gjort skarp skel mellem „lög“ og „rige“, udtaler han. „Grønland og Island udgjorde ikke noget rige under Grågås“, det anerkender han stadig, men derimod var „lög“ en stat, hvad han jo altså nu påstår hele tiden i sin bog at have hævdet. Han vil derfor nu opstille en skarp sontring mellem stat („lög“) og rige, idet han påstår, at disse organisations statsretslige karakter „som bekendt“ er „grundforskellig“.

Nu kan naturligvis ingen forbyde dr. Jon Duason at skifte mening så tit, han vil, eller stadig på ny at finde på ny teorier vedrørende Island og Grønland. Men hvad man har ret til at protestere imod er, at han søger rent ud at forvanske sin egen tidligere trykte fremstilling, når der fremsættes en fældende kritik imod den. Thi at han i sin bog frakender den gamle islandske fristat karakter både af stat og rige, det kan han ikke komme bort fra.

I hans bogs indledningskapitel, der overskrives: „Om det islandske retsfælesskab, „var lög“,“ og hvor altså hele grundtonen slås an, hedder det s. 14 ligeud: „De, der hidtil har skrevet om vort gamle retssamfund, har kaldt det *rige*, folkestat, republik, fristat, *stat* o. s. v., men i Grågåsen og andre kilder finder man intet som helst om, at det blev kaldt således i fortiden. I og for sig har navnet mindre betydning, men disse *forkerte navne* ledsages af fejlagtig forståelse af vort retssamfund“. Og længere nede fortsættes der: „Vore forfædre var flygtet fra „rige“ og fra „magt“, d. v. s. et *tvangsmæssigt statsstyre*, og af den grund draget til Island. Det må betragtes som udelukket, at disse folk, af hvilke der endnu fandtes en del i live, da altinget blev dannet, har villet indføre en *lignende statsform* på Island¹⁾.

Her benægtes det, som man ser klart, at „lög“ var være sig „rige“ eller „stat“. Og herved kan J. D. ikke rokke ved nu bagefter at påstå, at der på s. 14 er en „mindre tekstfejl“ — hvori den består, forklares iøvrigt ikke. Og hvor lidt J. D., som han nu vil hævde, i sin bog sonderer skarpt mellem „stat“ og „rige“, således at „lög“ skulle være det første, men ikke det sidste, fremgår jo allerede tilstrækkeligt af det lige anførte citat, hvor han benægter, at „lög“ var nogen af delene. Men det fremgår yderligere til fuldkommenhed deraf, at senere hen i sin bog, hvor han kommer til at modsiges sin egen tidligere udvikling, betegner han gang efter gang, således s. 151 og 195, de islandske „lög“ ikke som den islandske stat, men netop som „det islandske *rige*“. Ja, i selve slutningskapitlet, hvor han sammenfatter hele sin tidligere udvikling — og slår sig selv på munden — siger han s. 199 rent ud: „Islændernes „lög“ var suveræne, et folkeretligt rets-subjekt (*rige*)“. Eller skulle der også her alle steder være tale om „trykfejl“ eller „mindre tekstfejl“?

Med en sådan forfatter, der, alt eftersom det passer ham, gør sort til hvidt og ikke selv synes at kende forskel på sandt og usandt, er det, som enhver vil forstå, simpelthen udelukket at føre en videnskabelig drøftelse, selvom han en sjælden gang kan slumpe sig til at sige også rigtige ting. Jeg skal derfor ikke spilde ord eller tid eller dette tidskrifts plads på at imødegå hans øvrige lige så dristige udviklinger, hvori han trods den fra så mange andre sider end min fremkomne stærke kritik af hans skrift alligevel frejdigt vil fastholde, som han s. 111 udtaler, ikke blot „hovedtrækkene“, men også „*praktisk talt alle enkeltheder*“ i sin bog, „og navnlig dens slutresultat“, som han derfor med spærret tryk in extenso aftrykker. Ja, selv den af ham som bevis benyttede mageløse røverhistorie i Lyschanders rimede „Grønlandske Chronica“ af 1608 om den danske kong Erik Klippings krigstog til Grønland for på den norske konges vegne at slå et grønlandsk

¹⁾ Alle udhævelserne i citaterne af mig.

oprør mod Norge ned, vil han fastholde den historiske rigtighed af, skønt *Gustav Storm* forlængst har påvist, på hvilke misforståelser denne Lyschanders beretning hviler, og forlængst har fældet dommen over den, at „den i og for sig er umulig og strider mod al historie“¹⁾, søger J. D. at bevise dens historiske troværdighed lige ud i de mest groteske enkeltheder og ofrer s. 300 flg. på dette „bevis“ hele seks sider, der i ufrivillig komik grænser til det rent patologiske.

Kun et par ord skal jeg endnu tilføje. Da Jon Duason i sin replik flere gange, således i noterne til s. 269 og 296 samt s. 299 mer eller mindre tydeligt vedblivende vil insinuere, hvad han tidligere åbent har udtalt, at danske politiske motiver og uvilje mod Island har været bestemmende for min kritik af hans doktordisputats, så må jeg overfor den nordiske læseverden have ret til at henvise til, at en af hans egne islandske landsmænd, prof. Finnur Jonsson i „Historisk Tidsskrift“ 1929, s. 445 flg. har underkastet hans bog en ikke mindre sønderlemmende kritik end min. Prof. Finnur Jonsson slutter sin udførlige bedømmelse således: „En sammenfattende dom kan jeg efter dette formulere således: Forf. har benyttet kilderne på en ufuldstændig og tildels uredelig måde, bogen vidner helt igennem om mangel på rigtig videnskabelig sans og logik, forf.s metode er overhovedet uvidenskabelig og dilettantisk, hans resultater ganske forføjede. En sådan bog burde helst aldrig have set dagens lys, endsige vundet en doktor-grad“. Og at de sagkyndige videnskabsmænd ved Islands eget universitet, hvem Duason dog vel ikke også tør beskyldte for uvilje mod Island, ikke ser mildere på hans værk, véd han af egen erfaring selv så godt som nogen.“

For øvrigt fik Jon Duason aldrig nogen virkelig fornøjelse af sin norske doktorgrad, da så godt som ingen på Island tog hans afhandling alvorligt, og de fleste forstod, at når Oslo universitet antog disputatsen, skyldtes det kun de foreliggende politiske forhold, hvor Norge var ude efter at vinde de tabte kolonier tilbage.

Nogle år efter Islands løsrivelse fra Danmark bevilgede altinget Jon Duason midler til oversættelse af hans disputats til islandsk — endog i forøget omfang, hvoraf 1. del udkom i 1947 under titlen „Rjettarstada grænlands nýlendu Islands“ (Grønlands retsstilling som Islands koloni). Jeg skal her ikke driste mig til at udtale mig om, hvad altingets mening hermed har været. Det kan dog næppe antages, at den nye islandske republik blot et øjeblik for alvor har tænkt på at godkende Jon Duasons påstand om Islands ret til Grønland, så få år efter at Haag-domstolen næsten enstemmigt havde fastslået Danmarks ret til hele Grønland.

¹⁾ Arbøger for nordisk Oldkyndighed 1888, s. 197 flg.

§ 4. *Norge foretager okkupation i „Erik den Rødes land“ i Østgrønland.*

Medens drøftelsen af Jon Duasons fantastiske doktordisputats om Islands ret til Grønland forholdsvis hurtigt døde hen, idet så godt som ingen på Island tog ham alvorligt, og Norge naturligvis ikke i virkeligheden ville støtte sådanne krav, tiltog den ny-norske imperialismes krav på Grønland kun i styrke efter afslutningen af Østgrønlandstraktaten, hvilken man fra dansk side havde håbet kunne fjerne den norske misfornøjelse. Hovedmændene i denne norske kampagne var professor Gjelsvik og højesteretsadvokat, dr. jur. Gustav Smedal. Den sidstnævnte, der var formand for det norske ishavsråd og det norske grønlandslag, hævdede i sin doktordisputats „Erhvervelse av Statshøjhet over Polaromraader“ af 1930, at Østgrønland efter Østgrønlandstraktaten måtte betragtes som ingenmandsland og opfordrede ligeud til norsk okkupation i landet. Han udtalte i sin afhandling bl. a.: „Hos norske fangstfolk er det et udbredt ønske, at den del av Østgrønland, som Nordmænd for tiden har koloniseret, kommer under norsk styre. De er meget imot, at denne del av landet blir dansk“. Og vel fortsatte forfatteren: „foreløbig har Norge ikke lagt under sig den omtalte kyststrækning“, men han føjede profetisk til: „alle forhold ligger imidlertid til rette for en norsk suverænitetserhvervelse“.

I juni 1931 — et år efter denne kraftige opfordring fra dr. Smedals side — foretog to norske fangstfolk, Halvard Denold og Herman Andresen, da også okkupationen i Østgrønland. I begyndelsen afviste dog stortinget og den norske regering denne rent private okkupation som stridende mod Østgrønlandstraktaten, men da agitationen i landet fortsattes, varede det ikke længere end til den 10. juli samme år, før regeringen officielt anerkendte okkupationen og gav det okkuperede område navnet „Eirik Raudes Land“ (Erik den Rødes land). Resultatet blev, at Danmark omgående indbragte sagen for Haagdomstolen, hvilket den danske regering i 1924 havde håbet at kunne undgå ved sit ynkkelige tilbagetog overfor Norge.

Kort tid efter okkupationen udsendte professor Jon Skeie et kraftigt agitationsskrift „Grønlandssaken“, der samtidigt udkom i en tysk udgave og som vakte voldsomt bifald i norske imperialistiske kredse. Således skrev professor E. Marstrander i en begejstret anmeldelse i „Tidens Tegn“ for 21. september 1931, at „Skeie med den har gjort sit land en fremragende tjeneste“, endvidere, at Skeie's bog er „knap, saklig og kvas og bæres frem av en stærk indignation over Danmarks overgreb“.

Det skulle altså desværre vise sig, at jeg havde set rigtigt, da jeg i 1924 rettede mit hovedangreb på Østgrønlandstraktaten deri, at den ikke klart

løste selve det afgørende spørgsmål om Danmarks suverænitet over Østgrønland, hvilket jo nu havde til følge, at Norge hævdede, at Østgrønland var ingenmandsland.

§ 5. *Danmark indbringer den norske okkupation for domstolen i Haag.*

Allerede 2 dage efter den norske okkupationserklæring indleverede Danmark sin stævning mod Norge til den internationale domstols retsskriverkontor i Haag. Stævningen gik ud på, at Norge havde foretaget okkupation af visse områder i Østgrønland, som den danske regering anså for undergivet dansk suverænitet, og at Danmark i den anledning nedlagde påstand om, at den norske okkupationserklæring kendtes for retsstridig og ugyldig.

Til at føre sagen mod Norge udnævntes gesandten i Haag, Harald Scavenius, højesteretssagfører K. Steglich Petersen, den belgiske professor Charles de Visscher og Gustav Rasmussen, den senere udenrigsminister.

Straks efter retssagens begyndelse blev der i udenrigsministeriet nedsat et fortroligt udvalg bestående af sagkyndige, hvoriblandt der foruden embedsmænd fra udenrigsministeriet befandt sig professor i folkeret Aksel Møller og jeg selv, som professor i statsret. Under disse forhandlinger udtalte jeg mig, hvad jeg anså for min pligt, ganske uforbeholdent om den uheldige Østgrønlandstraktat af 1924, som jeg i sin tid af al magt havde bekæmpet på grund af dens usikre udtalelser med hensyn til suverænitetsspørgsmålet. Endvidere sagde jeg ligeud, at vi nu måtte finde et andet retligt standpunkt som kunne sikre vor ret uden hensyn til Østgrønlandstraktaten.

Følgen af denne min kraftige optræden blev, at jeg ikke kom med til de næste møder, og at det første indlæg i sagen fra dansk side til min store forbavselse fremkom, uden at jeg havde haft noget dermed at gøre. Hvem der stod bag denne holdning fra regeringens side, var jeg naturligvis ikke i tvivl om, thi min kritik var faktisk et angreb på den fremstilling af retten til Grønland, som professor Erik Arup havde hævdet under Østgrønlandssagen i sit skrift „Grønland“ skrevet i 1923 og offentliggjort året efter, altså lige efter at Østgrønlandstraktaten blev ført igennem; det var endvidere forlængst blevet meddelt, at professor Arup skulle skrive det historiske indlæg i Grønlandssagen. Han ville altså her anvende den samme taktik overfor mig, som så vel var lykkedes for ham i det islandske spørgsmål, nemlig at holde mig helt uden for forhandlingerne; men denne gang lykkedes det heldigvis ikke. Dette skyldtes i væsentlig grad min gode kollega professor Aksel Møller.

Da det første norske modindlæg fremkom, samledes de danske delegerede for at besvare dette, og da jeg ikke her var kaldt til stede, krævede professor Aksel Møller besked af udenrigsministeriets direktør H. A. Bernhoft om, hvorfor jeg ikke var indbudt. Jeg blev derefter af direktøren kaldt til et møde i udenrigsministeriet. Her søgte han at få mig til at indrømme, at jeg på grund af min skarpe holdning overfor Østgrønlandstraktaten måtte være klar over, at jeg ikke kunne komme med i den delegation, der skulle forberede den danske procedure i Haag, på samme måde som den tidligere norske udenrigsminister dr. juris. Ræstad, på grund af sin holdning til Østgrønlandstraktaten ikke deltog i forberedelsen af den norske procedure. Dette måtte jeg imidlertid bestemt bestride, idet vor holdning i Østgrønlandssagen ikke kunne sammenlignes. Dr. Ræstad havde været misfornøjet med Østgrønlandstraktaten, fordi den, selv om den ikke udtrykkeligt udtalte, at Danmark havde suveræniteten, dog efter hans mening måtte forstås således, at Østgrønland var dansk. Jeg havde derimod ikke hævdet, at det af den ændrede, uheldige affattelse af traktaten sikkert fremgik, at Danmark ikke havde suveræniteten, men fandt det blot uheldigt, at hele suverænitetsspørgsmålet blev holdt åbent, hvilket I. C. Christensen havde ment var så udmærket. Resultatet blev, at direktøren måtte give mig medhold i min redegørelse, og at jeg atter indtog min plads i delegationen.

Det måtte herefter komme til et opgør mellem professor Arup og mig med hensyn til spørgsmålet om, hvilket standpunkt Danmark skulle hævde med hensyn til suveræniteten over hele Grønland. Professor Arup prøvede et par gange at få dette spørgsmål afgjort på et møde i delegationen, hvor både statsministeren og udenrigsministeren var til stede, og hvor han kunne regne med, at de andre, ikke-politiske, medlemmer vanskeligt ville kunne støtte mig. Imidlertid lykkedes det mig dog at få gennemført det synspunkt, at et så vigtigt spørgsmål ikke kunne afgøres ved en blot uforberedt mundtlig forhandling, men at sagen måtte henvises til indgående skriftlig forhandling indenfor delegationen. Sagen gik derefter over til en nærmere indbyrdes skriftudveksling om spørgsmålet. Da denne skriftlige meningsudveksling mellem professor Arup og mig ikke blev offentliggjort, skal jeg kun ganske kort fortælle om forløbet af diskussionen. Blandt disse rent fortrolige skriftlige udtalelser var først nogle foreløbige bemærkninger til det første norske indlæg af professor Arup, hvori han vel bestred enhver ret for Norge til Grønland, efter at den gamle nordiske koloni, der i 1261 underkastede sig Norge, var uddød omkring år 1500, men samtidig i lige så høj grad hævdede, at Danmark heller ikke efter den tid kunne have nogen suverænitet over nogen del af Grønland, som ikke var faktisk koloni-

seret siden Hans Egedes kolonisation i 1721. Men inden jeg fik tid til at gå nærmere ind på dette indlæg, der ville gøre det umuligt for Danmark under retssagen i Haag at hævde, at Danmark havde suveræniteten også over de dele af Østgrønland, som Norge nu havde okkuperet, så fremlagde Arup et højt mærkværdigt aktstykke, der i delegationen skulle støtte rigtigheden af hans påstand om ugyldigheden af Danmarks suverænitet over de ikke faktisk koloniserede egne af Grønland. Det var en strengt fortrolig betænkning afgivet af hans islandske ven og kollega i det dansk-islandske nævn, professor Einar Arnorsson, til den islandske regering om, hvorvidt Island skulle forsøge intervention i Grønlandsstriden, hvilket Arnorsson iøvrigt ikke tilrådede, og Island da heller ikke forsøgte. I denne betænkning, som Arup med den islandske og den danske udenrigsministers tilladelse fik oversat og udsendt til alle delegationens medlemmer, hævdede Einar Arnorsson ligesom Arup, at Danmark ikke siden den gamle nordbokolonisations uddøen kunne hævde nogen suverænitet i Grønland udenfor de senere koloniserede områder. I den anledning udsendte jeg et kraftigt svar til Arup, hvori jeg udtrykte min forbavselse over, at Arup kunne påkalde et sådant islandsk responsum til støtte for den danske stævning, der jo byggede på Danmarks suverænitet over hele Grønland. Herpå svarede Arup med ikke blot at fastholde sit standpunkt, men også med at påkalde udenrigsministeriets beskyttelse overfor dette mit efter hans mening ubeherskede overfald på ham. Men denne gang fik Arup hele delegationen og ikke mindst de retskyndige medlemmer imod sig, således at selv hans politiske meningsfælle, udenrigsminister P. Munch, forstod, at han måtte opgive Arup som forsvarer af Danmarks ret til Grønland i denne sag, og dette skete på den eftertrykkelige måde, at hele Arups retshistoriske udkast fuldstændig blev forkastet, og at udarbejdelsen af det historiske indlæg blev overladt til Gustav Rasmussen, der skulle foretage det i overensstemmelse med min kritik af Arup. Men yderligere gik udenrigsministeren så vidt i sin forkastelse af Arups standpunkt, at han samtidig opfordrede mig til at besvare professor Skeies forsvar for den norske okkupation „Grønlandssaken“, der var udkommet i 1931 kort tid efter okkupationen, og som med officiel støtte var udsendt på tysk. Jeg nægter ikke, at det var mig en personlig tilfredsstillelse, at jeg fik denne opfordring fra den radikale udenrigsminister, der selv gav mit skrift den smukt klingende titel „Danmarks Ret til Grønland“, og som påtog sig at lade den blive udsendt over hele verden, ikke blot på dansk, men også på tysk, fransk og engelsk. Desværre nåede oversættelserne ikke at blive færdige tids nok til at blive officielt fremsendt til domstolen, men ved udenrigsministeriets foranstaltning blev bogen oversendt til så

godt som alle danske gesandtskaber og konsulater verden over, og jeg havde den fornøjelse, at bogen næsten overalt blev modtaget med anerkendelse for den urbane tone, hvormed jeg i min polemik omtalte Norge, i modsætning til den usømmelige tone overfor Danmark, som professor Skeie i sit skrift gjorde brug af. Jeg skal i den anledning henvise til, at jeg i slutningen af mit indledende afsnit udtrykkeligt udtaler: „Jeg skal i min fremstilling følge dr. Smedals gode eksempel i hans bog „Opgjør og forståelse med Danmark“ og undgå alle stærke og sårende ord. Thi i overensstemmelse med titlen i denne hans bog tilsigter også jeg kun et opgør, hvis mål er forståelse. Og når jeg alligevel nu og da nødes til at føre stærke ord i mar-ken, så skal det kun blive — norske.“

Jeg skal endnu tilføje, at jeg, der som medlem af foreningen „Det nye Grønland“ i sin tid kraftigt var gået imod Østgrønlandstraktaten, i mit nye skrift ikke veg tilbage for på flere punkter at kritisere den daværende danske regerings politik i Grønlandssagen, derunder navnlig det gamle stats-monopols strenge opretholdelse. Men dette gjorde på den anden side det lettere for mig at forsvare Danmark mod de ganske ubeføjede norske beskyldninger mod Danmark for ved den strenge afspærring alene at have til hensigt at udplyndre de stakkels eskimoer.

Iøvrigt skal jeg ikke gå nærmere ind på indholdet af mit skrift, som sikkert endnu kan læses med interesse, og som faktisk helt igennem var en imødegåelse af den af professor Arup i hans i 1924 udkomne skrift „Grønland“ hævdede opfattelse, hvilket skrift jeg iøvrigt ikke udtrykkeligt nævnte i min bog.

Da omsider skriftsudvekslingen mellem Norge og Danmark var afsluttet, og den mundtlige procedure skulle begynde, og de danske delegerede skulle afrejse til Haag, oplystes det uofficielt i et blad, hvem af de danske delegerede der skulle deltage i rejsen, og til min store overraskelse så jeg, at ingen af de to juridiske professorer, Aksel Møller og jeg, skulle med, skønt vi begge havde gjort et stort arbejde i denne sag. Jeg talte straks med professor Aksel Møller herom, og han var lige så forbavset over denne tilsidesættelse af universitetet som jeg. Imidlertid ville han ikke personligt gøre noget for at få dette forhold ændret. „Men det vil jeg,“ sagde jeg. Samme aften traf jeg tilfældigvis på Hotel d'Angleterre, hvor jeg var til stede ved en familiefest, vor store grønlandsforsker Knud Rasmussen, der naturligvis selv skulle med i delegationen til Haag, og han udtalte ligeledes sin store forbavselse over, at delegationens to juridiske professorer ikke skulle med. Navnlig fandt han, som den elskværdige mand han var, det ganske utilbørligt, at jeg, der havde skrevet den udmærkede bog „Danmarks Ret til Grønland“, ikke skulle

med. Denne udtalelse bidrog naturligvis til, at jeg straks den følgende dag ilede til udenrigsministeriet for at tale med direktøren om sagen. Jeg var så heldig at træffe ham, den tidligere gesandt i Paris, Bernhoft, i den store permanente elevator, hvor vi var alene, og da han havde en tyk mappe under armen, begyndte jeg straks at tale om sagen. Han indrømmede straks, at han ikke havde tænkt på, at vi to professorer skulle med til Haag, og at vore navne ikke befandt sig i de indstillinger til kongen, han havde i den mappe, han gik med under armen. Da jeg bad om grunden til, at vi ikke skulle med, svarede han, at vi begge havde gjort et så grundigt arbejde i delegationen, at der næppe var grund til, at vi tog med til Haag for at hjælpe der. Herimod protesterede jeg kraftigt, medens vi endnu befandt os i elevatoren, idet jeg henviste til, at jeg havde gjort en indsats, der havde vendt hele Danmarks stilling i sagen, og, da den må være kommet Norge ganske uventet, kunne det netop let tænkes, at de ville gøre særlige anstrengelser for at imødegå den danske vending i sagen. Vi fortsatte derefter samtalen i direktørens fornemme modtagelsesværelse, og han erklærede hurtigt, at sagen endnu kunne ændres efter vort ønske, og dagen efter fik jeg da en forespørgsel fra ministeriet, om jeg ville med, hvad jeg naturligvis sagde ja til, og både professor Aksel Møller og jeg kom altså med til Haag. Det foregik heldigvis ikke i flyvemaskine, men i herlige 1. klasses vogne, og jeg havde den fornøjelse at have kupé ved siden af min udmærkede ven viceadmiral Amdrup, således at vi fik en meget fornøjelig rejse.

Naturligvis var det en stor oplevelse at være til stede under denne retssag, der i høj grad måtte interessere alle kolonimagter, og specielt måtte det interessere mig at følge Gustav Rasmussens foredrag om Grønlands retshistoriske stilling, hvor sagen nu var blevet lagt ind i en ganske anden bane end den, professor Arup under Østgrønlandstraktaten havde ført den ind i. Gustav Rasmussens foredrag, der holdtes på udmærket fransk, fulgtes med tydelig interesse af hele domstolen, der flittigt gjorde notater, og det gjorde ligeledes stor lykke i Danmark i Frantz v. Jessens gengivelse i „National-tidende“.

Desværre forefaldt der senere en mindre behagelig episode, da den vitige norske højesteretsadvokat Per Rygh fik ordet for at gendrive det danske indlæg. Han erklærede, at han havde let ved at imødegå Gustav Rasmussens store tale, idet der åbenbart fandtes to Gustav Rasmussen'er. Hr. Rasmussen har selv på en konference i 1927, optrykt i Juridisk Forenings Aarbog, erklæret, at „denne gamle nordiske kolonisation naturligvis har stor arkæologisk og historisk interesse, men ingen juridisk“.

„Intet er mere rigtigt mine herrer, og det er den hr. Rasmussen fra 1927,

der har ret, medens det er denne hr. Rasmussen i 1932, der har uret — og dog er det på disse gamle bygder, der ingen juridisk interesse har, som hr. Rasmussen selv sagde, at Danmark vil bygge sin ret i dag.“

Denne overfladiske advokatvittighed gjorde i øjeblikket et ret pinligt indtryk på Gustav Rasmussen, thi det kunne jo ikke bestrides, at der var en væsentlig forskel mellem hans udtalelser i 1927 og hans store foredrag nu i 1932. I 1927 sluttede han sig helt og holdent til prof. Arups udtalelser i „Grønland“ af 1924 om følgerne af nordbokoloniernes uddøen, medens hans foredrag i 1932 på næsten alle hovedpunkter fulgte mit skrift „*Danmarks Ret til Grønland*“, som han iøvrigt selv sammen med mig grundigt havde gennemset, inden det udsendtes af udenrigsministeriet. Heri hævdede jeg, modsat prof. Arup, at nordbokoloniernes ødelæggelse ved et røverisk overfald af nogle halvvilde eskimostammer folkeretligt ikke kunne tilintetgøre den dansk-norske konges suverænitæt over Grønland, med mindre kongen ikke inden rimelig tid genoprettede besiddelsen, eller en fremmed stat besatte landet som herreløst, uden at kongen gjorde modstand derimod, og ingen af delene blev jo tilfældet.

Jeg kunne imidlertid trøste Gustav Rasmussen med, at Danmark ved denne nye opfattelse nok skulle vinde.

Dette blev også tilfældet.

Haagdommen i Grønlandssagen afsagdes den 5. april 1933 og blev en næsten enstemmig sejr for Danmarks påstand, idet domstolen med 12 stemmer imod 2 kendte for ret, at den af den norske regering den 10. juli 1931 udstedte okkupationserklæring og alle af samme regering i den henseende tagne forholdsregler udgjorde en krænkelse af den bestående retstilstand og derfor var retsstridige og ugyldige, hvorimod der ikke fandtes grund til at fravige de almindelige regler i statutterne om, at hver af parterne skulle bære sine egne sagsomkostninger.

I virkeligheden betød dette en enstemmig godkendelse af Danmarks påstand, idet man for det første ganske kan se bort fra den for denne sag (ad hoc) udnævnte norske dommers kendelse, og at den anden dissenterende dommer Anzilotti's votum endte med at slutte sig til domstolens erklæring om Norges krænkelse af Danmarks ret i henhold til Ih lens erklæring af 1919, hvori alle dommerne var enige.

§ 6. Efter Grønlandsdommen.

Naturligvis vakte Danmarks sejr i Grønlandssagen stor glæde i hele Danmark, og de danske delegerede, der havde ført Danmarks sag i Haag,

fejredes i offentligheden som helte, og det føltes derfor naturligt, at en hel række af disse helte dekoreredes med høje ordener. Herimod havde jeg i og for sig intet at erindre, men følte mig dog noget stødt over, at det nærmest var udenrigsministeriets egne embedsmænd, som blev udnævnt, medens man derimod slet ikke tænkte på de to universitetsprofessorer, hvoraf jeg var den ene, der faktisk havde gjort et stort arbejde ved forarbejdet til denne sag. Jeg talte med min kollega professor Aksel Møller derom, og han var ganske enig med mig deri, men erklærede samtidigt, at han ville ikke søge at få denne optræden fra udenrigsministeriets side ændret. „Men det vil jeg,“ sagde jeg. Jeg mindedes alt for tydeligt, hvorledes jeg tidligere var blevet behandlet, da det islandske spørgsmål var på dagsordenen i 1908 — 1911, da jeg ved min afgang fra rigsdagen ikke måtte blive udnævnt til ridder af Dannebrog for ikke at støde islænderne, hvem jeg havde overrasket ved på uventet kraftig måde at have forsvaret Danmarks stilling i sagen. Noget lignende ønskede jeg ikke skulle gentage sig i sagen mellem Norge og Danmark.

Dagen efter min samtale med professor Aksel Møller modtog jeg en forespørgsel fra kontorchef Gustav Rasmussen i udenrigsministeriet, om jeg ville modtage et mindre honorar for mit arbejde i delegationen. Jeg spurgte forbavset, om han også havde gjort professor Aksel Møller det samme tilbud. — Ja! det havde han. Og hvad svarede han? Han sagde nej til tilbudet, „og det samme gør jeg selvfølgelig“, svarede jeg. „Tror De, at udenrigsministeriet kan udmærke dets egne embedsmænd i delegationen med høje ordensdekorationer, men nøjes med at give os to professorer en lille drikkeskilling. Det er vist bedst, at jeg kommer op og taler nærmere med Dem.“ „Nej, nej,“ sagde Gustav Rasmussen, „De må hellere gå direkte til direktøren.“ Dagen efter ilede jeg til udenrigsministeriet og fik en samtale med direktøren, der forløb i al elskværdighed. Han erklærede naturligvis straks, at det ikke havde været hensigten at fornærme os, og at denne sag heldigvis endnu kunne bringes i orden. Han erkendte fuldtud min særlige indsats i Grønlandsspørgsmålet, men sagen var, at jeg lige kun 3 måneder forinden efter tur var blevet udnævnt til Dannebrogsmænd, og man syntes, at det var lidt for tidligt igen at komme til kongen med forslag om en ny dekoration, men det skulle nok gå i orden, og dagen efter fandt min udnævnelse til kommandør af Dannebrog — af 2. grad — da også sted, medens professor Aksel Møller, der kun var ridder, udnævntes til Dannebrogsmænd.

Bagefter skulle jeg naturligvis i audiens hos kongen for at takke for dekorationen. Ved disse jævnlige offentlige audienser kan man ofte træffe

folk, som man har udbytte af at tale med. En af de første jeg mødte, var den gamle høvding for det færøske løsrivelsesparti, kongsbonde Johannes Patursson, som jeg personligt kendte godt fra min tid i rigsdagen. Han mødte som sædvanlig ved festlige lejligheder i sin færøske nationaldragt og så pragtfuld ud. Vi hilste venskabeligt på hinanden. Han udtalte dog, at han følte sig skuffet over min opførsel overfor Færøerne, idet han havde ventet, at jeg, som den frisindede mand jeg var, helt havde støttet færingerne selvstændighedskrav i stedet for at føre samme politik som oldtidslevningen Effersø. Jeg svarede dertil, at jeg havde ønsket Færøerne al rimelig selvstændighed i forholdet til Danmark, men at jeg, som den danske mand jeg var, naturligvis ikke kunne ønske en fuldstændig adskillelse fra riget. Dette måtte jeg overlade til færingerne selv. En anden sag var, at jeg nu efter mit nederlag i det islandske spørgsmål ikke ville blande mig i spørgsmålet, om også Færøerne skulle blive en lille „suveræn stat“.

Endvidere traf jeg bl. a. på to af vore berømte grønlandsfarere, Knud Rasmussen og Lauge Koch, der i den sidste tid var blevet noget skinsyge på hinandens berømmelse, hvilket vi alle tydeligt havde mærket under opholdet i Haag. Det var iøvrigt af ganske forskellige grunde, at de var fremmødt ved audiensen. Imidlertid var der mødt så mange mennesker til audiensen, at det ville vare meget længe, inden det efter de sædvanlige regler ville blive min tur til at stedes for kongen. Jeg bad da den jourhavende adjutant om at komme ind efter min rang, idet jeg syntes, at så længe man opretholdt denne i og for sig forældede ordning, havde jeg her en god lejlighed til at gøre brug af den. Jeg kom da straks ind i den forsal, hvori man kom, inden man blev stedet for majestæten, og her traf jeg de to Grønlandsfarere, og det morede mig da at få at se, hvem af os tre, der først skulle ind til kongen. Det blev mig, rimeligvis for min rangs skyld, og jeg fik her en meget glædelig oplevelse, idet jeg fik en højst venlig modtagelse af kongen, som jeg ikke havde talt med i mange år. Han erklærede, at det var med stor fornøjelse, at han havde givet mig denne dekoration, skønt det kun var tre måneder siden, at jeg var blevet udnævnt til Dannebrogsmænd, men han vidste, at jeg havde gjort en særlig indsats i Grønlandsspørgsmålet og havde derfor ingen betænkelighed ved at give mig denne offentlige anerkendelse derfor. Vi førte derefter en længere samtale. Han, ligesom hans kabinetssekretær, kammerherre Krieger, havde i begyndelsen med stor interesse og oftest med tilslutning fulgt min optræden i det islandske spørgsmål, men da kongen af minister Hafstein mod sit ønske var blevet tvunget til at stryge det danske flag på Island og på det islandske søterritorium ved en særlig kongelig islandsk resolution, derved at samtlige medlemmer af

ministeriet Zahle i statsrådet støttede den islandske minister mod kongen, og da jeg naturligvis ikke kunne hjælpe kongen der, så var hans optræden overfor mig blevet køligere, således at han senere ikke som tidligere talte venligt med mig ved den årlige nytårskur, hvori jeg som mange andre af universitetets lærere deltog, eller endog undertiden gav mig en overfusende behandling, som jeg ikke kunne svare på. Nu derimod fandt jeg kongen lige så elskværdig og venlig imod mig som tidligere, og dette glædede mig i den grad, at jeg, da jeg forlod kongen, helt glemte at se på, hvem af de to Grønlandsfarere, der kom først ind — eller om de kom ind sammen.

§ 7. *En fornøjelig episode.*

Det nordisk-administrative møde i Oslo i 1933.

En fornøjelig episode, der indtraf efter Haagdommen, var mit besøg i Norge kort tid efter dommens afsigelse. Der skulle nemlig den 26. juni 1933 afholdes et nordisk-administrativt møde i Oslo, hvortil jeg på forhånd havde givet tilsagn om at deltage i. Jeg havde nemlig deltaget i det første nordisk-administrative møde, der afholdtes efter den første verdenskrigs slutning i Stockholm og havde dér lovet at udarbejde en dansk betænkning vedrørende et af de på mødet behandlede spørgsmål.

Jeg omtalte dette under en pause ved de juridiske sommereksamener på Københavns universitet i 1933, hvor jeg for sidste gang fungerede som professor, og hvor censorerne ved den lejlighed var højesteretsdommer Julius Møller og højesteretspræsident, dr. juris Troels G. Jørgensen. Jeg fandt det morsomt så kort efter Haagdommen at skulle til nordisk-administrativt møde i Oslo, idet jeg gerne ville se, hvordan Norge kunne klare det, uden at det forefaldne lille sammenstød mellem Danmark og Norge gjorde noget skår i de sædvanlige nordiske festligheder. I den anledning udtalte højesteretsdommer Julius Møller, der på meget kyndig måde havde deltaget i de i udenrigsministeriet førte forhandlinger angående det danske indlæg i Grønlandssagen, at han var lidt bange for, at jeg så kort efter Haagdommen ville tage til Oslo, da han fra forhandlingerne i udenrigsministeriet om Grønlandssagen vidste, at jeg var en mand, der ikke manglede temperament og derfor måske ved en uforsigtig udtalelse kunne komme til at røre ved den lige afgjorte tvist. Han bad derfor højesteretspræsident Troels G. Jørgensen, der også skulle med til det nordisk-administrative møde, og som var en helt igennem højst alvorlig mand, om at passe vel på, at jeg ikke lavede noget forkert på turen. Dette indvilligede han i, og jeg gik smilende med til, at han passede rigtig godt på mig.

Heldigvis fik højesteretspræsidenten ikke nogen anledning til at gribe ind under den meget fornøjelige tur. Jeg afleverede min betænkning under diskussionen, som jeg skulle, og der forefaldt da ikke mindste hentydning til den norsk-danske Grønlandssag. Den alvorlige del af mødet afsluttedes med en pragtfuld fest i et af Oslos fornemste hoteller, hvor vi mødte i fineste festdragt, og hvor der blev holdt mange såre højtidelige og ikke særlig morsomme taler om det stadig mere varme nordiske venskab. Heri deltog fra dansk side både min ven professor Aksel Møller og højesteretspræsident Troels G. Jørgensen. Jeg derimod holdt ikke nogen festtale, men søgte at komme i feststemning dels ved private samtaler med mine norske sidemænd og dels ved at dyrke den gode mad og vin. Da festen sluttede ved 10-tiden, og da forlystelseslivet den gang sluttede i Oslo allerede kl. 11, skulle man se at komme hurtigt af sted, hvis man trængte til at se noget morsommere end den nordisk-administrative middag. Da jeg havde opspurg, at der skulle være et meget fint danseetablisement et sted i byen, der hed Tivoli, og da jeg i Danmark havde kort til vort Tivoli, så foreslog jeg et par unge danske sekretærer, at de ville tage med mig i Tivoli og se på livet der. Dette fik jeg med lethed 3 unge sekretærer til. Jeg og den ene af deltagerne var så ivrige for at komme hurtigt af sted, at vi kom ind i Tivoli flere minutter før de to andre sekretærer. Da vi skulle betale entreen havde jeg i mit festlige humør den dristighed at sige „jeg har kort til Tivoli“, hvorved jeg naturligvis tænkte på mit kort til det danske Tivoli. Heldigvis forstod den rare dame min spøg, idet hun naturligvis straks hørte, at jeg talte dansk og af hele mit festlige humør forstod, at jeg kom fra det i alle blade omtalte nordisk-administrative møde. Hun svarede derfor straks smilende „ja, herren går frit ind og ligeledes herrens ledsager“. Denne lille spøg gik altså helt godt, medens de to danske sekretærer, der ikke havde kunnet følge med på farten, måtte betale hver 1,50 kr. for den halve time, der endnu var tilbage. Vi fik en udmærket plads med bord lige op til de dansende. På grund af min hele festlige stemning kunne jeg ikke holde ud at se den altfor store alvor, de dansende bevægede sig med, og hver gang en af de smukke damer kom forbi, hviskede jeg derfor „smil lidt, smil lidt“, og så smilede hun, og efterhånden fik jeg hele salen til at smile. Da musikken en halv time efter holdt op, kom alle de smukke damer, der af mine danske sekretærer, der havde deltaget i dansen, havde fået at vide, at jeg var en ældre dansk professor, hen og takkede mig mange gange for den festlige aften, jeg havde forskaffet dem, og som de aldrig ville glemme. Dette kunne jeg bagefter indberette for min „bevogter“ højesteretspræsident Troels G. Jørgensen, og han havde da ikke noget at bemærke dertil, trods min dristige spøg med Tivoli-kortet.

Vanskeligere blev det den næste dag, da der holdtes en sidste afsluttende fest i det gamle slot Akershus, der under enevælden var sæde for den danske befalingsmand i Norge, og som nu brugtes dels til festligheder og dels til fængsel for fornemmere fanger. Her holdt statsminister Mowinkel en udmærket tale om det stadig varmere nordiske venskab, hvorved han naturligvis bortså fra den lille nordiske tvist mellem Danmark og Norge, der nylig havde vakt hele verdens opmærksomhed i Haag. Bagefter serveredes der punch, og da jeg her kom til at skåle med en yngre norsk højesteretsadvokat, så gik for mig naturen over optugtelsen, og jeg kunne ikke dy mig for at udtale til ham, idet vi stødte vore glas sammen: „vi danske og nordmænd er ligesom de gamle Einherjer i Valhal, der slog hinanden ihjel om dagen, og om morgenen stod de op igen og var lige gode venner for det.“ Så fik jeg alligevel berørt det, som for ingen pris måtte berøres ved festen i Oslo. Men naturligvis forstod han, hvad jeg sigtede til, og vi blev så gode venner med det samme, at han bagefter kørte mig i sin bil en hel time rundt i Oslo og på Holmenkollen. Om aftenen blev jeg indbudt til en strålende fest i hans villa på Holmenkollen, i hvilken festlighed der — foruden mange smukke damer — deltog mange både norske, svenske og finske jurister fra det nordisk-administrative møde, men kun en eneste dansker — og det var mig. Også her slap jeg altså godt fra det, så at min bevogter højesteretspræsidenten ikke havde noget at indvende derimod.

Imidlertid kunne jeg ikke sige det skønne Oslo farvel uden at se mig nærmere om, og jeg besluttede derfor at tage en fodtur rundt i Oslos omegn, som bærer navnet Nordmarken.

Min ny norske ven fandt det dristigt af mig at begive mig alene af sted på en sådan tur, og det måtte jeg senere give ham ret i. Men da jeg altid tidligere havde klaret mine lange rejser alene, så troede jeg også, at jeg kunne gøre det her og forsyne mig blot efter hans anbefaling med et udmærket kort over hele omegnen.

Den første dag tog jeg af sted med en rutebil fra Tordenskjoldsgade — Tordenskjold og Holberg har vi jo stadig lov at betragte som vores fælles landsmænd — og foretog, da vi nåede til Drammen, en lang dags fodtur, hvor jeg bl. a. besøgte en sæter. Sent om aftenen nåede jeg til et vildt klippeparti med herlig udsigt over Drammensfjorden kaldet „Kongens Utsikt“. For at lette opstigningen var stien, der bestod af trappetrin, mellem klipperne helt igennem afmærket med rødt, således at den var let at finde vej op ad. Da jeg nåede helt op til toppen, viste det sig, at den ene side af fjældet gik ganske lodret ned, og herfra var der en herlig udsigt over Drammensfjorden, og nederst nede førte en bredere vej ned langs fjorden til det

sommerhotel, hvor jeg skulle tilbringe natten. Jeg nød længe den herlige udsigt, men da jeg ville finde tilbage til den med rødt optrukne sti, så kunne jeg ikke finde den igen. Det viste sig altså allerede da, at mine øjne var blevet mere svækkede, end jeg troede, en øjensvækkelse der nu er steget til, at jeg faktisk ikke mere kan læse eller skrive og kun med stor forsigtighed kan klare trafikens vanskeligheder uden hjælp, hvorfor jeg kun med fremmed hjælp har kunnet skrive disse spredte erindringer. Jeg forsøgte da på egen hånd at gå ned igennem klipperne, men det viste sig hurtigt at være ret håbløst. Jeg kravlede da op igen og overvejede situationen. Da det var så sent, at der næppe ville komme flere derop den aften, så jeg havde altså valget mellem at overnatte i det fri eller prøve at komme ned ad den stejle fjældside, som var umulig at gå eller kravle ned ad. På en måde var jeg glad over, at jeg var alene, så at jeg frit kunne tage ansvaret. Vejret var endnu ret mildt, men alligevel var jeg bange for at overnatte uden overtøj. På den anden side syntes det endnu mere risikabelt at vove den stejle nedfart. Da huskede jeg imidlertid på vore gamle forfædre kimbrerne fra Himmerland, der i sin tid, da de ville erobre Rom, rutschede ned ad de stejle alper på deres skjolde. Nu havde jeg vel tilfældigvis ikke noget skjold at rutsche nedad på, men kun en lille rygsæk. Jeg tænkte da, at hvis jeg lagde mig på ryggen med den lille rygsæk under mig og ganske langsomt rutschede nedad, så måtte der vel hist og her findes en lille sten på den glatte overflade, hvor jeg kunne standse farten og så glide forsigtigt videre. Jeg besluttede da at vælge denne udvej. Jeg nægter ikke, at den første tur var meget spændende, men heldigvis viste det sig, at jeg havde regnet rigtigt og fandt en lille sten, hvor jeg kunne tage farten af, og dette satte naturligvis modet op, så jeg kunne fortsætte, og med passende mellemrum rutschede jeg efterhånden ned ad den stejle fjældside, indtil jeg nåede en sti på tværs, som jeg nu kunne følge i oprejst stilling, og som hurtigt førte mig ned til fjorden. Her lå en villa uden hegn omkring med en stor have, som jeg altså kunne træde lige ind i. Der sad en ung frue med en lille dreng med en gyngehest foran sig. Jeg lod, som om jeg blev forskrækket over dette vilde dyr og gjorde undskyldning for, at jeg var gået ind i haven, som der ingen låge var for og bad om tilladelse til at gå igennem haven ned til vejen langs søen, jeg var nemlig kommet lige deroppe fra „Kongens Utsik“ og var rutschet den vej ned. Dertil svarede hun forbausset: det har jeg aldrig hørt før, at nogen er kommet den vej ned, hvad der naturligvis morede mig at høre. Jeg var nu ikke længe om at komme til mit sommerhotel, hvor jeg havde planlagt at overnatte, og som viste sig at være næsten ganske tomt, idet de to eneste gæster var to kedelige opvartere fra Oslo, der skulle gøre Nordmarksturen. De

blev lige så forbavsede ved at høre, at jeg var rutschet ned fra „Kongens Utsikt“ og erklærede ligesom damen, at de aldrig før havde hørt, at nogen var kommet den vej ned. Men i øvrigt var de meget kedelige og var i færd med at drikke en flaske portvin for at komme over deres kedsomhed. Jeg skyndte mig så at få noget mad med øl og snaps til, og da jeg kom i højt humør, tog jeg mig også en lille flaske portvin til bagefter. Vi fik da pludselig besøg af fru, der havde hotellet, og som var nydelig og kvik, og som for øvrigt udtalte den samme forbavelse over, at jeg var kommet den vej ned, som hun ikke vidste nogen var kommet nedad før. I det samme begyndte musikken, der bestod af 2 musikere, at spille op i den store tomme festsal. Jeg opfordrede da de tvende osloopvartere til at danse med den nydelige frue, men det gad de ikke. Jeg måtte så selv gøre det, skønt jeg aldrig havde brudt mig om at danse. Jeg havde nu fået så meget at drikke i en fart, at jeg ikke mere husker, hvorledes det lykkedes mig at komme den store sal rundt. Det forekom mig næsten lige så vanskeligt som turen ned ad fjældet, men det lykkedes, og jeg tør sige, at nogen uvenlighed følte jeg ikke fra min norske værtindes side.

Næste dag nåede jeg videre til den lille by Hønefoss. Det var her, Trotski i sin tid flygtede til, da han og Stalin var blevet fjender, og Stalin stod ham efter livet. Han søgte da forgæves at få ret til beskyttelse i Norge, men nordmændene turde ikke yde ham asyl, og han måtte derfor flygte videre helt til Mexico, men også her nåede Stalins mordere ham til sidst.

Der på hotellet i Hønefoss hørte jeg en dansk radioudsendelse, og det morede mig ikke, derved fik jeg tid til at tænke over det farlige i den tur, jeg havde overstået, og forstod, at det var farligt for mig at fortsætte mere alene. Jeg besluttede derfor at ende turen her og gå til fods tilbage til Oslo, medens jeg forærede mit fine vejkort til to flinke unge arbejdsløse nordmænd. Jeg gik så den lange fodtur til Oslo. Undervejs fik jeg mange venlige tilbud fra bilister, men disse tilbud afslog jeg med tak og nåede til Oslo uden at opleve videre mærkelige hændelser og fortsatte derefter med toget over Sverige og Helsingør hjem.

§ 8. *Professor Arups stilling til Grønlandsdommen.*

Den tredie ting af interesse, der skete efter Danmarks sejr i Grønlandsagen, og som jeg føler trang til at omtale i disse mine personlige erindringer, det var professor Arups ejendommelige forsøg på at forringe denne doms betydning for Danmark og at bestride, at Danmarks suverænitet over hele Grønland dermed var fastslået. Dette skete i en artikel i „Politiken“

den 6. juni 1933, hvori han anmeldte dr. jur. Ræstads skrift „Danmark, Norge og Folkeretten“ og der fuldt ud sluttede sig til Ræstads bestridelse af dommens rigtighed. Jeg følte mig så forarget over dette forsøg fra professor Arups side på at forringe dommens betydning for Danmark, blot fordi han selv her var blevet kasseret som Danmarks forsvarer under sagen, således at jeg først nogen tid efter fandt det nødvendigt at give ham et kraftigt svar. Dette skete i „Dagens Nyheder“ den 3. august 1933, og da dette svar var så kort og efter omstændighederne roligt affattet, mener jeg at kunne nøjes med at belyse Arups ejendommelige optræden ved uændret at aftrykke dette mit korte svar.

Mit svar i „Dagens Nyheder“ lød således:

At Haagdommen i Østgrønlandssagen, der så klart og afgjort gav Danmarks standpunkt ret, måtte fremkalde kritiske betragtninger fra forskellig side, var naturligvis kun til at forudse. Af sådanne allerede fremkomne betragtninger finder jeg anledning til at omtale nogle fra dansk side, nemlig af professor Erik Arup, fremsatte udtalelser for i tide at forebygge, at de skulle blive opfattede som en autoritativ og ikke fra sagkyndig side modsagt dansk forståelse af Grønlandsdommen.

I en anmeldelse i „Politiken“ for 6. juni d. å. af den norske dr. Ræstads skrift: „Danmark, Norge og Folkeretten“ griber professor Arup lejligheden til at udtale, at da sindsroen, efter at Grønlandsdommen er faldet, både i Danmark og Norge er så værdig og urokkelig, kan „allerede nu en rent saglig drøftelse af dommens indhold og rette forståelse sætte ind“, og han tilføjer senere, at vi ligesom dr. Ræstad må „have lov til at forholde os kritiske overfor dens præmisser og hele procedure“.

Deri er jeg naturligvis ganske enig, selvom jeg egentlig ikke synes, at fristelsen kan være stor for os danske til allerede nu at vende os kritisk mod Grønlandsdommen, og selvom det synes mig at vidne om en vel kølig indstilling overfor denne dom, når professor Arup indledningsvis udtaler: „det virkelig tilfredsstillende ved Haagdommen er den måde, hvorpå Danmark og Norge og de to folks offentlige mening har taget denne dom!“ For almindelige danske er det „virkelig tilfredsstillende“ dog sikkert først og fremmest det, at dommen så klart og med så overvældende flertal gav Danmark ret. Havde dommen fået et modsat udfald, havde vi næppe fundet dommen „virkelig“ tilfredsstillende, selvom Danmark utvivlsomt ville have båret dette udfald på lige så værdig måde som Norge nu.

Men ved denne følelsesforskel skal jeg ikke opholde mig. Derimod må jeg nedlægge en bestemt indsigelse mod den forståelse af Haagdommen, som professor Arup i samme artikel forsøger at fremstille som den ud fra en rent saglig drøftelse rette forståelse.

Medens nemlig ellers vistnok alle andre har anset det for givet, at domstolsflertallets præmisser fastslår Danmarks suverænitet over hele Grønland, mener professor Arup, at dommen ikke tilkender Danmark fuld suverænitet over hele Grønland, men kun en såkaldt inchoate title, d. v. s. en blot foreløbig fortrinsret til at fortsætte sin begyndte kolonisation og okkupation i landet. Professor Arup udtrykker sig nemlig således: „den retsgrund, hvorpå Danmark vandt, var, som vor dygtige advokat de Visscher skarpt fremhævede: the inchoate title, retten for det land, der har begyndt kolonisation af et territorielt begrænset område, til at hævde sin suverænitet over hele området!“

Denne professor Arups påstand har med føje vakt nogen overraskelse i sagkyndige danske kredse. Thi ved det nyere systemudtryk: „inchoate title“ forstås en ufuldstændig, blot foreløbig adkomst, der giver en adskilligt ringere ret end en fuldt anerkendt suverænitet over landet. Man er nemlig nu til dags vel enig om, at den, der først har opdaget et ingenmandsland eller kun lige begyndt at kolonisere det, ikke derved erhverver suverænitet over hele landet, selvom dette er af territorielt begrænset omfang, men på den anden side erkender man dog, at den første opdager eller den første kolonisateur bør have en vis fortrinsret fremfor andre til inden rimelig tid uhindret at fortsætte og fuldende kolonisationen. En inchoate title skaber imidlertid på den anden side kun en foreløbig fortrinsret. Fuldendes kolonisationen ikke inden en vis rimelig tid, bortfalder retten, og den ikke koloniserede del af landet kan da frit okkuperes af andre, medens den stat, der har vundet suverænitet over et land, som f. eks. Norge over Spitsbergen, ikke mister retten over landet, selvom store dele af landet, som netop Spitsbergen, stadig henligger lige så øde og ubebyggede som tilsvarende egne i Østgrønland.

Det ville derfor være en ikke ringe skuffelse for Danmark, hvis professor Arups forståelse af dommen virkelig var den rette. Men heldigvis er dette ikke tilfældet.

Det beror således først på en fuldstændig misforståelse, når professor Arup vil påstå, at professor de Visscher som Danmarks advokat skarpt fremhævede, at the inchoate title var den retsgrund, hvorpå Danmark skulle vinde sagen. Han gjorde lige det modsatte. Han udtalte så skarpt som vel muligt, at Danmark ikke anerkendte nogen del af Grønland for ingenmandsland, og at Danmark derfor ikke byggede sin ret på en første opdagelse af eller påbegyndt kolonisation i et ingenmandsland, men at Danmarks ret byggedes derpå, at hele Grønland forlængst var underkastet Danmarks suverænitet, dels i kraft af århundreders besiddelse, dels som følge af alle

magters anerkendelse, og dels og ikke mindst i kraft af Kieltraktaten af 1814, hvorved hele Grønland forblev under Danmarks konge, på hvilken sidste traktats betydning professor Visscher lagde så stor vægt, at det, som man måske vil huske, vakte adskillig bitterhed i Norge. Og kun rent subsidiært henviste de Visscher til, at selv om Danmark, hvad der var ganske udelukket, ville anerkende visse dele af Østgrønland for ingenmandsland, så måtte selv i så fald reglerne om inchoate title medføre, at Danmark måtte have førsteretten her, og at Norges okkupation også i så fald måtte være ugyldig.

At det imidlertid kun var i denne forbindelse, at de Visscher kom ind på spørgsmålet om inchoate title som rent subsidiær hjemmel for Danmark, fremgår med al tydelighed af det af Haagdomstolen udgivne officielle trykte referat af forhandlingerne for domstolen. I sit første store indlæg er det først lige henimod slutningen, efter at han vidt og bredt har søgt at godtgøre Danmarks forlængst anerkendte suverænitet over hele Grønland, at professor de Visscher i retsmødet den 30. november 1932 kommer ind på spørgsmålet om inchoate title. Og han udtaler sig da på følgende måde s. 233:

„Jeg har allerede sagt, og jeg behøver ikke at vende tilbage dertil, at Danmark bygger sin suverænitet ikke på en isoleret i et givet øjeblik fuldført okkupationsakt, men på en besiddelse i umindelig tid, karakteriseret ved en offentlig, fredelig og ubestridt udøvelse af dets suverænitet over Grønland.

Men lad os sætte, at man, hvad der er ganske udelukket, ville stille sig på det norske standpunkt og betragte Danmarks suverænitet på Østgrønland ud fra et rent okkupationssynspunkt. Selvom man ville stille sig på dette standpunkt — hvad jeg gentager ville være fuldstændig urigtigt (*pro-fondément inexact*) —, så måtte man alligevel anerkende den norske okkupation som en nullitet“ — hvorefter han forklarer, at det nemlig i så fald ville være i strid med reglerne om inchoate title.

Og i sin sidste replik den 20. januar 1933, da den norske advokat i den rent subsidiære omtale af inchoate title ville se en indrømmelse af, at den omstridte del af Østgrønland var et ingenmandsland, fremhæver de Visscher endnu en gang med al skarphed s. 671, at det kun var, hvis man fra dansk side ville — hvad der var uden for enhver mulighed — stille sig på modstandernes standpunkt, at man måtte påberåbe sig inchoate title. Og han føjede udtrykkeligt til: „I udviklingen af sin egen påstand har den danske regering derfor aldrig bygget sin juridiske stilling i Grønland på begrebet om inchoate title. Når den har talt derom, er det alene for at vise, at selvom

man stiller sig på det norske standpunkt, så måtte selv da den norske okkupation være at betragte som ugyldig og blottet for enhver retskraft.“

Kunne professor de Visscher som Danmarks advokat overhovedet på nogen skarpere måde betone, at det ikke var på nogen blot inchoate title, at Danmark byggede sin ret? Og alligevel vil professor Arup nu bagefter pådutte ham, at han, de Visscher, som Danmarks advokat endog skarpt fremhævede, at kun ved at gå over til det norske synspunkt om Østgrønland som ingenmandsland og ved at ty til sætningen om the inchoate title kunne sagen vindes for Danmark!

Og undersøger man selve Haagdommens præmisser, så er det endnu mere umuligt at finde nogen støtte for, at det ikke skulle være Danmarks fulde suverænitet over hele Grønland, men kun en ufuldstændig og foreløbig inchoate title, som dommen mener Danmark i besiddelse af. I domstolsflertallets dog så overordentlig udførlige præmisser vil man ikke et eneste sted finde begrebet inchoate title omtalt eller blot nævnt, skønt det altså dog havde været diskuteret under proceduren. Overalt er der kun tale om anerkendelse af Danmarks „suverænitet“ over hele Grønland.

Det er nok her at henvise til et par enkelte steder. Således udtales det f. eks. s. 54 i dommens officielle fransk-engelske tekst — s. 51 i den danske af udenrigsministeriet udgivne oversættelse —, at Danmark i tiden fra 1814 til 1915 må anses for „at have udøvet sin myndighed over den ikke-koloniserede del af landet i tilstrækkeligt omfang til at skabe en gyldig suverænitetsadkomst (un titre de souveraineté valable)“. Og på samme måde udtales det s. 64, begge tekster, at det efter domstolens mening er lykkedes Danmark at godtgøre sin påstand om, at det på det kritiske tidspunkt, nemlig den 10. juli 1931, „sad inde med en gyldig adkomst til suveræniteten over hele Grønland (un titre valable à la souveraineté sur tout le Groenlande)“.

Professor Arups påstand om Grønlandsdommens rette forståelse set ud fra en rent saglig belysning er altså ikke blot uden mindste støtte i dommens akter, men rent ud i strid med disse. Og man står derfor ganske uforstående overfor, hvad der, første gang han gør brug af sin frie adgang til at kritisere Haagdommens præmisser og procedure, kan have bevæget ham til uden mindste hjemmel være sig i præmisserne eller proceduren at forsøge på at forringe dommens resultat for Danmark og reducere Danmarks klart anerkendte fulde og af ingen tidsfrist begrænsede suverænitet over hele Grønland til en ufuldstændig og blot foreløbigt anerkendt fortrinsret i de endnu ikke koloniserede dele af landet.“

Efter aftrykningen af dette svar i „Dagens Nyheder“ for 3. august 1933 har jeg nu kun at tilføje, at professor Arups udtalelser i „Politiken“ samme

år kun kan forklares ved, at han enten overhovedet ikke har gjort sig den ulejlighed at gennemlæse den da på dansk udkomne og naturligvis ham tilsendte dom eller bevidst har givet en positiv urigtig gengivelse af dommen, hvad der i begge tilfælde måtte være ganske uværdigt for ham som videnskabsmand.

Men i øvrigt har jeg nu, da der er gået så lang tid efter Grønlandsdommen, grund til at udtale, at når professor Arup straks efter dommens afsigelse udtalte den for en dansker noget mærkelige mening, at det „virkelig tilfredsstillende“ ved Haagdommen var den måde, hvorpå Danmark og Norge og de to folks offentlige mening havde taget denne dom, så skulle det vise sig, at denne påstand ikke holdt stik, thi ganske vist ophævede den norske regering straks okkupationen i „Erik den Rødes“ land, hvad den selvfølgelig måtte gøre efter dommens udfald, og i den største del af den norske offentlighed toges nederlaget med sindsro. Men desværre skulle det snart efter dommen vise sig, at de norske imperialister, der havde rejst kravet på Grønland og tvunget den nølende regering til okkupationen, slet ikke tænkte på at opgive deres krav på Grønland, men tværtimod i en række af år fortsatte deres kamp for at berøve Danmark Grønland i et endnu kraftigere sprog end tidligere.

Dette gjaldt således navnlig om to af hovedmændene i den nynorske imperialisme, nemlig dr. Smedal og professor Gjelsvik.

Hvad den første af disse, dr. Smedal, angår, som i selve sin juridiske doktorafhandling „Erhvervelse af Statshøjhed over Polarområder“ havde opfordret til okkupation, og som var den, der telegraferede til Devold om at foretage okkupationen, som den siddende regering først bagefter af folkestemningen blev tvunget til at godkende, da viste det sig, at han vel efter dommen i Haag blev styrtet fra sin stilling som formand for ishavsrådet, men at han derfor slet ikke opgav at fortsætte sin kamp for generhvervelse af det tabte Grønland for Norge, men tværtimod opfordrede til fortsat kamp. Dette skete i et skrift „Nasjonalt forfall“ i 1934. Heri hævdede han først, at han ikke blot *ikke* anerkendte Grønlandsdommen, men mente, at den tyske professor Wolgast havde ret i sin knusende forkastelse af denne dom, uanset at han stod alene overfor samtlige domstolens medlemmer med undertagelse af den norske dommer, men yderligere erklærede, at nu måtte Norges kamp gå ud på generhvervelse af *hele Grønland*, altså også Vestgrønland, hvilket han ville bygge på den særlige bl. a. af professor Skeie tidligere så voldsomt forfægtede påstand om „Bourkes Løgn“ i 1814, som en anden norsk historiker, Halvdan Koht, med rette hele tiden kraftigt har bestridt som fuldstændig ubegrundet. Dette dr. Smedals standpunkt redegjorde

jeg udførligt for i en artikel „Grønlandssagens uforsonlige“ i „Dagens Nyheder“ den 23. juli 1934, hvori jeg tillige udførligt omtalte professor Wolgast's næsten fortvivlede nedsabling af dommen.

Hvad den anden hovedmand for den nynorske imperialisme i Grønlandssagen, professor Gjelsvik, der var formand for den norske delegation i Haag, angår, så ville han lige så lidt bøje sig for dommens resultat, men fremsatte endog så sent som i 1935 i et tysk folkeretligt tidsskrift „Zeitschrift für Völkerrecht“ under titlen „Über dolus bonus und dolus malus (om ond og god svig) im Völkerrecht“ en afhandling oversat af professor Wolgast, hvori han opfordrede til fortsat kamp for erhvervelse af ikke blot de under retssagen omstridte dele af Østgrønland, men ligesom Smedal, krævede hele Grønland tilbage til Norge — samt endvidere Færøerne på grund af Danmarks formentlige svig ved Norges afståelse i 1814. Denne afhandling var oprindelig udarbejdet i 1932 som et indlæg til brug for den norske procedure ved processen i Haag, men blev dengang forkastet som alt for vidtgående, da han stillede krav om hele Grønland; men nu to år efter dommen vovede han altså at fremsætte dette langt videregående krav om hele Grønlands tilbagegivelse til Norge.

Denne afhandling fandt jeg det nødvendigt at imødegå i det samme tidsskrift og gjorde det under samme titel og ligeledes med professor Wolgast som oversætter. Heri påviste jeg først, at var der nogen af de to parter — Danmark eller Norge — der kunne siges at have gjort sig skyldig i utiladelig ond svig, så måtte det være Norge og ikke Danmark, idet påstanden om „Bourkes Løgn“ var ganske uholdbar, men at derimod Norge under proceduren havde gjort sig skyldig i en utiladelig fortieelse, som med rette kunne stemples som ond svig. Jeg sigtede derved til, at Norge under proceduren søgte at komme bort fra Ih lens erklæring om, at Norge ikke ville gøre vanskeligheder ved denne sags ordning, ved at hævde, at denne erklæring ikke var afgivet i grundlovsmæssig form, idet den kun var afgivet af ministeren mundtligt og ikke havde været behandlet i statsrådet. Heroverfor påviste jeg, at det i Norge under det indre opgør, der fulgte ovenpå dommen, blev oplyst, at Ih lens erklæring vel ikke på grund af de særlige parlamentariske forhold havde været behandlet i selve statsrådet, men at den derimod havde været behandlet grundigt i det ved selve grundloven indførte udenrigske nævn og dér blev tiltrådt af samtlige nævnets medlemmer, og hvor regeringschefen G. Knudsen tillige meddelte, at det også var tiltrådt i samstemmighed af samtlige udenrigsminister Ih lens ministerkolleger. Denne afgørende kendsgerning, der ikke havde foreligget offentligt, blev fra norsk side helt fortiet for Danmark under processen, og dette fandt jeg derfor med rette kunne kaldes ond svig — dolus malus — fra

norsk side, og at denne svig, hvis den under processen var kommet offentligt frem, utvivlsomt efter domstolens statutter ville have medført, at Norge ikke blot havde tabt sagen, men også var blevet ikendt skadeserstatning, hvorfor jeg betragtede det som ganske usandsynligt, at Norge ville prøve på at rejse sagen igen — en sag, som jo nu endog skulle omfatte hele Grønland. Dette mit kraftige svar til Gjelsvik tillader jeg mig at tro var det, der standsede de norske imperialisters forsøg på at fortsætte striden om Grønland, og derfor kan jeg anføre det ejendommelige, at professor Wolgast, der fra først af havde støttet Norges kamp, nu oversatte mit fældende svar til Gjelsvik og endog gjorde det gratis som min gode ven, hvori ligger, at han erkendte rigtigheden af min imødegåelse. Dette mit svar i det tyske tidsskrift fremkom derefter i noget forkortet form på dansk under titlen „Grønlandsprocessen igen“ i „Nationaltidende“ for den 4. og 5. september 1936, hvilken artikel Arup vel vogtede sig for nogetsteds at omtale, da han jo ikke mere i det grønlandske spørgsmål havde mægtige danske partiledere til at bringe mig til tavshed.

§ 9. *Efterskrift om Grønland.*

Mine 3 rejser til Grønland.

Grønlandsdommen i Haag blev altså en stor sejr for Danmark; men siden denne dom er der unægteligt foregået en væsentlig ændring i Grønlands stilling til Danmark ved den den 9. april 1941 mellem den daværende præsident i U. S. A., Roosevelt, og den danske gesandt i Washington, Kauffmann, afsluttede traktat om Grønlands forsvar, en traktat, der senere efter Danmarks befrielse på fuld grundlovsmæssig måde blev godkendt af Danmarks rigsdag den 16. maj 1945 og stadfæstet af kongen den 23. maj 1945.

Ifølge denne overenskomsts art. 1 påtog De amerikanske forenede staters regering, der anerkendte Danmarks suverænitæt over hele Grønland, sig ansvaret for at yde Grønland bistand til opretholdelse af dets nuværende status under hensyntagen til de forpligtelser, som påhviler De amerikanske forenede staters regering ifølge „The Act of Habana“ af 30. juli 1940. Om denne bistandstraktat, ifølge hvilken De amerikanske forenede stater har fået ret til at besætte ethvert punkt på Grønland, som formenes nødvendigt til Grønlands forsvar, skal jeg i øvrigt ikke udtale mig nærmere, da det ikke falder ind under de spredte erindringer, som dette skrift alene omhandler, idet jeg ikke har taget nogen del i debatten om denne traktat; men naturligvis er det selvsagt, at Danmark aldrig alene ville kunne forsvare dette fjerne og vældige øland, verdens største ø, i tilfælde af, at Grøn-

land under en ny verdenskrig skulle blive genstand for angreb fra en eller flere stormagter.

Derimod skal jeg udtale, at da denne Grønlands ændrede stilling har ført til en fuldstændig ændring af Grønlands indre styrelse, hvorved den tidligere så længe opretholdt monopolordning har fået dødsstødet, så føler jeg grund til at udtale, at vi, der som medlemmer af den private forening „Det nye Grønland“, der bekæmpede den uheldige i 1924 gennemførte Østgrønlandstraktat, herved ser i væsentlig grad de krav om et ændret selvstyre i Grønland imødekommet, som vi fremsatte, men uden at få noget svar fra det dengang rådende stauningske grønlandsstyre.

Derimod finder jeg det en naturlig afslutning af min skildring af min indsats i Grønlandsproceduren i Haag, at jeg til slut omtaler de 3 rejser til Grønland, som jeg efter Østgrønlandstraktatens afslutning og efter dommen i Haag foretog, men jeg vil gøre det i yderste korthed, da disse rent private rejseminder under den for tiden mellem øst og vest rådende skarpe spænding ikke kan antages at have så stor interesse lige i øjeblikket.

Min første grønlandsrejse foregik i 1928 nogen tid efter afslutningen af Østgrønlandstraktaten i 1924.

Dels på grund af min store interesse for at bevare Grønland mest muligt for Danmark og dels fordi jeg som professor Matzens efterfølger i min ny statsret skulle skildre Grønlands nu omtvistede statsretlige stilling, følte jeg trang til at komme op til Grønland for at se på forholdene dér.

Jeg begav mig derfor op til direktøren for Grønlandsstyrelsen, Daugaard Jensen, som jeg endnu ikke kendte noget videre til, men som jeg senere blev meget gode venner med, og da jeg vel vidste, at hverken danske eller fremmede kunne komme til Grønland uden særlig tilladelse fra Grønlandsstyrelsen, så udbad jeg mig denne tilladelse. Naturligvis forstod jeg, at der skulle en særlig grund dertil, men jeg tillod mig at gå ud fra, at det måtte anses for tilstrækkelig grund, at jeg som professor i statsret skulle skrive om Grønlands statsretlige stilling, og jeg føjede smilende til, at jeg jo overhovedet måtte se — om Grønland lå der endnu. Han kunne ikke lade være med at le, og så var tilladelsen dermed faktisk givet, dog føjede han til, at der var den betænkelighed, at alle, som kom til Grønland, ville altid derop igen. Da slog jeg mig på mit bryst og forsikrede, at det var der ingen fare for på grund af min forholdsvis høje alder, for næste gang jeg skulle på en længere rejse, så skulle det være sydpå.

Han skaffede mig en særlig interessant rejse ved at lade mig komme med på den ene rejse, som „Gertrud Rask“ foretog hvert år til Østgrønland og derefter tilbage forbi Kap Farvel til Julianehåb på Vestkysten, hvorved jeg

på samme rejse ville stifte bekendtskab både med den sidste og mindst udviklede koloni, Angmagsalik, og den mest fremskredne, Julianehåb.

Rejsen begyndte den 28. juli 1928 og varede ca. 2 måneder. Efter nogle dages behagelig sejlads blev det en meget stormfuld rejse det meste af turen, således at en af de mest søsyge blandt de mandlige rejsedeltagere overhovedet ikke kom op på dækket, undtagen når vi lå ved land.

Da vi i Angmagsalik skulle afhente en rumænsk meteorolog dr. Dombrowa og hans ledsager en ung belgier, Bernard, der havde overvintret på indlandsisen, benyttede jeg tiden undervejs op til Østkysten til at opfriske mine franske kundskaber ved læsningen af Greven af Monte Christo og kunne på den måde holde mig oppe i den lille rygesalon, når alle de andre på grund af søsygen var gået til køjs.

Storisen ligger hele året rundt omkring Østkysten, så der kun er en smal sejlbar rende inde ved land, hvorfor der jo heller ikke her var oprettet nogen koloni i den gamle nordbotid. Vi var dog forholdsvis heldige denne gang, således at vi kun var 4 timer om at komme igennem et bredt bælte af spredt stori lige foran Angmagsalik, en lang, vanskelig passage, men et herligt syn med skønne farver over bjergene, de hvide isblokke og den skinnende stori.

Vi nåede om morgenen den 9. august til Angmagsalik. En båd med kolonibestyrer Hedegaard ledsaget af den rumænske meteorolog og belgieren samt nogle kajakmænd var sejlet os i møde. Da vi kom helt nær til land, omringedes vi af kajakmænd, medens bjergenes skrænter langs fjorden var fyldt med grønlandere, der var kommet ofte langvejs fra i deres konebåde og kajaker for at se det årlige skibs ankomst og blev der til skibet sejlede igen, idet de overnattede i deres omvendte konebåde.

Angmagsalik oprettedes af den danske stat i 1894 på grundlag af kommandør Gustav Holm's berømte konebådsekspedition i 1884, hvor han opdagede en hidtil ganske ukendt hedensk eskimostamme, der levede meget spredt omkring og selv nu, efter at der var oprettet butik, ikke samledes undtagen, når skibet kom een gang om året. Nu var de alle blevet kristnede, men ingen af dem talte endnu dansk, skønt den grønlandske overkateket, pastor Rossing, talte udmærket dansk. Ulykkeligvis var han hurtig kommet på kant med kolonibestyreren, der boede i huset ved siden af ham, og skønt det oprindelig var hensigten, at deres børn skulle lære dansk og grønlandsk sammen, så ophørte så godt som alt samkvem imellem dem, som det ofte sker på meget ensomme steder. Uheldigvis skete det, at den danske radiotelegrafist, som boede oppe på et ensomt bjerg, sluttede sig til den grønlandske pastor, hvorved de få danske i kolonien blev så splittede, at

radiotelegrafisten og kolonibestyreren hver for sig indsendte en klage til Grønlandsstyrelsen, da vi rejste hjem, fordi de gensidigt havde undladt at hejse flaget på den andens fødselsdag.

Denne koloni levede i det hele under meget primitive forhold, således var der ingen læge, det måtte kolonibestyreren klare, så godt han kunne.

Også retstilstanden var såre primitiv, idet grønlænderne hverken stod under dansk eller en særlig grønlandsk ret, men når de begik grove forbrydelser, f. eks. barnemord, så måtte der nedsættes en særlig ret til at dømme dem efter uskreven lov. Den højeste straf, som anvendtes, var udelukkelse i længere tid fra butikken. I stedet for bødestraf kunne de miste retten til det særlige statstraktement, som på kongens fødselsdag og til jul udleveredes fra butikken, bestående af gryn, ærter, kaffe, sukker, brød m. m.

Efter det korte ophold i det smukke Angmagsalik tog vi syd om Kap Farvel til Julianehåb, der nærmest lignede en lille norsk fjeldbygd, hvor der boede mange danske, og hvor der var anlagt en store fåreavlsstation.

Her blev vi overrasket ved et besøg af et tysk krigsskib — opmålingsfartøj — „Meteor“ med 130 mands besætning, der efter et besøg på Island også havde fået tilladelse til at aflægge besøg på Grønland. Det var altså kort før Hitlers tid, men besøget foregik til stor glæde for grønlænderne, idet der sendtes en elektrisk projektør fra skibet i land, og dansen gik livligt mellem matroserne og de grønlandske piger på pakhusets loft.

Desværre forliste „Gertrud Rask“ under den 2. verdenskrig med mand og mus, og det samme skete i øvrigt med den anden berømte grønlandsfarer „Hans Egede“.

Min anden grønlandsrejse foregik allerede 2 år efter i 1930. Jeg begav mig atter op til direktør Daugaard Jensen, og da han forundret spurgte, hvorfor jeg kom så hurtigt igen, svarede jeg, at jeg kom for at gøre ham en undskyldning, fordi det var ham, der havde fået ret, da vi talte sammen sidst. Da han naturligvis ikke huskede, hvad det skulle være, forklarede jeg, at jeg havde bestridt, at jeg ville op igen, når jeg fik den ene tur til Grønland. Nu måtte jeg indrømme, at jeg nu ønskede at se hele vestkysten. Og atter fik jeg lov dertil.

Det var med det store grønlandsskib „Disko“ på dennes tredie rejse til Grønland, hvor direktøren hvert år foretog en inspektion af de allerfleste kolonier på vestkysten. Denne gang kom jeg endnu noget videre omkring end ellers, idet selve statsminister Stauning foretog sin første og sidste inspektionsrejse på Grønland, som han senere skildrede i sin lille bog „Min Grønlandsfærd“, og hvorved han også besøgte flere pladser udenfor den sædvanlige rute. Imidlertid gjorde han ikke tilbagerejsen med på Disko,

men tog i stedet hjem fra den nordligste koloni Upernivik med det danske vagtskib på Grønland „Hvidbjørnen“.

Inden afrejsen blev der rejst en varde for Stauning ved Upernivik, medens statsministeren overrakte kolonibestyrer Otto, der nu skulle hjem med sin familie og forblive i Danmark, ridderkorset. Desværre fik han ikke længe glæde af denne udmærkelse, idet han, da han ikke kunne nå at rejse hjem samtidig med os på Disko, måtte rejse med et lille kystskib, der iøvrigt udelukkende var bemannet med grønlændere, ned langs kysten for at tage hjem med et senere afgående skib til Danmark. Efter vor hjemkomst erfarede vi desværre, at dette lille kystskib var gået under med mand og mus, således at hele familien Otto på denne måde omkom. Det er nu en gang ikke helt ufarligt at sejle omkring Grønland.

Min tredie grønlandsrejse foregik i 1934, igen med „Disko“, lige efter Grønlandsdommen i Haag den 5. april 1933, og denne gang var der naturligvis slet ingen vanskeligheder for mig at komme med, da alle erkendte, at jeg her havde gjort en særlig personlig indsats i denne sag.

Denne blev den fornøjeligste af mine 3 rejser til Grønland, idet vi oplevede den charmerende kvindelige amerikanske gesandt Mrs. Bryan Owens besøg på Grønland, som sammen med en mandlig og en ligeledes charmerende kvindelig sekretær, Miss Dorothy, gjorde hele turen med til stationen i Ivigtut, hvor hun efter en livlig fest hjemførtes af et amerikansk krigsskib, som var udsendt af hendes særlig gode ven, præsident Roosevelt.

Videre oplevede vi det interessante, at den kvindelige læge i Umanak, som havde en morsom bar, hvor alle danske gratis kunne styrke sig, og som havde fået orlov for at tage til Danmark, indgik ægteskab med den læge, der var sendt op for at afløse hende, hvorfor hun opgav rejsen, og han blev ansat som assistent hos hende. Men hele denne min sidste og fornøjeligste grønlandsrejse kan jeg lettere skildre ved at gengive min rimede afskedstale, som jeg under vor sidste middag holdt i København. Naturligvis udgiver jeg ikke denne som et digterværk, men den giver et indtryk både af Grønland og den fornøjelige stemning, som der kan være på en sådan rejse.

Denne min rimede afskedstale, der blev holdt helt frit uden brug af skriftligt manuskript, lød således:

Kammerater fra Tredie Disko, endt er vor Færd.

Den sidste Afskedstime er nær,

Og snart al Rejsens baade Fryd og Besvær

Vil staa for os alene i Mindets Skær.

Men inden vi skilles for denne Sinde

Og atter splittes for alle Vinde,
 Vi, som saalænge i Disko var sluttet inde,
 Og før for sidste Gang vi gaar fraborde
 Og lader Disko mennesketom tilbage,
 Føler jeg Trang til at tage til Orde
 For at mindes de sammenlevede svundne Dage.

Ikke skal jeg trætte dog med altfor mange Ord
 For vi har jo rigtige Journalister ombord
 Med velkendte Pressenavne som Rørdam og Winding,
 — Gid Laurbær engang maa smykke ogsaa deres Tinding! —
 Mænd der langt bedre end jeg og uden at overdrive
 Vil hele Rejsen udførligt og sanddru beskrive.

Heller ikke skal med mange Ord jeg dvæle
 Ved de Dage, der var lidt sure eller fæle
 Med Regn og Søsyge eller ækelt taaget Vejr,
 Der kan gøre selv den frommeste lidt tvær.
 Eller som dengang vi laa saa længe og lasted Marmor,
 At vi alle længtes hjem efter Hustru, Børn eller Farmor.
 Naar først Rejsen er endt, er alt det kedelige glemt
 Og kun de lyse Minder i vor Hu er gemt.

Men jeg vil minde om det skønne Syn,
 Da efter mange Dages triste Graa
 For første Gang i Solskinsglans vi saa
 Grønlands snedækte Bjærges stolte Bryn
 Stige majestætisk op af Havets Blaa
 Og om det Æventyr af Pragt og Vælde
 De Tusinder af skinnende hvide Isfjælde,
 Saa mange, at Miss Dorothy snart opgav dem at tælle,
 Og om Brattalid ved Eriksfjordens Bred;
 Hvor var det skønt! Hvor brændte Solen hed!
 En grønlandsk Oase, hvor vi paa Heste red.
 Og Igaliko hvor med Sang vi vandred ned.
 Og Jakobshavns Isbræ — ej noget skønnere jeg ved —
 Dog for ikke at blive altfor bred,
 Thi man kunde blive længe ved
 Med at udmale Grønlands Herlighed,

Skal jeg blot i Flæng udplukke enkelte Navne:
 Julianehaab, Holsteinsborg, Upernivik
 Hvor Mrs. Owen sig en Varde fik,
 Godthaab, Kristianshaab og Umanak
 Og Sukkertoppen, hvor vi fik frisk Matak,
 Og Jakobshavn og Godhavn og flere andre gode Havne.
 Naar først vi er hjemme, vil vi dem alle savne.

Og hvad har vi ikke omkring i Grønland set?
 Isfjelde, der kæved, Flænsning af Hval og Sæl.
 En Sydveststorm i Godthaab; den var fæl!
 Himmel og Hav og Fjæld stod i et!
 Og hos en Læge vi saa', tænk, en rigtig Bar,
 Mod hvilken selv Gustavsons ingenting var!
 Og klatred vi har til Fjælds og paa Indlandsis
 Og drukket Kaffe i Land i Pottevis.
 Og fested hos Landsfoged, Læge, Bestyrer og Præst.
 Ja, Grønland vi har studeret til Hverdag og i Fest,
 I Sol og i Regn, i Stille og i Blæst.
 Men allerbedst
 Var maaske dog den nordlysstraalende Fest
 Til Slut i Ivigtut, hvor hele Disko var Gæst.

Og Ting vi opleved, der i vor Rejses Historie
 Bestandig vil staa for os med en særlig Glorie:
 En charmerende kvindelig amerikansk Gesandt,
 Der sin Vej helt herop til det nordligste Grønland fandt,
 Lig Cæsar hun kom — blev set — og vandt!
 En sjælden Gesandt, overfor hvem ingen Mand
 Let kan holde Stand.
 Thi spørg blot Goethe; hvad siger ikke han:
 „Das ewig weibliche zieht uns an“
 „Kunsten at tale“ hun lærte os og selv udøved
 — Det gik knapt saa godt, naar vi andre prøved.
 Til Gengæld en vis Hr. Bang, hvis Fornavn er spansk,
 Lærte hende den svære Kunst, at tale Dansk.
 Og den lille søde Miss Dorthe, ak! ogsaa hun er nu borte!
 Danmark og Grønland hun elsker — det tror vi da —
 Højest paa Jord — i hvert Fald næsteften Florida.

Men smukkeste af alt, hvad der hændte,
 Og i hvert Fald et enestaaende Rejseminde;
 Det var, da Gud Amor Ild i to Læger tændte,
 Til alt Held Lægerne var: en Mand og en Kvinde.
 Det gik i en Fart, i et Nu de brændte,
 Lykkeligvis Branden med Bryllup endte.
 Til Indkøb af Udstyr der ikke blev Tid,
 Heldigvis havde *hun* i Forvejen gjort sig Flid.
 Hvad *han* bragte med, var lidt mindre: en Bogreol,
 En Rejseplaid og en usædelig Stol.
 Ak Amor, du slemme Dreng, du spiller Komedie
 Med vores stakkels Hjerter, selv paa Disko Tredie.

Hermed skal jeg slutte, dog først maa takkes enhver,
 Hvem vi skylder denne lykkelige Grønlandsfærd.
 Og allerførst naturligvis nævnes bør
 Vor udmærkede Grønlandsdirektør
 Som den, hvem i første Række det skyldes
 Alt hvad af Nyt der frem i Grønland trylles.
 Men først og sidst vil vi dog takke
 Vort prægtige Skib og dets hele Bemanding
 Fra For til Agter, fra Bro til Bakke,
 For vor lykkelige Tur og snart lykkelige Landing,
 At sejle med Disko og med Kaptajn Hansen
 Det er: med det rette Skib og den rette Mand paa Skansen.
 Disko og Kaptajn Hansen, de fortjener Kransen,
 Længe leve Disko og H. F. V. Hansen.

At denne min store rimede afskedstale til „Disko“ i 1934, der tilmed blev holdt så kort tid efter Danmarks sejr i Grønlandstvisten i Haag, blev modtaget med kraftigt bifald og tilslutning fra alle sider, er det næppe nødvendigt at tilføje. Derimod skal jeg fremhæve, at den ved Grønlands Styrelses foranstaltning straks efter hjemkomsten — ligesom min rimede afskedstale til „Disko“ efter min forrige rejse til vestkysten — i smuk maskinskreven form under titlen „farvel til Disko“ blev omsendt til alle rejsens deltagere såvel som til andre grønlandsinteresserede.

Dette gør, at jeg har fundet det naturligt at optage denne min sidste afskedstale som et sidste mindeblad i disse mine „Spredte Erindringer“ fra mit

lange liv, og jeg kan dermed tillige slutte med en fornyet tak til Grønlands Styrelse, for at den åbnede mig den frieste adgang til at foretage disse tre grønlandsrejser, som jeg alle bevarer kær erindring om.

Af disse foregik jo den første allerede i 1928, den anden i 1930, og begge kunne således ved at give mig adgang til ved selvsyn at lære selve det omstridte Grønlands land og folk at kende hjælpe mig til på så kort tid, som det skete, at skrive mit skrift „Danmarks Ret til Grønland“, af 1932, hvortil jeg, som foran anført, blev opfordret af selve vor radikale, daværende udenrigsminister, dr. P. Munch, og som midt under Grønlandsprocessen i Haag af udenrigsministeriet ikke blot på dansk, men også på tre fremmede sprog, udsendtes over hele verden.

Hvad min sidste rejse angår, så faldt den jo først efter Grønlandssagens afslutning og blev utvivlsomt tilbudt mig for udarbejdelsen af mit foranævnte skrift „Danmarks Ret til Grønland“, men derfor fik denne min sidste rejse ikke mindre værdi i min erindring, selvom min afskedstale dengang utvivlsomt ikke vil blive blot min sidste afskedstale til „Disko“, men også min sidste afsked til Grønland og andre fjerntliggende lande på denne klode.
